

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

2226
79.15

226.75.15

Harvard College
Library

FROM THE BEQUEST OF
SUSAN GREENE DEXTER

ABUSKA.

CSAGATAJTÓRÓK SZÓGYULTEMÉNY.

TÖRÖK KÉROKATÁS.

—

VÁMBÉRY ARMIN.

ELŐBESZÉDREL ES JEGYZETTEL.

—

BUDAPEST.

—

PESTEN.
Eggenberger Ferdinand,
m. akad. könyvtáros.

ABUSKA.

CSAGATAJTÖRÖK SZÓGYŰJTEMÉNY.

TÖRÖK KÉZIRATBÓL

FORDÍTOTTA

VÁMBÉRY ÁRMIN.

ELŐBESZÉDDEL ÉS JEGYZETEKKEL

KISÉRTÉ

BUDENZ JÓZSEF.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÁSA.

PEST,

EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSZ BETŰIVEL.

1882.

2226.79.15

HARVARD COLLEGE LIBRARY

DEXTER FUND

May 14, 1930

]

ELŐBESZÉD.

Taval nyáron Vámbéry Ármin úr, négy évig Stambulban a müzümánok között lakta után; látogatván meg kedves magyar hazáját, egyéb becses török könyveken kívül, melyek azóta részint a Magyar Akademia könyvtárában vannak, egy szép török kéziratot hozott vala magával — az Abuska csagatajtörök szógyűjteményt. Hogy ugyanakkor vele legelőször ismerkedni szerencsém lön, szives vala azt nekem megmutatni és csakhamar meggyőzött arról, mily kívánatos dolog volna, e szógyűjteménynek magyarul is közlése által magyar nyelvészeinknek egy legczélszerűbb segédeszközt adni kezökbe, melylyel az oszmanli-török nyelv könnyebben hozzáférhető és megszerezhető készületével a keletitörök nyelv és irodalom tanulmányozásához foghatnak. Örömünkre meg is valósíthatá ebbeli szándékát, a M. Akademia nagylelkű készséggel a munka kiadását magáévá tevén, s így Vámbéry úr addig hosszabbítá köztünk mulatását, míg az Abuska szógyűjtemény lefordításával elkészüle, s azután rám marada annak revisiója, valamint sajtó alá készítése és a kinyomtatása fölött való gondviselés.

A kézirat, mely most megint Vámbéry úrnál Stambulban van, oszmanli-török nyelven van írva, a mennyire ezen adatik a csagatajtörök szók magyarázata; ezenkívül legtöbb szónál egy vagy több vers van idézve Mir 'Ali Sîr költeményeiből, melyekben a tárgyalt szó előfordúl. A magyarázott csagatajtörök szókat, melyek a kéziratban is kissé vastagabb és nagyobb írással és fölibe húzott vonallal vannak kitüntetve, szükséges vala épen úgy közölni, mint a török kéziratban vannak, annyi fölül és alúl való pontozással a mennyi ott van, hogy az olvasó maga is eligazodhassék az olvasásban

vagy jobban mondva, a hogy és mennyire olvashatást megítélhesse. Ebben az autentikus hűségre és pontosságra volt főtökintetünk és csak erre nézve is utólagosan még egyszer szorosán egybevetettem magát a török kéziratot. Azért ne csudálkozzék az olvasó, ha egyik szón ki van téve a pontozás, a másikon nincs vagy csak félig kitéve, mert így van ez a kéziratban, a melyet e tekintetben tökéletesen vissza akarunk adni, noha a pontozás legtöbb helyt az olvashatás kára nélkül bátran elmaradhatott volna, a mi még a szedőnek is jóval megkönnyítette volna munkáját.

„Az Abuska szógyűjtemény (így nevezik az első benne magyarázott szóról) — keltéről és szerzőjéről — írja nekem a minap Vámbéry barátom — csak szóbeli hagyományokat közölhetek; a mi példányunkban és más kezemben forgott példányokban arról semmi említés nem tétetik. Egy tebrisi tudós, Haszan Efendi, beszéllé nekem, hogy azt az ő hazájában, valamint egész éjszaki Perzsiában *Szengilakh* (سنگیلاخ)-nak hívják. *Szengilakh* perzsa tulajdonnév; tehát nagyon valószínű, hogy ez a név a szerző nevéből ragadt reá. Keltét pedig az említett tudós 1120—1140 köré (1708—1727) teszi, és ugyancsak a kézirat címlapján való szokásos irkafirkák között egyik tulajdonosa azt már 1167-ben (= 1753/54) magáénak mondja.“ — Ezek szerint mégis csak annyi bizonyos, hogy a másolati példány, melynek Vámbéry birtokában van, nem újabb 1753-nál, tehát magától értetődleg maga a szógyűjtemény eredetileg megírása sem újabbkoru; azonban azt nem tudjuk, min alapszik tudós Haszan Efendi véleménye, hogy az a múlt század elején keletkezett volna; mert meglehet, hogy az ennél még sokkal régibb és már a 16. századból való, ha oszmanliságában előforduló némely régies formákra akarunk súlyt fektetni, s azokat nem csak annak tulajdonítani, hogy szerző kisázsiai török volt, kinek nyelve az ilyeneket még jobban megtart. Meg kell tehát elégednünk azon egy biztos adattal, mely magában az Abuskában (lásd 6. lapját) találhatik, s mely ha nem is szerző nevéből s mikor éltéről irtáról, de legalább a munka hogy keletkezettéről mond valamit.

Az Abuska-féle vagy ehhez hasonló csagatajtörök szógyűjteménynek eddig is már némi híre volt Európában, noha kiadása még nem létezik. *Abel Remusat* „Recherches sur les langues tartares“, tome I, 251. l. azt mondja: „Il existe aussi dans plusieurs bibliothèques (1) des dictionnaires indiqués comme mongols, et qui appartiennent véritablement au dialecte turk du Tchagatai; mais aucun d'eux non plus n' a été à ma disposition.“ És ugyanott jegyzetben (1): „Mir Ali Schir, Lexicon Tartarico-Turcicum a prima voce (qua mulier tartarica maritum suum compellat) *Abouska* dictum. Catal. Biblioth. Lugd. Bat. mss. 1400. Ibid. 1401. — Lexicon Mogullicum, cujus voces persicis, arabicis et turcicis explicantur. Clauditur opus carmine turcico. Ibid. 1382.“

Ez utóbbinak, a mint már a címéből is kitűnik, a miénkhez semmi köze nincsen. De még egy másikról tesz említést *Berezine E.*, Recherches sur les dialectes musulmans. Première partie: système des dialectes turcs. Kazan 1848., a 36. lapon, a csagatajtörök szókinsznek sok egyéb török dialectusokban már nem használt szók által kitűnését hozván föl s ehhez ezt jegyezvén meg: „on trouve la plupart de ces mots dans le dictionnaire *djagataien-osmanly* (manuscrit de la Bibliothèque publique de Petersbourg). Je donne le contenu de ce dictionnaire avec les extraits et la traduction russe dans ma *Description des manuscrits turc-tartares, qui se trouvent dans les bibliothèques de St. Petersbourg* (Journ. du minist. de l'instr. publ. Mai 1847).— E csagataj-oszmanli „dictionnaire“, melynek tehát kézírata Sz. Pétervárott volna meg, alkalmazsint nem más mint ugyan a mi Abuskánk, s kívánatos vala, legalább orosz kivonatát egybevethetni, ha ugyan hozzá juthattunk volna.

Így tehát csak az egy kéziratunkból veszi a magyar nyelvész közönség, a mi az Abuskában ránk nézve fontos van: a csagatajtörök szókat autentikus hűséggel az eredeti írás szerint visszaadva; a szók magyar helyesírás szerint átírását, melyről mindjárt meg többet kell szólnom; végre a szók oszmanli nyelven adott s ebből magyarra fordított magyarázatát — ezt is teljes hűséggel, nem kerülve még az eredetinek némely ügyetlenségeit sem, hogy p. o. néha a szónak

csak törtélmét adja, nem alaki viszonylását is, mire azonban helyenként jegyzet tétetett. El maradtak csak a legtöbb szókra fölhozott versek, melyek azon kívül, hogy a szó a magyarázat szerint való jelentésben csakugyan előfordúl, semmi egyéb tanulságot nem nyújtanak, s ezenfelül még, mint összefüggésükből kiszakított töredékek, sokszor kevésbé érthetők is. Ez tehát csak moles inutilis vala, melylyel se a könyv terjedelmét haszontalanul nevelni, se az egyedül fontos és tanulságos tartalmának átnézhetőségét megrontani nem vala szabad. De azért tekintetbe vétettek, hol a' magyarázatban valami nem eléggé világosan vala kifejezve, néhutt az átírás vagy olvasás meghatározására is — a rímek miatt.

Már most valamit a csagataji szók ezen átírása vagy olvasásáról.

Az Abuskabeli szók, minthogy Mir 'Ali Sír (Nevai) műveiből vannak kiszedve, hangbeli alakjuk szerint nem a mai keleti török nyelv szavai, hanem azéi, mely a 14-dik században volt meg; pedig négy öt száz év alatt — azt biztosan elvárhatjuk — beállanak akármely nyelv ejtésébe kisebb nagyobb változások, a miért is legelőször nem foghatjuk rá feltétlenül a mai keleti törökség ejtését, még ha legrészletesebben s legbiztosabban ismernők is, az Abuskabeli szókra, épen úgy a mint a mai magyar nyelv ejtését, melyet ugyancsak jól ismerhetünk, nem foghatjuk rá egyenesen a Régi magyar Nyelvemlékek nyelvére. Az Abuska szógyűjtemény e tekintetben szintén régi török nyelvemlék, és a ki olvasni akarja, nem teheti másképen, mint a hogy bármely más nyelvbéli régi emléket olvasna, t. i. az abban használt írásrendszerhez ragaszkodó következetességgel, azt igyekezvén kitudni és meghatározni, mit akar mondani és kifejezni ugyanazon írás, azon korbéli használata szerint. Ámde nem lehet tagadni, hogy az így olvasni akaró többféle nehézségekbe ütközik, jelesen kétféle nehézségbe: abba, hogy valamely korban valamely nyelvben használt írás nem mindenkor ugyanazon kor ejtésének felel meg, hanem egy régibb kor ejtésének — szóval, a mint mondani szokták, hogy az írás azon korra nézve már sokban csak historikus, nem pedig phonetikus; meg másodszor abba, hogy az írás magában is lehet tökéletlen, azaz se azon nyelv-

beli se azon korbéli ejtést határozottan és tökéletesen vissza nem adható — vagyis általában semmi korra nézve nem eléggé phonetikus. Elég írásrendszert ismerünk, mely az egyik vagy a másik bajban, vagy mindkettőben van — amabban p. o. az újnómet, újgörög, francia, de leginkább az angol, emebbe még a' magyar is — mert az p. o. hogy a magy. *e* mind *ä*-t, mind *é*-t tartozik kifejezni, merő írásbeli tökéletlenség, a milyen még több van a régi magyar mindenféle írásrendszerben. Az írásrendszer historikus volta természetesen mind jobban eltűnik, mennél tovább a jelenkorból vissza megyünk, és azon írásrendszer elsőben lett alkalmaztatásának korához közeledünk — mert magától értetődik, hogy valamely írás első alkalmazása phonetikus akar és tartozik lenni, habár magában tökéletlen lehet is e mellett; s ha tehát valamely nyelvnek írásrendszere jelenleg csak kovéssé historikus — azaz az ejtésnek változásához nem alkalmazott, még jobban kell hogy — tökéletessége határai között — a régibb korbéli ejtést adja vissza, úgy hogy ezt ugyan csak kivehetjük azon írás következetes olvasásából, a miben ha csakugyan még hiba találna lenni — az ejtésnek mégis már akkor történt elváltozását határozható egyéb segédadatok (p. o. más ismert írásrendszerben történt egykorú átírások) hiánya miatt — ez a hiba legkevésbé káros volna a nyelv régiségét kutató nyelvészre nézve, mert csak abban állna, hogy valamivel későbbi ejtés helyett valamivel régibbet nyerne, melynek még jobban vehetné hasznát. Teszem ha valóban már Sophocles korában meglett volna a görög *ai*-nak *e*-féle ejtése; tehát hibásan hinnők, hogy Sophocles tragoediáit *aj*-féle *ai*-vel szavatták: de a görögnyelvet fejtegetni akaró nyelvészt semmit sem akasztaná, ha csak az *ai*-nak bár Sophoclesnél régibb *aj*-ejtését tudná, sőt kára volna abban, ha csak a későbbi *e*-félét tudná. — A másik nehézség, az írás magában tökéletlen volta, megvan kisebb nagyobb mértékben valamennyi írásrendszerben; de különösen ott szokott mutatkozni, hol egyik nyelv írásrendszere legelőször egy másikra alkalmaztatik, melynek nagyon különböző hangejtési természete vagon; de hosszabb alkalmazás után az ilyen ráfogott tökéletlen írásrendszert többnyire tökéletesíteni, és az illető nyelv hangbeli természeté-

nek megfelelőleg kiszokták fejleszteni, minek példáját megint a' latin nyelvtől átvett magyar írásrendszerben látjuk, mely most már jóval tökéletesebb és alkalmasabb a' magyar nyelvhangokra mint a Halotti Beszéd leírásakor. Különben az ejtés igazi mivoltát csak az illető írásrendszeren kívül eső pozitív tudás adhatja, melynek szintén többféle módjai és forrásai vannak.

Az imént érintett kétféle nehézség nehezíti az Abuska szógyűjteménynek is, mint régibb korból való nyelvemléknek, olvasását; lássuk, miben és mennyire, és mint lehet mégis e nehézségeken is segíteni.

Az arab betűjegyekkel való török írásrendszer, melyet a törökök azonban nem egyenesen az araboktól, hanem a perzsáktól vettek át, nem annyira csak historikus volta miatt az igazi hangejtést ki nem fejező, mint egyik másik tekintetben magában való tökéletlensége miatt nem alkalmas. Tapasztalunk ugyan p. o. a mai oszmanli ejtésben írásától, t. i. attól a mit ez eredeti alkalmazása és rendszere szerint akart kifejezni, némi eltéréseket, de másrészt ugyanazon írásnak egyes esetekben az elváltozott ejtéshez alkalmazkodását is. Ha az oszmanli még ma و-val irt u ü helyett megelőző vocalis szerint ʔ, i-t ejt, p. o. الور (*alūr*) *alūr*, سويليوب (*szöjlejüb*) *szöjlejüb*, vagy ی-vel irt ʔ, i helyett u, ü-t, p. o. كولى (*kolī*) *kolū*, كوردى (*gördi*) *gördü* s némely még szintén ی-vel irt i helyett e-t, p. o. ويرمك (*írás szerint virmek*) *vermek*, ايتمك (*itmek*) *etmek*, vagy némely ك-vel irt g helyett j-t, p. o. دكنك (*degenek*) *dejenek*, *dejenek*, گتيمكه (*gitmege*) *gitmeje* — ezek mind már historikus írásba tartoznak; de eléggé számos eset van, mely az írás alkalmazkodását is mutatja: az ʔ, i-nek ejtett u, ü helyett írattik is ʔ, i és megfordítva, valamint az نك *ng*-ből eredt és ك (*ك*)-vel irt n helyett található nem ritkán ن-*nal* való írás is. Másrészt pedig láthatjuk részint még ma is az elváltozott ejtés mellett még helyenként fentlevő és az írással egyező őserű ejtés előfordulásából, p. o. ديو *deju* nem *deji*) és többféle európai átírásokból, melyek egybevető kritikával tekintve mégis eligazíthatnak, hogy magában az oszmanliban is a mi eltérése észrevehető az ejtésnek az írástól, az nem lehet még nagyon régi, aligha két századnál ré-

gíbb, és mégis csak nagyon csekély részletekre szorítkozó — távolról sem hasonlítható az írásrendszernek azon csak-historikus voltához, melyet a francziában vagy angolban vagy újjörögben szemlélhetünk. Ha tehát — nem egy mai oszmani textussal, hanem egy olyan korból való csagatajtörök nyelvemlék olvasásával van dolgunk, mely az arab-török írásrendszer első alkalmazásától még nem is távol áll, bátran az olvasást megakasztható azon nehézséget alig is létezőnek tekinthetjük, mely az akkori ejtés netalán már az írásban kifejezett ejtéstől eltávoztából keletkezhetnék, kivált miután, a mint fentebb jegyzém meg, az így netalán előálló csekély hiba korántsem volna célunkhoz képest kárunkra, mert nem egy általában meg nem volt, hanem csak egy még akkor nem levő, de már annak előtte megvolt ejtést nyernénk vele.

Nem oly könnyen lehet az arab-török írásrendszert átsegíteni a másik nehézségen — az írás magában való tökéletlenségen. E tökéletlenség mutatkozik különösen a vocalisok nem eléggé megkülönböztetett kifejezésében, de egyik másik mássalhangzón is. A török nyelvekben van egyszerű rövid magánhangzó nyolcz, négy mélyhangú, és négy magashangú:

a, ĩ, o, u — e (= ä), i, ö, ü, melyek az oszmanliban csak rövidek; a kojbáltatár és jakutban pedig ezek hosszújai is előfordúlnak, a miszerint valószínű, hogy ezek egyéb arab írású török dialectusokban is legalább megvoltak; vagy tán még most is vannak, noha az írásból arról semmit sem tudhatván, azokat tökéletesen mellőzni kell, valamint az *e (ä)* mellett, némely dialectusban előforduló *é*-t is. De ha csak a fent kiirt nyolcz rövid magánhangzóra szorítjuk is a kifejezni való magánhangzókat, az arab betűírásban magánhangzót minőség szerint különböztető jegy csak három van: *fetha* a megelőző mássalhangzó fölibe írt [˘], eredetileg *a*, *keszre* alólikt _˘, eredetileg *i*, *zammé* fölül írt [˘], melyek egyszersmind következő ^ا *u*-val a hosszú *á f á*-t is kifejezik. Tehát minőség szerint csak három külön magánhangzónak van megkülönböztető jegye. A török átvevén *e* jegyeket, kénytelen volt egyszersmind eredeti rendeltetésüket némileg megváltoztatni, a mennyiben az vala törekvése, hogy minden vo-

calisának egy olyan betűjegyet adjon, a milyen a mássalhangzóknak is jutott. Azért kezdé az **ا و ي** jegyeket a hozzájáruló, de a betűsoron kivüleső *fetha, keszre és zamme* jegyekkel együtt vagy ezek nélkül is, rövid önhangzóinak kifejezésére használni, noha eredeti rendeltetésük csak a hosszú *á í ú* kifejezése volt. Nyolcz magánhangzóját e három jegyre úgy kellett aztán fölosztania, hogy az **ا**-nek jutott kettő *a* és *e*, a **و**-nek szintén kettő *í* és *i*, a **ي**-nek pedig négy *o*, *u*, *ö*, *ú*. E mellett pedig az arab és perzsa írásrendszert még abban követte, hogy rövid vocalisait csak a *fetha, keszre, zamme* jegyekkel jelölte meg, vagy általában meg nem jelölte, a mi leginkább az oszmanli írásrendszernek szokása lett, a csagataji régibb írás túlnyomóan a bár kissé nehézkesebb vocalbetű-írással élvén, ott is, hol az oszmanli azt mellőzi. A csagataji p. o. így ír: بيلمك *bilmek*, az oszmanli بلمك, elhagyván a **و** (ا) és **ا** (ل)-et, természetesen nem az olvasás könnyebbítésével.

A töröknek szükségképen éreznie kellett ilyen határozatlan vocalírásnak alkalmatlanságát, a melylyel két-két és egyszer épen négy hangzót csak egy-egy jeggyel jelölhet vala meg. Iparkodott tehát a bajon némileg segíteni. Segítségül használta azért nyelvének azon sajátját, mely szerint annak hangzóji egymásnak megfelelőleg mélyhangú és magashangukra oszlnak, és ugyanazon egy szóban — ha csak nem két különhangú és még át nem hasonúlt szóból össze van téve — csak egyféle, vagy mély, vagy magashangú hangzó fordulhat elő. Ha tehát valamiképen a szónak mély vagy magashangúságát megjelölhette, nem lehetett többé kétséges, hogy az **ا** vagy fethával írt hangzó *a-e* vagy *e*, hogy az **و** vagy keszre *í-t* jelent-e vagy *i-t*, és a **ي** és zamme is legálább annyira volt meghatározva, hogy *o*, *u-e* vagy *ö*, *ú*. Ily megjelölés sikerült leginkább oly szókban, melyekben *k* vagy *g* mássalhangzó fordul elő, a mennyiben amazt mélyhangú szóban **ق**-val, magashangúban **ك**-vel, emezt pedig, hol **غ**-vel, hol szintén **ك**-vel írván, ezáltal egyszermind a szónak valamennyi magánhangzóinak mély vagy magashangúsága ki van tüntetve (kivéve a csagatajiban az **ك** = *ng-t*, és az oszmanli **ك** = **ش** = *ng*-ből eredt *n-t*, melyek mélyhangú szókban

is állhatnak). Így a csagataji اولوق és اولوك kétféleképpen írt *k-t* mutatnak, amaz mélyhangú *uluk*, ez magashangú *öluk*; oszmanli قول *kol*, قول *göl*, cst. بيلكان *bilgen*, بولغان *bolgan* (ك, ك és غ, ه) stb. Ily megkülönböztető jellemet aztán egymaga az oszmanli még más mássalhangóknak igyekezett legalább részben tulajdonítani: azért *sz-szel* kezdődő mélyhangú szókat ص-dal ír, magashangúakat س-nel p. o. صور *szor*, ellenben سوز *szür* (a csagataji egyaránt csak سور); a ط-nak valamely szóban előfordulása hasonlóképen annak mélyhangúságára mutat (a csagataji a ط-t általában igen keveset használja, s inkább ت, ت-vel él). A mássalhangzó-jegyek ezen válogatásán kívül sokhelyt a *medda* jegyet használják, hogy az | csakugyan *a* és nem *e*-féle ejtését tüntessék ki |̄ (noha e jegynek eredetileg egész más jelentése volt, valamint az | mellett járó *s* különösen szó végén használtató *s*, *s* = *a*, *e*-nek is) míg másrészt az | elhagyása, hol mégis fethával kell olvasni, magashangúságra mutat; sőt egy oszmanli kéziratban már azon egyébiránt követésre nem talált kísérletet vettem észre, hogy a , fölibe írt *ا* által annak magashangúságát akarták megjelölni így اولدى *öldi* (*öldü*), mert különben oldi (*oldu*) is lehet. Mindezekkel csakugyan sok szónak határozottan ki lehet jelölni mély- vagy magashangúságát, és a hangzók minőségét, kivéve az *o* és *u*, meg az *ö* és *ü* közt való különbséget, tisztán megértetni, de mégis sok szóra e segítő eszközök nem alkalmazhatók, és pozitív tudás kell számtalan egyes esetre nézve. Hogy *a'* ييل (*év*) magashangú *jil* és nem *jil*, hogy *التي* (*hat*) mélyhangú *altü* és nem *elti*, azt és egyéb ilyeneket épen tudni kell. Azért köszönettel lehetünk az Abuska szerzője iránt, hogy e tekintetben annyiban segített, hogy sok szó mellé tüzetesen kiteszi, hogy اماله „imále“-val olvastatik, azaz magashangúlag, a mint ez legjobban látható a 27. lapon való ezen példából: اولتوردى *üle*, és ugyanazon írással, de hozzátéve „imále“: öle; amaz = oszm. oturdu és olturdi-nak akar olvastatni, emez oszm. öldürdü és öldürdinek olvasódik, minthogy amúgy is a magashangú *öl* hal-ni gyök származéka.

Megérintém már, hogy bár tudva is a magas- és mély-

hangúságot, a török írás semmi módot nem nyújt az *o*, *ö* az *u*, *ü*-től megkülönböztetésére, és ez tökéletesen az íráson kívül eső positiv tudásra van hagyva. Ilyen tudást bírnak az oszmanlira nézve, bírnak a kojbal és karagasz-tatár dialectusokra (kár, hogy a Trojanszki-féle tatár-orosz szótár nincsen legalább egy orosz transcriptióval), s bírnak végre a törökség legkeletibb végén álló jakutra nézve, az utóbbiakat igen gyakorlott és élesfülű nyelvészekről, Castrén és Böthlingk-től, kikerül csak el kell hinnünk, hogy *o*-t *u*-tól, *ö*-t *ü*-től meg tudtak különböztetni. De nem bírnak szintén a csagatajtörökre nézve, élő hallás után ismertette. — Miképen lehet mégis lehető biztossággal az írást eligazodni?

A szorosabban török nyelvnek, kivált az oszmanlinak azon sajátja van, hogy az *o*, *ö* hangzókat általában csak gyökszótagban alkalmazza, a képzők és ragokban csak *a*, *e*, *i*, *ü*, *ü*-t használván. Az *o*, *ö* egyszersmind az *a*, *e*-hez áll legközelebbi párviszonyban, és mind a kettő átellenében az *i*, *i* és *u*, *ü*-nek, a melyek is, az előbbi hangzó szerint, egymással váltakozhatnak. Nagyon érdekes példa az *o*, *ö*-nek *a*, *e*-hez való ezen viszonyára, valamint a gyökszótagban (vagy a mi egyre megyen — a szó előtagjában) nem kedveltetésére a *szekszon* és *dokszon* (nyolczvan, kilenczven), melyek *szekiz-on* (nyolcz×tíz), *dokuz-on* (9×10)-ból erednek, és mégsem lettek *szekszön*, *dokszön*. A csagatajtörök is elismeri ezen sajátja, azáltal hogy a gyökszótagon kívül álló *ɣ* vocalist *z*, *i*-vel váltakoztatja, a miszerint az ott csak *u*, *ü* lehet, nem *o*, *ö*. — Ebből már annyi következik az *ɣ*-val írt magánhangzóra nézve, hogy az *a*' gyökszótagon kívül előfordulván általában csak *u*, *ü* nem *o*, *ö*-nek ejthető. Kell tehát még csak az írást eligazodnunk, hogy a gyökszótag- vagy a szó első tagjában előforduló egyaránt *ɣ*-val írt hangzó, mikor *o*, *ö*, s mikor meg *u*, *ü*? Ezt tudnunk kell, és a mint már mondám, nem a török írásból tudhatjuk meg; de azért tudjuk elég biztosan az oszmanliban, kojbaltatárban és jakutban, mely gyökszók *o*, *ö*-vel valók, melyek *u*, *ü*-vel, a mely különbség nagyon is nyomatékos, minthogy gyakran csak ez által válnak el egymástól egész különböző jelentéssel való gyökszók; p. o. *bulmak* lenni : *bulmak* találni, *dojmak* satiari : *dujmak* érezni,

észrevenni (tudni), *kol* kar : *kul* szolga, *göl* tó : *kül* hamu, *on* tíz : *un* liszt stb. — De egyszersmind igen érdekes látnunk, mennyire egybejárók ezen *o*- vagy *u*-ságra nézve még igen messze egymástól álló török dialectusok, milyenek a legnyugatibb oszmanli, a még Sziberiában lévő kojbal-karagasz tatár, és a jakut nyelv. Erre nézve kérem a szives olvasót a következő mind a hátról vett szók egybeállítását tekinteni, a jakutra való előleges tájékoztatásul csak azt jegyezvén meg, hogy *uo*, *üö* hosszú *ö*-vel felérő kettőshang, mely *o*, *ö*-ra nem *u*, *ü*-re rövidül, rendesen oszmanli *o*-nak felel meg, s legjobban a' latin *o*-ból eredt olasz *uo*-hoz hasonlítható (p. o. *buono*, lat. *bonus*, fr. *bon* ; *uomo*, lat. *homo*, fr. *homme*).

1) Szók, melyeknek első tagja *o*, *ö*-vel van :

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>ojun</i> , játék	<i>öjen</i> , kr. <i>o'en</i>	<i>ojnú</i>
<i>ok</i> , nyíl	<i>ok</i>	<i>okh</i>
<i>ol</i> , <i>ö</i> , az	<i>ol</i>	<i>öl</i>
<i>oghlan</i> , fiú, gyermek	<i>olgan</i>	<i>uolan</i>
<i>oghru</i> , orv, orzó	kr. <i>öro</i>	<i>uor</i> , orozni, lopni
<i>orak</i> , sarló (arató)	<i>orgag-aj</i> (sarló-hó) arató-hó	—
<i>orta</i> , közép	<i>örte</i>	<i>orto</i>
<i>on</i> , tíz	<i>on</i>	<i>uon</i> ; <i>on-usz</i> , tizedik
<i>oturarim</i> , ülök (oltur- helyett)	<i>öderben</i> , kr. <i>olerarmen</i>	<i>olorobun</i>
<i>od</i> , tűz	<i>ot</i>	<i>uot</i>
<i>ot</i> , fű	<i>ot</i>	<i>ot</i>
<i>otuz</i> , harmincz	<i>ötosz</i> , <i>otész</i>	<i>otut</i>
<i>ordu</i> , tábor	—	<i>ordú</i>
<i>öje</i> (<i>öge</i>) <i>ana</i> , mostoha anya	<i>öj idjü</i>	—
<i>ökszüz</i> , árva	<i>ökszesz</i> , <i>ökszüz</i>	—
<i>öküz</i> , ökör	—	<i>oghusz</i>
<i>ölürüm</i> , halok	<i>ölerben</i> , kr. <i>ölermen</i>	<i>ölöbün</i>

XIV

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>öjrenirim</i> (<i>ögrenirim</i>) tanúlok, szokom	kr. <i>öränermen</i>	<i>üörnabin</i>
<i>öd</i> , epe	kr. <i>öt</i>	<i>üös</i>
<i>öz</i> , velő, medulla	—	<i>üös</i>
<i>kojun</i> , juh	<i>koj</i>	—
<i>koju</i> , vastag	<i>köjèkh</i> , <i>kojokh</i>	<i>khójú</i>
<i>kojun</i> , kebel	<i>kojen</i>	—
<i>kol</i> , kar	<i>kol</i> , kéz	—
<i>koltuk</i> , hón	<i>koltok</i> , <i>koltuk</i>	<i>khonnokh</i>
<i>korkarim</i> , félek	<i>kóragarben</i> , ijedek	—
<i>konurum</i> , megszállók, hálók	<i>konarben</i> kr. <i>konarmen</i>	<i>khonobun</i>
<i>konsu</i> , szomszéd	<i>kondjoge</i>	—
<i>kosmak</i> , hozzá csatolni, mellé adni	<i>kózerben</i>	—
<i>kopuz</i> , koboz, lant	<i>kómész</i> kr. <i>kobész</i> , hárfá	—
<i>gök</i> , kék	<i>kök</i>	<i>kuökh</i>
<i>göntül</i> (<i>göngül</i>), szív, kedv	—	<i>köngül</i> , kedv, akarat
<i>göjüsz</i> (<i>kögüz</i>), mell	<i>kökészü</i>	—
<i>göl</i> , tó	<i>köl</i>	<i>kuöl</i>
—	<i>kölerben</i> , békfogok	<i>kölujabin</i>
<i>görüürüm</i> , látok	<i>körerben</i>	<i>köröbtün</i>
—	<i>köne</i> , kr. <i>khöne</i> egyenes	<i>könö</i>
<i>göt</i> , posticus	<i>kötän</i> , <i>kötjük</i>	—
<i>göcserim</i> , költözöm	<i>kötjerben</i> , kr. <i>kösermen</i>	<i>kösöbtün</i>
<i>köprü</i> , híd	<i>köbergä</i> , kr. <i>köfürtüg</i>	—
<i>kömür</i> , szén	kr. <i>khömür</i> , <i>hömür</i>	<i>kömör</i>
<i>gömerim</i> , temetek	<i>kömerben</i>	<i>kömöbtün</i>
<i>köpük</i> , hab, spuma	<i>köböök</i> , kr. <i>köfük</i> , <i>kö- pük</i>	—
<i>tok</i> (<i>tojak</i> h.), satiatius <i>doj-mak</i> satiari	kr. <i>todok</i>	<i>tot</i> ; <i>tot</i> = osz- <i>doj-mak</i>
<i>tokhtarim</i> , megállok, maradok	<i>toktürben</i>	<i>okhtábun</i>
<i>tokmak</i> , tők, tönk	<i>tokpak</i>	—

cszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>dokuz</i> , kilencz	<i>togosz</i>	<i>toghusz</i>
<i>dolu</i> , jégeső	—	<i>tolon</i>
<i>don</i> (<i>dong</i>), fagy, fagyott	kr. <i>tong</i>	<i>tong</i>
<i>dolu</i> , tele	kr. <i>tolo</i>	<i>tolu</i>
—	<i>tôra</i> , kasul	<i>tuora</i>
<i>doru</i> , barna (ló)	<i>tôrokh</i>	—
—	<i>tôrga</i> , selyemszövet	<i>torgho</i>
<i>don</i> , ruha	<i>ton</i> , suba	<i>szon</i>
<i>toprak</i> , por, föld	<i>tôberak</i> , kr. <i>tôferak</i>	—
<i>dökerim</i> öntök	kr. <i>töhärmen</i>	<i>toghobun</i>
<i>dört</i> , négy	<i>tört</i>	<i>tüörd</i> ; <i>tördülz</i>
<i>dönerim</i> , visszatérek	—	negyedik
—	<i>tjôkor</i> , tarka	<i>tönnöbün</i>
<i>jok</i> , nincs; <i>jokszul</i>	<i>tjokh</i> , szegény	<i>csuoghur</i>
szegény		<i>szuokh</i>
<i>jokari</i> , fent	<i>tjogar</i>	—
<i>jol</i> , út	<i>tjol</i>	<i>szuol</i>
<i>jorgan</i> , takaró	<i>tjôrgan</i>	<i>szuorghan</i>
<i>joghurt</i> , <i>jourt</i> , tarhó	<i>tjört</i> , táró	<i>szuorat</i>
—	<i>tjon</i> , nép	<i>dson</i>
<i>joghun</i> , vastag	<i>tjön</i>	<i>szuon</i>
<i>szon</i> (<i>szong</i>), vég, utó	<i>szôn-da</i> utóbb, kr.	—
	<i>szong</i>	
<i>szouk</i> , hideg	<i>szók</i>	—
<i>szokarim</i> , dűfök, dugok, szürok	<i>szogarben</i> , toszok, török; <i>szogak</i> mozsár (törő)	<i>szoghobun</i> ;
	kr. <i>szogur</i>	<i>szoghokh</i>
<i>szokur</i> , vak		mörserkeule
		<i>szokhkhor</i>
		félszemű
<i>szojarim</i> , vetköztetek, fosztok	<i>szojerben</i>	—
<i>szol</i> , bal	<i>szol</i>	—
<i>szökerim</i> , fölfejték	<i>szögerben</i> , kr. <i>szöhärmen</i>	—
	<i>men</i>	—
<i>szöjüd</i> (<i>szögüt</i>), fűzfa	<i>szöt</i>	<i>üüt</i>

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
szöz, szó	szösöz	ösöz
szöjerim (szög-), szidok	—	üöghübir
baghaz, torok	kr. boksze	—
olurum, leszek	bolerben	buolabin
borszuk, borz	borszak	—
—	mojderak, gallér	mojturuk
bojun, nyak	mojen	mojun
böjru (bögrü), görbe	—	bökcsöghör

2) Szók, melyeknek első tagja *u*, *ü*-vel van :

ujurum, alszom ; ujku	kr. udurmen ; ujgu	utujabin ; u
áloom		áloom
ujat, szégyen	ujat	—
ulu, nagy	ulukh	ulu
ulurum, ordítok	kr. ulürmen,	ulujabin
—	ultung, talp	ullung
ucsarim, repülök	kr. usarmen	—
un, liszt	un	—
unuturum, felejtelek	unuderben	umnabin (tö : umun)
utarim, nyerek, gyözők	uterben	—
uds, vég	utju, kr. udju	uszuk
uzun, hosszu	uzun, kr. uszun	uszun
—	kr. uba néne	ubaj
üics, három	üisz, kr. üijs	üisz
ujluk, czomb, femur	—	ulluk
ürürüm, ugatok	ürerben	üräbin
—	üisz, hiúz	üisz
üiszt, pars superior	üisztü	ürüt
üizerim, szegek, török	üizerben	—
kughu, hattyú	kü	kuba
—	kujga, kr. kujha, fej- böre	kujakha
kul, szolga	kul	kulut
kulak, fül	kulak	kulgákh
—	kur, öv	kur

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>kuru</i> , száraz	<i>kurakh</i>	<i>káranakh</i> , <i>kúrung</i>
<i>kuzu</i> , bárány	<i>kuragan</i>	—
<i>kurt</i> , féreg	<i>kurt</i>	—
<i>kusak</i> , öv	—	<i>kuszakh</i>
<i>kuju</i> , kút	<i>kuduk</i>	—
<i>kujruk</i> , fark	<i>kuzuruk</i> , kr. <i>kuduruk</i>	<i>kuturuk</i>
<i>kudsak</i> , öl ; <i>kudsmak</i> ölelni	<i>kudjak</i>	<i>kúszabën</i> , öl- elek
<i>kus</i> , madár	<i>kus</i>	<i>kusz</i> , récze
<i>kuzgun</i> holló	<i>kuszkun</i>	—
<i>kuszarim</i> , köpök —	<i>kuzerben</i> , kr. <i>kuszarmen</i> <i>kubulerben</i> . átválto- zom	<i>kutabin</i> <i>kubulujabin</i>
<i>kum</i> , homok	<i>kum</i>	<i>kumakh</i>
<i>kunduz</i> , hód	<i>kumdusz</i>	—
<i>gür-lemek</i> , mennydö- rögni	vö. <i>kügürt</i> , menny- dörgés	—
<i>kül</i> , haru	<i>kül</i>	<i>kül</i>
<i>gülerim</i> , nevetek	<i>külerben</i>	<i>külabin</i>
<i>gülesirim</i> , küzködöm birkozom	<i>kürezerben</i>	—
<i>kürek</i> , lapát	<i>kürdjük</i>	<i>kürdsökh</i>
<i>gün</i> , nap	<i>kün</i>	<i>kün</i>
<i>güds</i> , erő	<i>küsz</i> , kr. <i>küs</i>	<i>küsz</i>
<i>güz</i> , ősz (autumnus)	<i>küsz</i>	<i>küsz</i>
<i>kücsük</i> , kicsi	—	<i>kucscuguj</i>
<i>jumurda</i> , tojás	<i>numurtka</i>	—
<i>jumruk</i> , ököl	<i>numzuruk</i> , kr. <i>nju- duruk</i>	<i>szuturuk</i>
<i>tul</i> , özvegy	<i>tul</i>	<i>tulajakh</i>
<i>durarim</i> , állók	<i>turerben</i>	<i>turabin</i>
<i>turna</i> , daru	<i>turna</i>	<i>turnaja</i>
<i>tutarim</i> , fogok	<i>tuderben</i> , kr. <i>tutarmen</i>	<i>tutabin</i>
<i>tuz</i> , só	<i>tusz</i>	<i>tász</i>
<i>dus</i> , ellenében, szem- közt	<i>tus</i>	<i>tusz</i>

XVIII

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>duzak</i> , tör (fogó)	<i>tuzak</i>	<i>tuszakh</i>
<i>tujnak</i> , ló körme	<i>tujgak</i>	<i>tujakh</i>
<i>tij</i> , szőr, toll	<i>tük</i>	<i>tül</i>
<i>tükürürüm</i> , köpök	<i>tükürürben</i>	—
—	<i>tüngür</i> , dob	<i>düngür</i>
—	<i>tülej</i> , siket	<i>dsülēj</i>
<i>dün</i> , tegnap, éj	<i>tün</i>	<i>tün</i>
<i>düs</i> , álom (somniaum)	<i>tüsz</i> , kr. <i>tüjs</i>	<i>tül</i>
<i>düserim</i> , esem	<i>tüzerben</i>	<i>tüszäbin</i>
<i>jurum</i> , mosok	<i>tjárben</i>	<i>szájabin</i>
<i>jügrük</i> , futó, gyors	<i>tjügrürben</i> , futok	<i>szüräbin</i>
<i>jürek</i> , szív	<i>tjüräk</i>	<i>szürükh</i>
<i>jüz</i> , száz	<i>tjüsz</i>	<i>szüsz</i>
<i>jüzük</i> , gyűrű	kr. <i>tjüsztüik</i>	—
<i>szu</i> , víz	<i>szukh</i> , <i>szug</i> , <i>szü</i>	<i>ü</i>
—	<i>szügä</i> , fejsze	<i>szügä</i>
<i>szüd</i> , tej	<i>szüt</i>	<i>üt</i>
<i>bugha</i> , bika	<i>buga</i> , kr. <i>buha</i>	—
<i>bughdaj</i> , búza	<i>bugdaj</i>	—
<i>bütün</i> , egész	<i>büdün</i>	<i>bütün</i>
<i>bulut</i> , felhő	<i>bulut</i>	—
<i>bularim</i> , keverek, za- varok	<i>bulgürben</i>	<i>buläbun</i>
<i>burun</i> , orr	<i>burun</i>	<i>murun</i>
<i>bud</i> , czomb	<i>but</i>	<i>bät</i>
<i>buz</i> , jég	<i>busz</i>	<i>bász.</i>

Úgy hiszem, már ennyi összeállított gyökszóból — és bizonyosan még sokkal többet lehetne összeállítani, ha a kojbal és jakut nyelvek szintoly bő szótárát bírnók mint az oszmanlinak, — de már ennyiből is meg kell ismerni, hogy a török nyelvek gyökszavaikban az *o*, *ö* hangzót az *u*, *ü*-től egymással egybetalálkozóképen különböztetik meg, a miből azon fontos eredmény következik, hogy a csagataji gyökszók *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságát, mely az arab-török írásrendszerben nincsen megkülönböztetve megjelölve, bátran az oszmanli, kojbal és jakut szerint dönthetjük el, ha ezekben az illető csagatajtörök szóknak megfelelőji megvannak. És leginkább

vehetjük által a csagatajiba az oszmunli vagy *o*, *ö* vagy *u*, *ü* hangzókat, mint hogy különben is hangtani alakulásánál fogva a csagatajtörök mégis valamicskével közelebb áll az oszmanlihoz mint a jakut, mely mindazonáltal az *o*- és *u*-hangúságra nézve evvel megegyez. Az ily eljárásban netalán megeső hiba oly ritka és csekély lesz, a milyen csekély a fentebb összeállított egyezési esetekhez képest azon esetek száma, melyekben gyökszótagbeli *o*, *ö* hangzó *u*, *ü*-nek felel meg. Ezeket is fölhozom : kojb. *ong*, jak. *unga* dexter; k. *öremä*, jak. *ürümä*; kojb. *kószte*, jak. *kusztuk*; osz. *kükürd*, k. *kübür*, kr. *kölür* kén; osz. *gölge*, k. *kölütü*, kr. *hölägü*, jk. *külük*; osz. *dolarim*, *dolanirim*, kr. *tolganderarmen*, jk. *tulabin* kerülök; k. *tözirben*, osz. *düserim*; osz. *bu*, jk. *bu*, kr. *bo*; k. *mólat*, jk. *bolot*, osz. *pulad* aczél; osz. *böjük*, k. *büzök*, *bözek* nagy; osz. *bojnuz*, jk. *muosz*, k. *müz*, *müz* szarv; osz. *gömüs*, jk. *kömüs*, k. *kümüs*; k. *korgandjel*, jk. *khorgholdsun*, osz. *kursun* ólom; osz. *öjrenirim*, k. *ügüränerben* tanúlok; osz. *ölesirim*, k. *üläzerben*, jk. *üllüsztübin* osztozom; osz. *ördek*, kr. *öderük*, k. *ürtük*; osz. *jonarim*, k. *tjünerben* faragok : osz. *jolarim*, k. *tjularben* tépek, nyüvök; osz. *szorarim*, k. *szurerben* kérdezek; osz. *szonarim*, k. *szunerben*. — Még akkor is csekély e szám, ha keresve még annyit találunk hozzá, különösen miután a fentebbi hangzóegyezési esetekhez még — hogy úgy mondjam — másodrendbeli egyezések is járúlnak, melyek az *a*, *ä* és *o*, *ö*-nek meg ezeknek ellenében az *ä*, *i* és *u*, *ü*-nek egymás között való szoros érintkezési viszonyán alapulnak. Magát e viszonyt mutató egyikét példa : osz. *kavmak* és *kovmak* kergetni; *kauk* és *kouk*, jk. *khakak*; osz. *arka* hát, kr. *orha*; osz. *onlar* és *anlar* azok : osz. *artik*, jk. *orduk* több; *szerin* jk. *szörün*; osz. *tilki* (*tülkü*), k. *tülgü* róka; osz. *dib*, k. *tüp* fenék; *bulut*, jk. *bilit* felhő; osz. *kücsük* és *kicsik*, k. *kitjik*; osz. *jumurda*, k. *numurtka*, jk. *szimüt* stb. — Ebből megint a csagatajtörök *o*-val vagy csak *zamme*-val írt gyökhangzóra azon további eligazító szabály következik, hogy hol annak az oszmanliban, kojbal- vagy jakutban *ä*, *i* felel meg, ott *u*, *ü*-nek, hol pedig *a*, *e* (*ä*) felel meg, ott *o*, *ö*-nek kell olvasni, tehát p. o. ezt *بوتمک* (Ab. 34. 35) *bütme*k, mert oszmanliban *büt*-mek; *توپه* *töpe*, mert = osz. *depe* csúcs, tető, különben jakutban is *töb*ö.

Az imént megjelölt eligazító elvek szerint határozott meg Abuskánkban a „mazmûme“ rovatok alatt való szók olvasása; nem ajánkozott azonban mindenik szóra az oszmani- vagy jakutból vehető eligazító kriterium, úgy hogy a zamme-val írt gyökszótagnak *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságának eldöntetlennek kellett maradni, a hol aztán a még lehető másféle olvasás zárjel között egészen kiírva vagy rövidítve mellé van téve a némileg valószínűbbnek látszott olvasás mellé; a csillagozás (*) meg ott alkalmaztatott, hol meg a szó mély vagy magashangúsága sem levén tudva, a lehető olvasások száma egész négyre rúg vala, valamint néhány más helytt, melyre eligazítható kriterium nem vala. — E helyen még arra is figyelmeztethetek, mit a t. olvasó már a fent közölt szók lajstromából vehet észre; hogy t. i. azon három török nyelv egyszersmind a szók mély- vagy magashangúságára nézve is *legtöbbnyire* egyező, a miért megint ugyanazoknak egybevetése e tekintetben meghatározhatja oly csagatajtörök szók olvasását, melyek írásában nincsen meg valamelyike a fentebb (l. X) említett ismertető jeleknek. — Itt például még csak némelyeket az a fentebbiek szerint meghatározott olvasások közül akarok fölhozni. Ab. 21. *ötmek* átmenni, *ot* menj, olv. *öt* stb. *ö*-vel, mert van kojbal *öterben* átmegeyek, és az oszm. *öte*, túl ugyanez *ötmek* származéka, azt jelentvén tulajdonképen: átmenve (utólálló viszonyítóul használt gerundium p. o. a *tigriü*, -ig, usque is, = érve, *tig*-mek igétöl, kojb. *djiterü*, a *djit* = oszm. *jet*, cst. *jit* hasonjelentésü igetörzstöl és egyebek); Ab. 28. *omak* néptörzs, v. ö. jk. *omuk* nép-, nemzetbeli; Ab. 28. *oj* ház olv. *öj*, mert oszm. *ev* magashangú, v. ö. kr. *ög* sátor; Ab. 35. *burnagü* első, előbbi, v. ö. kojb. *burungo*. Ab. 50. *tüzmek* (*tüz*, *tüzmeding*) olv. *töz*-mek v. ö. kr. *tözerben* tűrök; Ab. 59. *csog* izzó parázs, v. ö. jk. *csokh*; *csolban*, hajnalcsillag, v. ö. jk. *csolbon*; Ab. 58. *csöp* egyenes, igaz, v. ö. jk. *szöb* (ezenfelül a rimszava: *köp* sok); Ab. 94. *köjdi* ége, v. ö. kojb. *köjerben* égek; Ab. 97. *mung* baj, v. ö. jk. *mung*; Ab. 107. *jokar* érint, ráhat, mert váltakozik evvel: *jakar* (Ab. 100); Ab. 28. *ündeti* gyöngy, mert oszm. *ündsi* *i*-vel van, v. ö. kojb. *nindji*; Ab. 14. *isz* bűz, szag, mélyhangú, mert oszmaniiban is van: *jüz*, jk. *szüt*; Ab. 21. *utru* átellenében, v. *ü*,

jk. *utärz*, kr. *uturu*; A. 22. *utkuzdi* meggyözeték, v. ö. oszm. *utmak* superiorem fieri, kojb. *utèrben* nyerek, elnyerek; *öcsük* elöltött, olv. *ücsük*, v. ö. kr. *utjurarmen* elöltök; Ab. 23. *ürtentür* ég, *ürtedi* égete, v. ö. kojb. *ürterben* elégetek, ellenben jk. *ördüö* rétet leégetni, a miért az *ürtentür* mellé zárjel között az *ö*- is van kitéve; Ab. 51. *tüzek* egyenes, *tüzetti* egyenessé tön, v. ö. oszm. *düzmek*, *düzetmek* egyenlíteni, kojb. kr. *tüsz* egyenes; Ab. 54. *tünglük*, ablak, v. ö. kojb. *tümnük*, kr. *tüngnük*, jk. *tünnük* füstnyílás; Ab. 86. *kojzi*, *kojan*, olv. *kujzi*, *kujan* lefelé, v. ö. kr. *kudu* lefelé (hozzá tudva a szorosabb törökben a *j*-nek nem egyszer *t*-hangból keletkeztét, p. o. oszm. *kujju*, kút, kr. *kuduk*; *kujruk*, kr. *kuduruk*, jk. *kuturuk* stb.); Ab. 86. *kujun* forgószél, v. ö. kojb. *kujun* stb. stb.

Meg kell jegyezni azt is, hogy az átírásunkban használt *e* betű az *a*-nak magashangú megfelelőjét *ä*-t jelenti. Az *i* mélyhangú *i*, mely a magyar ejtés szerint való magashangú *i*-hez úgy áll, mint *a*, *o*, *u* az *ä*, *ö*, *ü*-hez. Minthogy azon szók melyeknek gyökhangzója *i*, *i*, a „mekszüre“ rovatok alatt vannak felsorolva, már azon okból sem olvashatunk egyiket sem *e*-vel, mert *e* betűjegy nekünk a magashangú fethát jelenti (*ä*). Igaz, hogy az oszmanli sok a csagatajiban *i* (készre)-vel írt gyököt már *e*-vel azaz fethával ejt; de ez legkevésbé nem alkalmazható a 14. századbéli csagatajtörökre, és maga az Abuska írója mintegy tiltakozik az *ö* keszréjének ilyen olvasása ellen, ha p. o. *tür* (44. l. izzadság) mellé fethával írt osz-

manli *der*-t (دَر) teszen; a csagataji تِير fölibe sehogy sem tenne fethát, mert másképen akarja ejtetni, azaz nem *e*-vel hanem *i*-vel. Ha mindazonáltal némely csagatajtörök szók is már az *i* és *e* ejtés között ingadoznak, épen az hogy mind a mekszüre mind a meftühe rovat alatt vannak fölhozva, mutatja, hogy a mekszüre ejtés más akar lenni mint a meftühe ejtés, s hogy nekünk a mekszüre rovatokbeliek egyikét sem szabad *e*-vel olvasnunk. V. ö. Ab. 11. *eje* gazda, úr (elif meftühe alatt) és 16. *ige-szi* gazdája, 20. *ije-ledi* gazdájává lön, magává tön (elif mekszüre alatt); Ab. 7. *ekedsi* néne (meft.) és 17. *igedsi* (mekszüre).

A mássalhangzók olvasása nem jár nehézséggel; a *é*

(غ, خ, ق) rendszeren csak *g*-nek olvastatott, bár lehet hogy némelykor *gh* (خ-*nak* lágyja) kellene. De tekintetbe véve ق *k*-val gyakori váltakozását, valamint azt, hogy a kojbal a csagataji غ-*nak* megfelelőleg szintén csak *g*-vel él, ezen *g*-féle olvasásban semmi esetre nagy hiba nem lehet. A ك (ك, ك, ك) a török írásban lehet *g* és *k* (a csagatajiban t. i.; a mai oszmanliban még *j* is némihelyt, meg *n*, mely *ng*-bül eredvén különben ك-vel is íratik, mi helyett a csagatajiban még ك van). Hogy ebből is olvasásunkra baj ne támadjon, az Abuska szerzője szépen gondoskodott értünk, kitévén tüzetesen majdnem mindenütt az egyes magyarázott szók után, melyekben egy vagy több ك fordul elő, hogy a *kef* arab *kef*-e, azaz *k*-ejtésű, vagy *perzsa kef*, azaz *g*-ejtésű (mert a perzsák tulajdonították először a csak *k* ejtésű arab ك-*nek* a lágy ejtést, ilyenkor azt három ponttal is különböztetvén meg ك), így: *kefje* arab, *kefje* perzsa *kef*; vagy az első *kef* arab *kef*, a második perzsa, a harmadik arab; vagy a *kefek* arab *kefek*, perzsa *kefek* stb. Kiadásunkban ezen — különben is igen becses tudatások — rövidítve így vannak kitéve az átírt szók után: *p. g.*, *a. k* (perzsa *kef*, azaz *g*; arab *kef*, azaz *k*). Hasonló, noha kevésbbé szükséges jegyzet van az Abuskában néha a *perzsa dsim* ج, azaz ج *cs*, és arab *dsim*, azaz *ds*-re nézve, valamint perzsa és arab *be* ب-re (پ *p*, ب *b*)-re nézve; de már a perzsa írásnak volt gondja a *p*, *cs*-t három ponttal megjelölni (پ ج) s ezek nem is úgy hagyatnak el mint a perzsa ك, *g*-ről. Végre az olvasást eligazító jegyzetekhez járúl még a *tesdid* kettőztetés néha tett említése, mely azonban ki is van téve (-). Az „*imâle*“-ről már fentebb (l. XI.) vala szó. **Ki** van téve rövidítve, így: (im.).

Így veheti immáran a t. magyar nyelvész olvasó az „Abuska (szóval kezdő) csagatajtörök szógyűjteményt“, mint a nyelvtudományunkra oly igen fontos keleti török nyelv tanulmányozására segítő eredeti kútforrást; vegye annak mentül több és jobb hasznát is!

Pesten, 1862 januárius havában.

Budenz József.

Elif meftûhe, azaz a, e-vel kezdődő szók:

ابوشقه *abuska*: a nő férjét nevezik így, tehát: *férj*-et jelent.

اباغ *abaga*: az atyának akár nagyobbik, akár kisebbik testvére (oszm. *karindas*). A Muhákemet-ül-luge-tejnben ¹⁾ ezt találjuk: „Az atyának nagyobbikát és kisebbikét (t. i. testvérét) *abaga*-nak mondják.“

آت *at*: háromféle értelemben fordul elő: 1) *név*; 2) *lő*; 3) = *vess, vesd* (oszm. *at, atmak* ige).

آتالدى *ataldı*: *hírnevessé lön, elhírestlle, nevezteték* ²⁾; azután: *valamiért rendelteték, megbízaték* (mintegy: *kinevezteték* valamire).

آتادی و آتادی *atgadı* és *atadı*: *nevet ada*.

آتاب *atab*: *nevet adván*.

آتیغیب *atigıb*: *híresüllvén, hírnevessé levén*.

¹⁾ Ez a híres csagataji költő Mir 'Ali Sîr-nek egyik munkája: „A két szó, azaz nyelv (török és perzsa) megbirálása“, melyben főleg a perzsában is divatozó török eredetű szókat tárgyalja, s azokat mindenek előtt a török nyelvnek vindicálja. Olvashatunk valamit róla alantabb is (5. l.) az *aga* szó alatt.

²⁾ A *dı*, *dı*-féle török praeteritumot, melyet V. barátom magyar tud-ott igealakokkal fordít, elváltoztatva mindenkor tud-*a* alakkal adom vissza, minthogy a *magyar* igeidők jelentése szerint főképp ez felel meg neki mint történetbeszélő praeteritumnak; meg azért is, hogy a néha előforduló *mis*, *mis*-féle praeteritumnak a magyar tud-ott alakot állíthassuk ellenébe. B.

اتاغیل *atagil*: tégy hírnevessé, adj nevet, nevez ki (hivatalra).

آتیب *atib*: vetén (oszm. *atip*); azután: nevezvén, azaz nevet adván (*ad kojup*).

آتارلار *atarlar*: vetnek; meg: névvel említenek (oszm. *adlarlar*).

آتای *ataj*: vetnék (oszm. *atajın*); meg száguldozás jelentésével jár; meg: nevet adnék.

آتالیق و آتالیغ *ataklık, ataglīg*: meg- vagy kineveztetett (nominatus).

آتالیق و آتالیغ *atalīg, ataglīg*: híresség.

آتلیق و آتلیغ *atlık, atlīg*: híres neves, híresség; lovas (oszm. *atlı*).

آتگا * *ataga* (p. g.): nevelő mester, nagy bátya.

آسون *adsun*: világ (mundus). Némely kéziratban *udsun* is található; Lutfi könyveiben ez van többnyire.

آسرغیندی *adsırgındı*: a zsaroltat sajnálva megszánva zsarnokot bántani.

آجیق و آجیغ *adsıg, adsık*: keserű; meg: fájdalom, bú, sohaj.

آچقونک *acskung* (a ك perzsa = g): meg kell nyit-
[nod.]

آچای *acsaj*: nyítok, nyító.

آچمای *acsmaaj*: nem nyítok, és: nem nyítnék, nem nyító.

آچقالی *acsqalı*: mióta nyít; meg: nyitás végett.

آچلمایین *acsilmajın*: mivel megnyílik, megnyít-
[tatik.]

آختچی *akhtacsı*: lovászmester.

آخسوم *akhszum*, lásd: *akszum*.

أَدَانِي *ad ak*: adukozás, ajándék, adag; másutt megint: idő, évszak. — Ezenkívül Türkesztánban egy helységnek neve. — Azt is teszi hogy: sziget (oszm. *ada*).

آرْدِي *ard i*: elfárada.

آرْمَاجِي *arm aj*: el nem fáradó; el nem fáradok.

آرَالِي *ar al i*: fáradjunk; fáradás végett; mióta fárad.

آرِيْب *ar i b*: elfáradván; meg: elváltván.

آرِيْلْمَاجِي *ar ilmaj*: szakadatlanul sínlődő betegről mondatik.

آرِيْق و آرِيْق *ar i k, ar i g*: sovány; tiszta, csinos.

آرِيْق و آرِيْق *ar i k, ar i g*: vízvezeték, árok.

آرْك *er k*: várakban való meredekség; városokban való magas hely; szintén: padisáhi palota.

آرْك *er k e*: enyelgés, merészség.

آرْمَان *ar man*: akarat, ohajtás, kívánság.

آرْلَات *ar lat*: egy csagataji néptörzs neve.

آرْلَاس *ar lasz*: ez is, valamint *arlat*, egy csagataji néptörzs neve.

آرْغَادِي *arg ad i*: megcsala.

آرْغَادَايِ دِيرْمِين *arg adaj-dir min*: megcsálnék.

آرْغِدَال *arg idal*: hegyek tövében való emelkedések; ugyanott találkozó völgyek és leshelyek.

آرْتَايِب و آرْتَايِب *art aj i b, art an i b*: túljárván, túlkelvén, áthágván.

آرْبَاغ *ar bag*: varázsmondóka, melyet a kigyó lyukába szoktak mondani.

آرا *ara* : közt, között.

آرتوتى ليق ¹⁾ *artuklik*; a Nazm-üz-zevâhir-ban többség értelmében fordul elő; meg *öregbít*-t jelent.

آزىقىب *azikib* : tévedvén; azaz útról tévedvén.

آزىتقان *azitkan* : tévedő, bujdosó.

آزىققان *azikkkan* : ez is útról tévedt-et jelent.

آزغوردونك *azgurdung* : tévesztél, rossz útra vezetél.

آزغورغونك *azgurgung* : tévesztened kell, rossz útra vezetned kell.

آسزور *aszru* : igen, több; sok.

آسزرا *aszra* : örizz.

آسزرابان *aszraban* : örizvén.

آسزراتاى *aszrataj* : öriznék. — Van ilyenmű még több szó is, p. o. *örgetej* : tanítanék, *korgataj* : ijesztenék, s több effélék.

آسزراغولوك *aszraguluk* : öriztetendő; a kinek vagy ménék örizni kell, örizendő.

آسزراغانى *aszraganî* : (az ő) örizte, örzötte.

آسزراغوجى *aszragudsî* : örző, ör.

آسزروك كنه *eszruk-gine* (p. g. a. k) : részegecske.

آسزروك غنه *eszruk-gine* : ugyanaz, mi az előbbi.

آستى *asztî* : alja valaminek (tör. alt-î).

¹⁾ Kétség nélkül javítva *آرتوق ليق*-ot kell olvasnunk, mint-hogy a szó nem lehet más mint oszm. *آرتقلق* *artuklik*.

آس *asz* : akaszsz, fügessz föl.

آستی *asztî* : akaszta, fölfüggeszte.

آسیغ لیک *aszïglîk* : fölfüggesztett; meg : hasznos.

آسیغ و آسیق *aszïg, aszïk* : haszon.

آساقور *aszapkur* : juh hátgerinczének csontja.

Csagataji életszokás szerint a becsült ételek közé tartozik. Diszlakománál, bármennyi mindenféle étel *vagyon* is, azon gerinczcsontnak, melyet némely helyeken egészen sütnék, ott kell lennie.

آشوقتی *asuktî* : sieté, megjede.

آشوقدوم و آشوقتوم *asuktum, asukdum*.

A' *dal* (د, d) és *té* (ت, t) egyaránt használható, úgy mint fentebb a' *kaf* (ق, k) és *gajn* (غ, g) és szó végén az *elif* (ل) és *hé* (خ) váltakozása jegyeztetett. Jelentése : *megjededék*.

آشوققان *asukkan* : siető.

آشوک *asuk* : sark, meg : könyök csontja.

آشک *esgek* (p, g, a, k) : evező lapát.

آغا *aga* : nagyobbik (öregebbik) testvér, bátya. — A Muhâkemet-ül-lugetejn-ben Nevai ¹⁾ e szót így magyarázza : A perzsák mind a nagyobbik mind a kisebbik testvért egyaránt *birâder*-nek (frater, bruder) nevezik ; de a törökök a nagyobbikat *aga*, a kisebbiket *inî*-nek mondják. Azonban az hogy a Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai ő kegyelme e szót így magyarázta meg, ne értessék úgy, mintha ez olyan könyv volna, melyben Nevai saját anyanyelvének szavait megmagyarázta volna. Koránt sem. Azon könyv azt tárgyalja, hogy a török nyelvet a perzsa fölött becsülik, mint-hogy a perzsában sok szó *vagyon*, mely tiszta török ugyan, de a perzsák, ha azok értelmét vissza kell adniok, mégis

¹⁾ A híres Mir 'Ali Sîr.

csak török szókkal adják vissza. Erről ő sok bizonyítékot hoz, valamint itt az *aga* szóról, úgy máshelyen is egyebekről. Azomban meg kell jegyezni, hogy a tárgyalt szók egy részét meg is magyarázza, másik részét pedig nem, a minnek oka csak az, hogy az ő idejében erre nem vala szükség. — Im-máran én — szegény nyomorúlt és értéktelen — midőn e gyűjtemény összeírásához fogtam, Nevainak csak tizenöt mű-vét gyűjtöttem vala, melyekből a szókat és kifejezéseket ki-vontam. Ezen felül még Khoraszân, Szamarkand és Csaga-taj-ból való néhány más törökül beszélő férfiak divânjait és mesznevi-jeit szedtem vala össze. Ekkor történék, hogy egy előkelő ember — áldott legyen emléke — ezen törekvéseimet és fáradozásaimat látván, nekem Nevainak minden munkái-val kedveskedék, egész 29 darab könyvvel. Úgy valék ak-kor, mint a koldus, ki kincset talált. Azonnal minden egyéb foglalatoságomat és köteleességemet abba hagyván, kevés idő alatt, a 14 darab könyvet lemásolám s így Nevai minden munkáinak birtokába juték. Ezek egyenként és névszerint : Münádsât náme, Csíhl hadisz, Nazm-ül-dsevâhir, Szeráds-ül-müszlimín, Szâim-ül-muhabbet, Liszân-ut-thajr, Mahbûb-ül-kulûb, Tevârikh-i enbijâ, Hajret-i ebrâr, Ferhâd ve Sírín Medsmûn ve Lejla, Szeb'a szejjâre, Szedd-i Iszkenderi, Négy divân, Garâib-üsz-szîghar, Nevâdir-üs-sebâb, Bedâi'-ül-va-szath, Fevâid-ül-kübr, Mezân-ül-evzân, Münsiât, M u h á k e m e t - ü l - l u g e t e j n, Vakfije, Menâkib-i Mir Szejd Haszan, Menâkib-i Pehlevân Muhammed, Szâki náme, 28. Fârszi di-vânlar, 29. *) Fârszi münsiât. — Ezeken kívül még más mun-kája tudtomra nem volt.

آغارغوديك *agargu-dik*, (a. k) : mintegy nehezít, mintegy fáj, fájóképen.

آغاردي *agardî*, ez is : nehezíte, fája (fájni).

آق اوى *ak-oj, ak-øj* : sátor.

*) A két utolsónál ki van téve a szám 28 és 29. a kéziratban; azomban a lajstromból kettő elmaradt, mert egészben csak 27 van felsorolva.

آقسوم *ak szum*: megbánó, megbánás.

آقتوردونك *akturdung* (perzsa ك = g): folytatál.

آقتالی *akkalî*: folyás végett; mióta foly (oszm. akalî).

آقزدی *akizdî*: folyata.

آكاك *eggek* (p. g, a. k): ráspoly.

آكبحى *ekedsi* (a. k): nagyobbik leánytestvér, néne.
A Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta:
A perzsák a nagyobbik és kisebbik leánytestvért egyaránt
khaher-nek (soror) mondják; ezek pedig (a törökök) a nagy-
obbikat *ekedsi*-nek, a kisebbiket *szingil*-nek nevezik.

آطای *altaj*: vörös róka bőréből való prém.

آلداع *aldağ*: megcsalni (oszm. alda-mak).

آلاخان و آلامان *alaxan, alaman*: a ki kirabol-
tatott, háza jószága vesztett.

آلدارای *aldaraj*: megütődést és restellést éreznék; az
örüléssel ellenkező állapot kifejezésére használják.

آلى دا و آلى دا *alnîda, alîda*: előtte (oszm. önünde).

آلى *allî*: ez is: elül való rész (oszm. ön).

آلوق *aluk*: szomorú; szétszórt; eszében megháborodott.

آلاکتى *alaktî*: földüláték, összevissza hányaték.

آلقاميش *alkamîs*: áldást adott, megáldott.

آلقادى *alkadî*: áldást ada, megálda.

آليغ و اليق *alîg, alîk*: venni, vétel (oszm. almak).

آلغالى *algali*: mióta veszen; vevés végett.

آلقولوق *alkuluk*: vevés (oszm. alma*), vétetendő.

*) Ez *aligha* helyes az eredetiben, hanem *almali*-t akart írni; mert
fentebb is ugyanezen összetett képzővel (-ku-luk, gu-luk) való *assra*-

ألقوم *alkum* : vennem kell.

ألميشانك *almisang* : vettél.

ألماغين بولسه *almagin bolsza* : ha nem vevő lenne.

الغانغا *alganga* : vevőnek.

الغامر *alga-mu* : venne-e? veszen-e?

ألمايين *almajin* : a nélkül hogy veszen v. vön; nem vevén.

ألماي *almaj* : nem vesz, nem vevő; nem veszek; de sokhelytt még egy másik szóval kötetik össze nem tehetés kifejezésére, így : *kila-almaj* = nem tehetek, meg : nem tehetvén, meg : nem tehet, nem tehető; *ajta-almaj* (آيتا ألماي) nem mondhatok; nem mondhatván.

المانك *almang* (p. g) : ne vegyetek, parancsolólag; nem veszsz; sokszor még egy másik szóval használtatik, így : *dej-almang* = nem mondhatsz; *kila-almang* = nem tehetsz; *tapa-almang* = nem találhatsz.

الآر *alar* : azok, ők (oszm. *anlar*.)

التارو والتار *altau, altaula* : (mind a) hatjával, mind hatan.

ألاي موبور *alaj-mu bolur* : úgy lesz-e?

ألمباش *alma-bas*,

الالوغة *alaluga*,

ألا-جেকেكان *ala-jekeken* v. *ikeken* (a. k). Mind a három szó a kácsának, réczének egy nemét jelenti.

امكان *emgek* (p. g, a. k) : fáradtság, munka (oszm. *emek*).

انكديب و انديب *angdib, andib* (p. g) : rejtőzve keresgélni, leselkedve hallgatódzni (tkp. -ván, -vén alak).

guluk szót *szakla-mali* meg *szaklan-adsak* által magyarázza, mint itt *alin-adsak* által, de nem szintén *alm-i*-által is, a mi ezt tenné : a kinek minnek vennie kell. B.

انكاك *eng ek* (p. g, a. k) : áll (főnév).

انك *ang* : orca (oszm. *jangak*).

انبا **anba* (*amba*) : néminemű gyümölcs, mely a barackhoz hasonló s Indiában terem.

انگيردی *engirdi* : (p. g). csavara, forogtata.

انگلاتقوسى *anglatkuszi* (p. g) : neki említésre kell.

انگادا *angadsa* (p. g) : addig.

انگاتیکرو *angatikru* (p. g, a. k) : addig.

انگیتی *anikti* : növekedék, nagygyá növe¹⁾.

انگیب *aniki* : növekedvén, nagygyá növén.

انن *anin* : azért.

او **eu* : egy valaki; így is : *bir-ei*.

اوشقه *avuska*, ugyanazt jelenti, a mit *abuska* : a nő férje.

اونجان *avundsa* k : kívánatos valami, óhajtott valami.

اياز *ajar* : tilt, akadályoz, visszatart, megtagad.

آيندیم *ajindim* : akadályoztatám, megtagadónak tőlem.

آيامای *ajamaj* : meg nem tagad v. tagadó, nem tilt v. tiltó; szintén : én nem tagadok meg, nem tiltok, nem akadályozok.

آيامین *ajamin* : én tiltanék, akadályoznék; elmondanék. — De egyszersmind : meg nem tagadok, nem tiltok.

آياب *ajab*²⁾ : megtagadván, tiltván.

آياما *ajama*, parancsolólag : ne akadályozz, ne tagadj.

آيمن *ejmen*, megszólítólag : szégyeld magad, pirulj!

آيالکو *ajalku* : éneklő s harmoniát tartó hang; a fül-

¹⁾ Oszm. böjümekek; lehetne tán büjümekek is, mely bögni.

²⁾ Írási hibából a kéziratban van آياب *apab*.

mile hangja; jó hanggal való dalolás, mely az ember szívét gyönyörködteti.

ايلاندی *ajlandi*: kerüle, megfordula, körül forga;
valamivé változék vagy hasonló lön.

ايلآى القونك *ejlej-alkung* (p. g): *tehetned kell, kell hogy tehess.*

ايلآى القوسى *ejlej-alkuszi*: *tehetnie kell, kell hogy tehessen.*

ايلآى آلمادينك *ejlej-almading*: *nem tehetél.*

ايلكاج *ejlegeds*: *tevéen, mihelyt teszen v. tett.*

ايلآكوم *ejlegüm*: *tennem kell.*

ايلآكوسى *ejlegüszü*: *tennie kell.*

ايلآرگا *ejlerge* (p. g): *tevés végett, tevéért.*

ايلماكنا *ejlemekge* (a. k, p. g); ez is: *tevés végett, tevéért, tevére.*

ايلآكرونك *ejlegüng* (p. g, g): *tenned kell.*

ايلآلى *ejleli*: *tegyünk.*

ايلآكاي *ejlegej* (p. g): *tenne, meg: tennék.*

ايلآمايدورآيردى *ejlemej-dur-irdi*: *nem teszen*
[*vala.*]

ايلآى *ejlej*: *tennék.*

ايلآمايين *ejlemejin*: *nem tevéen; nem tevé(?)*.

ايلآكچى *ajakcsi*: *poharász (vulgo: pohárnok).*

ايلآق و ايلآغ *ajak, ajag*: *pohár; meg: láb.*

ايلآقتى *ajakti*: *ismeretlen lön, elmene. De ha holdról vagy napról használtatik, azt jelenti hogy lenyugovék, leal-
dozék (azaz tkp. eltűnék).*

ايلآق *ajik*: *okos, józan.*

ايلآيغ *ajig*: *medve.*

ايلآتمان *ejtmen*: *nem mondok.*

ايتيب *ejtib* : mondván.

آيتيق *ajtik* : mondánk.

ايتكالي *ejtkeli* (arab *k*-val) : mióta mond.

آيتالي *ajtali* : mióta mond.

آيتلمايين *ajtilmajin* : nem mondatván *).

آيرلمايين *ajrilmajin* : el nem válván.

آيا *eje* : gazda, úr.

آيروم *ajrum* : a víznek visszatéregető, kertülő folyása ;
bátorság, fürgesség, ügyesség.

ايجان دور *ejgen-dür* (p. g) : kedvel, szeret.

آيريشتي *ajristi* : elvála.

Elif mekszfüre, azaz *Y*, *i*-vel kezdődő szók :

ايتاماس *ite mez* : nem tehet ; meg : nem lesz éles ; nem
lesz meleg, izzó.

ايتوروركا *itürürge* (p. g) : élessé tenni, élesíteni.

ايتيك *itik* (a. k) : éles ; erőse, gyors.

ايتينك *ittin g* : (p. g ; a *t* tesdddel, azaz kettőztetve) :
tovól.

ايتاسال *ite-szal* : tégy meg (oszm. *edi-ver*).

ايت *it*, parancsolólag : tégy ; ezenkívül : hús ; meg *kutya*.

ايتي *itti* (a *t* tesdddel) : elmene.

ايتوركوم *itürgüm* (p. g) : el kell mennem.

*) Ezen öt szó : *ejtmen* — *ajtilmajin* a török *ejtme*k (mondani) igé-
hez tartozik, melynek egyszersmind mélyhangú páralakja is létezik :
*ajtme*k. Kéziratunk írása szerint *ejtkeli* a magashangú alakhoz csatla-
kozik ; *ajtik* (helyesebben : *ajltik*) *ajtali*, *ajtilmajin* határozottan a mély-
hangúhoz ; az *ejtmen* és *ejtib*-re nézve az írás nem dönt ugyan, de való-
színű, hogy a magashangú *ejtme*k alakhoz állanak ; különben tán még
sem hagyattatott volna el a kezdő *elif* fölött való ~. B.

- ايتى *itti*: elvesze, fogya.
 ايتيب *itib*: elfogyván, eltűnván (elmenvén).
 ايتاردين *iterdin*: elfogyás-, eltűnés-, elmenés-ből.
 ايتكان *itken* (a. k): elfogyó, eltűnő.
 ايتاليد *itelik* (a. k): ez is az előbbi szó értelmé-
 ben; meg: ruhaszegély (oszm. *etek*).
 ايتى *itti*: (t tesdiddel): tőn.
 ايتكومز دور *itkumuz-dur* (a. k): nekünk kell tennünk.
 ايتكان *itken*: tevő.
 ايتكوسى *itkuzsi*: tennie kell.
 ايتماى *itmej*: nem teszen, nem tevő; még: én nem teszek.
 ايتارسين *iterszin*: teszsz.
 ايتماكنك *itmeking* (a. k, p. g): a te tevésed.
 ايتاى *itej*: tennék (én).
 ايتنگ *iting* (p. g): tegyetek.
 ايتالى و ايتالينك *iteling, iteli* (p. g): tegyünk.
 ايتايمو *itej-mü*: tennék-e v. tegyek-e?
 ايتشتى لار *itistiler*: megilletének, hozzá nyúlának.
 ايتكالى *itkeli* (a. k): mióta teszen; tevés végett, te-
 ايتكوم *itküm*: tennem kell. [vésre.
 ايتاك *itek* (a. k): ruha szegélye.
 ايتاكلاب *itekleb* (a. k): a ruhaszegélyt fölszedvén
 s megtöltvén.
 ايتسين *icsin*: benn, közepett, közöttük.
 ايتكولوك *icskülük* (a. k, k): valami inni való; meg:
 ittás embert neveznek így.
 ايتچلى *icseli*: valami inni való; ivás végett, ivásra.
 ايتچكو و ايتچكى *icskü, icski*: ivó társaság.
 ايتچكى *icski*: belső.
 ايتچقيدى *icskindi*: bámula, megijede.
 ايتركن *irken* (a. k): még egy másik szóval (igével)

használtatik, így : *bolmadî irken* (oszm. *iken*) : *a mint nem vala* = oszm. *olmadî gibi*.

ايركان *irken* (a. k) : ez ugyanazt jelenti, a mit az előbbi.

ايردى *irdi* : *vala* (oszm. *idi*).

ايرتاكى *irtegi* (p. g),

ايرتاكىچكان *irte-gicsken* (p. g, a. k),

ايرتاك ايرتاكچادا *irte, irte-csakda, irtek* (a. k) : az ennek előtte való időből való, az elmúltak, régiek. — *Irte* azonban a *holnapi nap* és *holnapi reggel* jelentésével is jár.

ايرك *irek* (a. k) : *öreg, koros*.

ايركه *irke* (a. k) : *orsó* (oszm. *öreke*).

ايرديكلار *irdikler* : *valátok* (sic! oszm. *idingiz, idiniz*).

ايروام *Irva m* (*irvem*) : *lovagiaság, fegyverkezésben való ügyesség, erő, bátorság; gyors forgás, örvény*.

ايرن *iren* v. *irin* : *alsó ajak*.

ايركينور *irkinür* (a. k) : *utána törekszik, kedvel, szeret*.

ايركنه *irkene* (a. k) : *sátorbeli szerek v. holmik*.

ايرور *irür* : *lesz*.

ايرماس و ايرماس *irmez, imez* : *nem* (van, non est).

ايركيندى *irkindi* : *korán reggel fölkele*. — Más értelme még : *haraguvék, böszülte*.

ايريك *irig* (p. g) : *nagy, vastag, öreg* (p. o. *öreg pénz*).

ايريب *irib* : *érkeztén, elértén; meg : olvadrán* (oszm. *eri-jip*).

ايرغانيب *Irganib* : *indítván, buzdítván, ébresztvén*.

ايرسا *irsze*, még egy másik szóval használtatik, mint : *bar irsze, jok irsze* = oszm. *var-Isza, jogh-usza* : *ha van, ha nincsen*.

اير *ir*: érkezél, éj el; legény, fiatal ember; férfi.

ايركان و ايران *iren, irgen* (p. g): elérő, érkező.

ايران ليك و ايرليک *irlik, irenlik*: férfiaság, vitéz-
[ség].

ايريك ليك *iriklik* (a. k, k): érettség.

ايسكارما *iszkerme* (a. k): ne tartzkodjál, ne gondoldj
vele, ne végy magadra.

ايسكيردي *iszkir di* (a. k): öregedék, avula.

ايسيرغه *iszirga*: fülbe függesztett gyűrű, fülbe való.

ايس *isz*: bíz, szag.

ايسلانور *iszlanur*: szaglik, nedves lesz.

ايس *isz* (v. *isz*): ész.

ايسلاب *iszlab*: szagolván, bízőlvén.

ايسلادي و ايسلدي *isztı, iszla dı*: szaglék.

ايسليم *isztım*: szaglám (szaglik).

ايسلادي *iszledi*: szó ragada (rajta), szót fogada.

ايسيق و ايسيق *iszig, iszik*: hő, forró, izzó.

ايسيتي *iszıttı* (tesdides t): láz fogta (öt), hidegle-
lésben vala; forraszta.

ايسيطان *iszıtkan*: forró lázban, hideglelésben való
ember.

ايسيتقالي *iszıtkalı*: mióta forró lázban, hideglelés-
ben van; azért, hogy hideglelésben van.

ايسيتيميش *iszıtmıs*: láz, hideg lelte (öt).

ايسيرغانماتي *iszirganmak*: hogy valakinek szégyen-
lésből elpirúl az arca, elpirúlni.

ايسي *isztı*: szél fuva (oszm. esz-mek).

ايستوراي *isztırej*: szelet fuvatnék.

ايسكي *iszgej* (p. g): fúna (szél).

ايسكان *iszgen* (p. g): fuvó (oszm. eszen).

ايستالي *iszteli*: akarjunk, kívánjunk.

ایستی *isztej*: kívánna; kívánnék.

ایستایدور *isztej-dur*: kíván azaz: most, benne van a kívánásban, oszm. *isztefor*.

ایسورآن و ایسورغان *iszuran, iszurgan*: evő.

ایسنادی *isznedi*: álma jöve, álmosodék, ástózek.

(oszm. *esznedi*).

ایش *es és is¹⁾*: ügy, dolog (oszm. *is*); társ, pajtás, egyenlő társ (oszm. *es*); még: két (edény)-fűlnek egymással való összeköttetéséről mondatik, s annyit jelent, mint: két kőtél végét egymásba kötni.

ایشیلکان *isilgen* (p. g): a mi egymással összekötetett.

ایشانما *isenme*: ugyanazt jelenti.

ایشلاکان *islegen*: dolgozó, dolgoztévő; egymáshoz csatlakozó, társalkodó.

ایش *is*: harcz-ról is mondatik²⁾.

ایدیش *idis*: tevés.

ایشنار *isner* (*isnar*): valami fénylő; tavaszkor éjjel röptülő „csillag férgé“ (fénylő bogár, sz. Mihály bogara).

ایشاک *isek*: számár.

ایش توك سين *imistuk-szin*: voltál (v. voltál vala?)

ایشتان *iseri*: a földet kaparja, ássa, v. kaparó, ásó³⁾.

ایشاری *Istan*: gatyá⁴⁾.

ایشبتکوجی *isitkudsi*: hallgató.

ایشتمالی *isitmeli*: ne halljunk.

ایشبک *isik* (a. k): kút, úreg.

ایکان *igen* (p. g): többnyire még egy másik szóval használtatik: valami levén (oszm. *iken*).

¹⁾ Csak *is*. B.

²⁾ A perzsa kiár dolgot és harczot is jelent. V.

³⁾ A mint a kéziratban idézett versből kitetszik, a' szó végén való *i* rag, tehát csak *iser* = oszm. *eser* (esmek). B.

⁴⁾ Alkalmasint = oszm. *ics don*, belső gatyá. V.

- ایکن *igen* (p. g) : hát.
- ایکین *ikin* (a. k) : még egy másik szóval = oszm. *iken* (levén).
- ایکین *ikin* (a. k) : vetés (gabna vetése, oszm. *ekin*).
- ایکین *ikin* (a. k) : kettejét, mind a kettőt.
- ایککان *ikgen* (a. k, p. g) : magvető.
- ایکالاسی *ikeleszi* : mind a ketten.
- ایکاولان *ikeüle, ikeülen*; ez is : mind ketten, mind a kettő együtt.
- ایکاولامیز *ikeülemiz* : mind kettőnk.
- ایکائو *ikegü* (a. k, p. g) : mind a kettő.
- ایکاو *ikeü* : ugyanaz.
- ایکاوکا *ikeüge* (a. k, p. g) : mind kettőnknek, meg : mind a kettőnek.
- ایکالادی *igeledi* (p. g) : gazdává levén birtokba vön vmit, bíra vmit mint gazdája.
- ایکاسی *igeszi* (p. g) : gazdája.
- ایکار *iger* (p. g) : nyereg.
- ایکارکوجی *igergüdsi* (p. g, g) : fordúl, fordító, visszatérítő.
- ایکیرماک *igirmek* (p. g, a. k) : fordulni, visszatérni.
- ایکارناک *igernek** : ugyanaz.
- ایکیریک *igrim, igrik* (p. g, a. k) : a víznek visszatéregető folyása, ugrása, keringése, örvény.
- ایگری *igri* (p. g) : görbe.
- ایگیرور *igirür* : visszatér, fordúl.
- ایکاک *igek* (p. g, a. k) : vas metszésére való ráspoly.
- ایکاک *ikedş* (a. k) : még egy másik szóval használatik, úgy a mint oszm. *iken*.

*) Itt az infinitivus képzője *nek* = *mek* ; érdekes példa annak a viszonynak földerítésére, melyben a magy. *ni* a török : *mak*, *mek*-hez áll. V.

ایکاجی *igedszi* (p. g) : nagyobbik leánytestvér, néne.
(Lásd : *ekedszi*).

ایکم *igme* (p. g) : meggörcbült, meghajtott (valami).

ایکنم *ikinds* (a. k) : második (oszm. *ikindsi*).

ایلیک *ilik* (a. k) : kéz.

ایلیکی کا *ilikige* (a. k, p. g) : kezének, kezébe.

ایلیکیدہ *ilikide* : kezében.

ایلیکلای *iliklej* (a. k) : kézre hozna; kézre hoznék,
keríténék.

ایلیکلاب *ilikleb* : kézre hozván, kerítvén.

ایلیک *illig* (p. g, tesdides l) : ötven.

ایل *el*¹⁾ szintén : kéz.

ایل *il* : az emberek, nép (arabúl : khalk).

ایل *il* : év.

ایلیغی *ilgÿ* : évi bér, évre való.

ایلیغی و ایلیغی *ilgÿ, ilkÿ* : csorda (ló), meg : marha.

ایلیغ و ایلیغ *ilÿg, ilÿk* : langyos, meleg.

ایلیگردی *elgerdi*²⁾ (p. g) : kézre hozza.

ایلدَام *ildam* : ijedtség, sebes mozgás; nyári napokban a mezőkön átvonuló fények (déli báb?); a villámok gyors
[futása.

ایلیجیمده *ilejimde* : elböttem.

ایلمای *ilmaj* : nem rezzen meg szeme; meg : nem rezzen meg szemem.

ایلمان *ilman* : ugyanaz³⁾.

ایلماق *ilmak* : megilletni, megtisztelni.

ایلیغان *ilgaban* : futást, száguldozást tevén.

ایلباراتیب *ilbaratib* v. *elbaratib* : ha meleg víz

¹⁾ Olv. *il*. B.

²⁾ Olv. *ilgerdi*. B.

³⁾ De csak az első személyről, a mi az előbbiben a 2-dik jelentés.
B.

(valami edénybe) öntetik s újra fölforr. (Tkp. *fölforratván*, újra *buzogtatván*, v. ö. magy. abárlani).

ايلبارار *ilbarar*: újra *buzog, forr*¹⁾.

يلينسام *ilinsam*: ha *elsorvadok, tehetetlen leszek*.

ايلينديم *ilindim*: *bútól elsorvadék, elgyengülék*.

ايليندى *ilindi*: *elgyengülte*.

ايلينقاج *ilinkads*: *elsorvadván, gyengülvén*.

ايلنيتتى *ilnitti*: *melegíte*.

ايلتى *iletti*: *vive*.

ايلتوركا *iletürge* (p. g): *vevéésre s elvivésre, hozzányúlásra*.

ايلتوركوم *iltürgüm*: *vinnem kell*.

ايلتا آلور *ilte-alur*: *vihet, tud vinni*.

ايلكارراك *ilgerirek* (p. g, a. k): *előbbre*.

ايلكارى *ilgeri*: *előre*.

ايلترار *iltrar*: *villog*.

ايلترار قوجى *iltrarkudsi*: *villogó*.

ايلباسون *ilbaszun*: *récze, rucza*. — A Muhákemetül-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta: Egy madárra találánk, mely ott *ilbaszun* *récze* néven ismeretes. A *Szart* (سارت²⁾ azon *ilbaszun*-t nem ismeri, de a hegységen lakó török a hím réczét *szona*-nak, a nőstény réczét *borcsin*-nek nevezi. (Lásd: *borcsin*). A *szart* ennek nem is ad nevet, hanem mind a kettőt egyaránt *murgabi* (perzsa: vízi madár, *récze*)-nek nevezi.

ايماس *imez*: *nem (non est)*.

ايمانك *imeng* (p. g): *nem vagy*.

ايمان *imen*: *nem vagyok*.

ايماق *emak*³⁾: egy faluról mondatik, *melynek sok juha van*.

¹⁾ Oszm. *khas-lanmak*, azaz *khas khas*-féle hangokat adni. V.

²⁾ Törökül nem értő perzsa. ³⁾ Olv. *imak*. B.

ایمگکلاگان *emgeklegen*¹⁾ (p. g, a. k, p. g): *csecsemő gyerek.*

ایمگک *emgek*²⁾: *ugyanaz.*

ایمگک *emgek*³⁾ (p. g, a. k): *munka, viszontagság.*

ایمگن *emgen*⁴⁾ (p. g): *szopó, csecsemő.*

ایمگند *emgende*⁵⁾: *szopó helyén, azaz: azon helyen, hol csecset szopott.*

ایمگک *emdsek*⁶⁾: *szoptató nő.*

ایندادی *indedi*: *meghíva.*

ایندام *indem*: *hívj meg, parancsolólag*⁷⁾.

اینداب *indeb*: *meghíván.*

ایندوردی *indürdi*: *meghíva, leszállíta, leereszte.*

ایندورماسانک *indürmeszeng* (p. g): *ha meg nem*

اینی *ini*: *kisebbik testvér, öcs.* [hívsz.]

ایناک *inég* (p. g); *ez is: öcs.*

ایناکاسی *inegeszi*: *az öccse.*

اینگرندی *ingrendi* (p. g): *keservesen lassan sírni, sírdogálni.* E szót a Muhâkemmet-ül-lugetejnben Nevai így magyarázta: *ingrenmek* és *szingrenmek* a. m. *keservesen lassan sírni.* — Megint *inkrenmek* (a. k-val): *a számár ordítását nevezik így.*

اینچور *incsu*: *egy ember, ki saját ösztönéből egy másikonak szolgálatába lép, inas.*

اینچی *incsi*: *asszony, függöny alatt ülő.*

اینچی و اینچو *incsu, incsi*: *gyöngy.*

اینچک *incske* (a. k): *vékony, finom.*

اینچکیرماک *incskirmek* (a. k, k): E szót Nevai a Muhâkemmet-ül-lugetejnben így magyarázta, hogy „*sírni, rivalgani, ordítani*“ helyett van *incskirmek* is. — E szó ezen országban (a szerző honában) is használtatik: *incskirî*⁸⁾ a. m. *síra.*

¹⁾ *imgeklegen.* ²⁾ *imgek.* ³⁾ *imgek.* ⁴⁾ *imgen.* ⁵⁾ *ingende.* ⁶⁾ *imdsek.* B.

⁷⁾ Ezen magyarázat föltetsző, noha így van az eredetiben. Ezt várnók hogy *inde.* B.

⁸⁾ Írásbeli hibát lehet itt sejtteni; *incskirdî* kellene. B.

اينكاك *ingek* (p. g, a. k) : áll, állcsont.

ايناغ *inag* : czeremonia nélkül való társ, lelki barát.

اِناق *inak* : helyettes, közelálló.

ايناولي *inauli* : a vadak fogására ásott verem.

اينك *ing* v. *eng*¹⁾ (p. g) : orcza.

اينكينك *ingëng* (p. g, g) : orczád.

اينك *ing* (p. g) : vörös festék, melylyel a nők arcukat mázsolják.

اينونك *ivüng* : siessetek.

اينويردي *ivirirdi* : fordítsa.

اينوروشبانك *ivirüsmeng* (p. g) : hozzá, melléje ne menjetek, ne találkozzatok vele szembe.

اينوركاج *ivirgeds* : fordítván.

اينورولدي *ivrüldi* : fordúla.

اينورونك *ivürüng* (p. g) : parancsolólag : fordítsatok.

اينورولوب *ivrülüb* : arczát fordítván (megfordulván).

Megint *forgó* (*csevirik*) értelmében is fordul elő.

اينالاب *ijeleb* : gazdájává, urává levén, magává tevén.

اينالادي *ijeledi* : magává tön.

Elif mazmûme, azaz o, u, ö, ü-vel kezdődő szók:

اوپچين **opcsin*²⁾ : hadi szerszámok közül való, páncél.

اوپرماس *oparmasz* : el nem szakad, nem avul v. [kopik.

اوت *ot* : tülz.

¹⁾ Csak : *ing*. B. ²⁾ Nem ajánlkozik biztos kriterium az olvasás meghatározására ; lehet még : *öpcsin, upcsin, üpcsin*. B.

أوت *ot*: földön termő *fü*.

أوت *ot*: menj¹⁾. Nevai e szót a Muhákemet-ül-luge-tejnbén úgy magyarázta: *ot* = megégett valami; *meg*: *ot* = átmenés elhaladás (a. mürûr), út; 2) = legelj, az *otmak* = legelni igéből; 3) menés, eljárás; p. o. *otdî* = elmene, átmene, áthata²⁾.

أوتكون *otkûn* (a. k): átható, beható, elmenő.

أوتا *öte öte*: egyre menve, szakadatlanul járva.

أونماي *ötmej*: nem megyek át; nem menő, nem megyen el v. át; az idő múltásáról is mondatik.

أوتتى *otti*: megszűlnék, felhagya.

أوتكردى *otkerdi* (a. k): átmenete, átkeltete; mulaszta; أوتكركاى سين *otkergejszin*: átmenetnék stb. — أوتكارو *otkerü*, parancsolólag: keltess által; أوتكاركالى *otkergeli* (a. k, p. g): átmenetés, átkeltetés végett.

أوتورمى *ötürmej*: én nem mulasztok, azaz: időt nem mulasztok.

أوتكانور *ütkenür*: hasonlít (vmihez); أوتكانكالى *ütkengej*: hasonlítana, -ítson.

أوتوك *ötük*: elmúlt, átment; lábbeli ruha.

أوتمك *ötmeek*: elmenni, átmenni; meg: kenyér (oszm. *etmek*).

أوتروك *öttrük* (a. k): hazug szó; أوتروك كنه *otrük-gine*, kicsinyítéssel: hazug szócska, kis hazugság.

أوترو *utru*: átellenében, szemközt.

أوتلوق و أوتلوق *otluk, otlug*: tűzes.

أوتقانىب *utkaniyb*: magát szégyenelvén, elszégyenelvén, restelvén. أوتقاندى *utkandî*: szégyenle, szégyent érze.

¹⁾ Az *otmak* = utazni, menni igének parancsoló módja. V.

²⁾ Olv. *öt*, menj át; ugyanaz a mi „átmenéssel“ magyaráztatik, de azért csak ige ez, nem névszó; meg ugyanaz a mi 3) alatt van, olv. *ötti*. B.

اوتورۇدى و اوتقورۇدى *utuzdī, utkuzdī*: meggyőzettek; a kezében levőt el engedé ragadni. اوتورۇجى *utuzaj*: meggyőzeteném, el engednék nyerni. اوتورۇماي *utuzmaj*: nem győzetik meg, nem nyerik rajta (a játékot).

اوتلاش **otlas, otlas*: fokonyként, szakonyként. (Tör. *gide gide, nach und nach*.)

اوتقورۇن *ocskun (u)*: tűzből kicsapó láng.

اوتقورۇ **ocsru*: elmúlt, közel múlt idő.

اوتقورۇدى *ocsradī*: mutatkozáék, találkozáék, szembejőve.

اوتقورۇماي *ocsramaj* (alkalmasint * helyett 3 kell: *ocsrataj*): szembejuttatnék, találkoztatnék.

اوتقورۇدۇم *ocsradīm*: találkozáék.

اوتقورۇلا *ucseüle*: mind hármával, mind hárman

اوتقورۇلاسى *ucseleszi*, ugyanaz.

اوتقورۇنجى *ucseünds*: harmadik.

اوتقورۇچى *ucseü (p. g)*, szintén: harmadik (sic!). اوتقورۇچى *ucser*: hárma (három-három); اوتقورۇچى *ucserge*: hármanak (három-háromnak).

اوتقورۇچى و اوتقورۇچى *ucsmag, ucsmak*: mozogni, sielni, hirtelenkedni.

اوتقورۇچى *öcsük¹⁾ (ucsök)*: elöltött gyertyáról mondatik; اوتقورۇچى *ucsti*: valami eltűnék, láthatatlanná lön.

اوتقورۇچى *öcsürsze¹⁾*: ha elölt.

اوتقورۇچى *öcsürdi¹⁾*: elöltta; *ucsurdī*: levegőbe elszóra, szélnek ereszte.

اوتقورۇچى *ucsurkung*: röptened, röptülésnek ereszteneé kell (madarat).

اوتقورۇچى *ucsar*: hirtelen, ijedtséggel mozog.

¹⁾ Oly. *ücsük, ücsürsze, ücsürdi*. B.

اوجا *ocsá : hát ; a hát közepén való gerinczcsont.

اوجامدادور ocsamda-dur : az én oltalmamban van, mellettem van.

اوجكو öcskü : kecske.

اوخشار okhsar : hasonlít. اوخشاسی oksaszî : hasonlítása, hasonlósága ; اوخشاش okhsas : hasonlóság.

اُورگورآر örkürer (ü-) (a. k) : szundikál ; اُورگورآب örküreb : szundikálván.

اُوروق قاياش uruk kajas. Minthogy e két szó nem igen használtatik egymástól elválasztva, azért itt együtt is magyaráztatik. Uruk v. urug kisi (ember)-nek a maga fiát, testvérét, egyéb rokonságát szokás nevezni (tehát : családbeli, rokon) ; kajas olyan milyen a (perzsa) khis, khisávend = rokon.

اُورن و اُورون orun, orn : hely, helység, lakó- vagy nyugvóhely.

اُورن orn : annak helyébe, csere értelmében (ornî-ga t. i.).

اُوران üren v. oran¹⁾ (ö-) (im.) : éjjel az útról eltévedt társakat hívó kiáltás, kiabálás.

اُورتانور ürtênür (ö-)²⁾ : ég (ardet) valami, úgy hogy az égésből nyoma se marad, el-ég ; اُورتادی ürtedi : égete ; اُورتادیم ürtedim : égeték (én).

اُورت ürt : láng, tűz ; mezbégetés, midőn t. i. egy mezőbe tüzet vetvén, s ez mind előre hatván mind végig égeti.

اُورتانگوجی ürtengüdsi (p. g) : égő ; اُورتانکای ürtengej : égnék ; اُورتاکان ürtegen : égő ; اُورتارگا ürterge (p. g) : égetésre, égetés végett.

اُورتاکالی ürtegei (p. g) : égessünk ; égetés végett.

اُورتوک ürtük : elégett ; meg : örtük : rejtett, befödött.

¹⁾ Az „imâle“ miatt : üren v. ören. B.

²⁾ Az اُورت-et mindenütt ort-nak kell olvasni. V.

أُورْتُوكْلُوكُ *örtüklük* (a. k, k) : a mi befödett.

أُورْكُونُ *ürkün* (ö-) (a. k.) : lázadás.

أُورْكَانْدِي *örgendi* : tanúla, hozzászokék.

أُورْكُوكُ *örük* : szilva, gyümölcs; tulajdonképen a zerdálu baraczk; valami fölfúvott dolog.; valahol megszállott, időzö ember, ki p. o. mikor a hadsereg megáll, az nap időzik s pihen.

أُورْوْنَمِيشْ¹⁾ *örünmis* (im.) : valahol megállapodott, megmaradott.

أُورْكَامْبِجِي *örgemdsi* (p. g) : fonó pók.

أُورْوُشْ *urus* : verekedés-, harcz-ról mondatik. (A versben van : *urus-szun verekeájék*, tehát *urus.mak* ige van itt).

أُورْكَ وُ أُرْكَ *ürk, ür* : fölhágás, fönt valóság.

أُورْلَابْ *ürleb* : fölhágván, magasra fölmenvén.

أُورْلَانْدِي *örlendi* : fonaték, füzeték; befödetek (oszm. ört-mék).

أُورْوْمُ * *örüm* : vitézség, katonai ügyesség s bátorságról mondatik. (A versből kitetszik, hogy nem abstract, hanem concret értelmű : vitéz stb.)

أُورْنَاشْتِي *ornasti* (u-) : valamit doba valamely helyre, erősen bédöfe, szegze.

أُورْنَاشِيْبْ *ornasib* : elhelyezkedvén; erősen megállván valamiben.

أُورَارْ *urar* : ver; meg : örer (im.) (*orar*) metsz, arat;

أُورْ *ur* parancsolólag : verj; ör (*or*) : mess, arass; أُرْغَاچْ

urgads : mihelyt vere, vervén; *orgads* : mihelyt metsze,

metszvé. أُرْغَالِي *urgali* : verjünk; verés végett.

¹⁾ Nem vehetni jól ki, hogy 3 van-e írva vagy 3; a szó beható jelentése miatt az utóbbi valószínűbb.

أَوْغُوشْتَاك *orgushtek: néminő hangmód a muzsiká-

اَوْزُ ōz: maga; اَوْزُكَا ōzka (p. g): magának. [ban.

اَوْزُكُو ōzku, szintén: maga.

اَوْزُ ōz¹⁾ (im.): száz, számnév (jűz helyett); ōz (?):
 ősz (a színről, p. o. ősz-haj); ōz¹⁾ parancsolólag: úszszál,
 a vízben.

اَوْزُ ōze: red, fölibe (űzerine helyett).

اَوْزُوكُ ōzük (a. k): sátorbeli eszközök, szerek; meg:
 اَوْزُوكُ ōzük: gyűrű, pecsétgyűrű.

اَوْزَاتِي ōzatti: küldé.

اَوْزَاغُو كُونُ ōzagu (u-) kün (a. k): a tegnapi nap.

اَوْزَالِيْبُ وَاَوْزَالُ ōzalıb, ōzala: hosszabbodván, na-
 gyobbodván; kinyújtózva fekvén.

اَوْسَالُ *oszal: hanyagságból haszontalanzkodni, hival-
 kodni.

اَوْسُرُوكُ ōszruk: részeg.

اَوْسُرُوكَانُ ōszurgen: részeg levő, megrészegedő.

اَوْسْتِيْغَا ōsztīga: fölött, fölibe, red.

اَوْسُوْكَتِي ōsuktı (u-): háborodtan siet, hirtelenkedék.

اَوْسَاتِمَاتِي ōsatmak: aprítani, apróra vagdalni.

اَوْسُوْلُ ōsol: amaz (dolog vagy ember). اَوْسَالُ ōsal:
 ugyanaz.

اَوْغَانُ وَاَوْغُونُ ōgan, ōgun (u-): felséges úristen.

اَوْغُ ōg: sátorbeli szerek, eszközök.

اَوْفِرَانُوْرُ ōfranur (o-): kopik, avul, elszakad.

¹⁾ Oliv. mind a kettőt: üs. B.

أوقولدى okuldi: olvasaték. اوقرى okuj: olvasnék.

أوقوب okub: olvasván. أوقوش okus: olvasás.

اوقار okar: magas.

اوق ok: készpénz; azonnal, egyszersmind.

أوقولكان okulgen (ö-): a mi összegyűl, rakásra gyűl.

أوكسا uksze (ö-): ha egybe gyűjt, rakásra gyűjt.

اوقار öger (p. g): gabonát őröl; dicsér.

اوقون ögün (p. g): más, egyéb, -n kívül.

اوقنة ökte (a. k): erős harag; elkeserítő szó.

أوقتى ögti (p. g): dicsére.

أوقتاك öktek (a. k, k): haragos, dühös.

أوقسوك¹⁾ ökszik: hiány, kevesebb.

أوقسوب ökszüb: kevésbedvén.

أوقسولور و اوقسونور ökszülür, ökszülür: kevésbedik.

أوقسودی ökszüdi: kevésbedék.

أولجاش olcar (im.)²⁾: hír, tudósítás; de tulajdonképen a padisáh részéről a sereghez küldött tudósításról mondják.

أولچك ölcsek: vélemény.

أولچاش olcsas: ha valaki egy másik előtt féltérden állva, kezét fejére teszi, aztán hozzája menvén kezét csókol és köszönt.

أولناك olnag³⁾ (p. g): rét, gyepes hely.

أولاندى olandi: hozzájuta, elérkezék.

¹⁾ Így az idézett versben van írva; a czímszóban az írás nem tiszta.

²⁾ Olv. ülcer v. öleser, az „imâle” miatt. B.

³⁾ Olv. ölneg v. ülneg. B.

أولُ *öl, ul* (im.): *nedves.*

أولكّه *ölge* (p. g): *hűbértelék, kerület.*

أولديكّلار *öldikler* (a. k): *haljanak.*

أولوغ و أولوق *ulug, uluk*: *nagy.*

أولتانك *ultang* (p. g): *azon bőr, melyet a csizma vagy bocskor, papucs stb. alá varrnak, csizma-talp.*

أولون *ölük* (a. k): *holt.*

اولكن *ölkən* (a. k): *haló, halálózó.*

أولغانغاندا *ulgananda*: *midőn nagyobbodik, midőn nő.*

اولغانيب *ulganib*: *növén.*

أولغانسه *ulgansa*: *ha nő, ha nőne; ha nagy, öreg* [lesz.]

أولغاندى *ulgajdı*: *növe.*

اولغانيب *ulgatib*: *növesztvén, öregbítvén.*

أولغانغونبجا *ulgajgundsa*: *még nő.*

أولالدى *ulaldı*: *nőle.*

اولغانغا *olganga*: *levőnek.*

أولغونك *olgung*: *lenned kell.*

أولغانينكدين *olganingdin*: *léted v. voltad végett,*
miatt stb.

أولتوردى *olturdı*: *üle, leüle.*

أولتوردى *öltürdi* (im.): *öle, megöle.*

أولتورگوسى *öltürgüsi* (p. g): *ülnie kell.*

أولتورگانىكا *öltürgenige* (p. g, g): *a megöltének,*
annak kit megölt.

اولور و اولار *ölür, öler* (im.): *meghal.*

أُولَاؤُ olar : azok, űk.

أُولُجَا olcsa : azon dolog, azon valami (oszm. ol sej).

أُولُوبُ ulub : nagygyá levén, nvn.

أُولُغَابِيِزُ olgabiz : lennnk, legytnk.

أُولَاغُ وَاُولَاكُ ulag, ulak : l, futó.

أُولُوشُ ls : mennyiség, csapat (osztály), adag; meg :
rsz, osztályrész.

أُولُوشُ ulusz : nép.

أُولُمَاكُ omak : néptörzs.

أُولَانَارُ onar (u-) : megelégszik; أُولَانَابُ onab : megel-
gedvn; أُولَانَامَانُ onaman : meg nem elégszem.

أُولَانَاتُقَرُنَبَا onatkundsa : mg kielégít.

أُولَانَدَادِي ndedi (-) : meghíva (vkit); أُولَانَدَارُ n-
der : meghív.

أُولَانَدُورُ ondur (u-) : magas.

أُولَانِجُو ncs : gyöngy.

أُولَانِجُورُ ondsu : ott.

أُولَانِدِي ndi v. ndi : meghajla.

أُولَانِغُ ng (p. g) : elsb, elbszr; ung : jobb oldal.

أُولِيَالِغَانُ ujalgan : magát szégyenlé.

أُولَانْتُوجُ ntds : kölcson.

أُولِيَالَتِيِبُ uvalatb : grdtven, hengertvn (oszm. ju-
valatp, v. -nép).

أُولِيَكُ jk (a. k) : hanyagság, hivalkodás.

أُولِي j ) : hz.

) Olv. j. B.

أُوَيْلُوكُ *öjlük* (a. k) : házzal bíró, házigazda.

أُوَيْ *öz* (im.) : ökör, marha.

أُوَيْالْدِي *ujaldı* : szegyenle.

أُوَيْالْغَى مَيِّن *ujalgajmin* : szegyenlenék, szegyeneljek.

أُوَيْالْمَى *ujalmaj* : nem szegyenelvén.

أُوَيْكَتْ *ujat* : szegyen, szemérem.

أُوَيْتَيْبْ *ujatıb* : szegyenelvén.

أُوَيْتَلِيْقْ *ujatlık* : szegyenlés.

أُوَيْاَقْتِي *ujaktı* (o *ja* *ktı*) : lemene, ledldozék — nap, hold, és egyéb csillagokról (oszm. *dolunmak*).

أُوَيْغَاغْ *ojgag* : éber, ébredt.

أُوَيْجَاغْ *ojag* : ugyanaz, mi az előbbi szó.

أُوَيْوُبْ *ujub* : alkalmazkodván, engedelmeskedván ; aluván, elaluván.

B meftûhe, azaz ba, be, pa, pe-vel kezdődő szók :

بَات *bat* : gyors, hamar.

بَاكْشِي *bakksı* : a türkesztáni padisáhok *ırnokait* (k^ıâtib) nevezik így.

پَادَا *pada* : ökörcsorda, farka (perzsa szó).

بَارِيشْ *barıs* : menés.

بَارْغَانِيْنْكَدِيْن *barganıngdın* (p. g) : a te mented (menésed) végett, miatt stb.

بَارَايْ *baraj* : mennék, járnék.

بَار *bar* : van, megvan ; menj.

بَارْدِيْكَ *bardık* (a. k) : menjen, járjon.

بَارُو *baru*: menj, járj.

بَارِي *bari*: mind, mindnyája; parancsolólag: menj,

بَارْغَانِجَا *bargandsa*: míg jár, míg megyen. [járj.

بَارْغَان *bargan*: menő, járó.

بَارْغَاچ *bargads*: menvén, mihelyt megyen v. mene,
(oszm. varidsak).

بَارْأَلْقُوسِي *bar-alkuszi*: kell hogy mehessen.

بَارْغَايْ بِيَز *bargujbiz*: megyünk (oszm. variriz).

بَارِيْدَا *barida*: lévén, meglévén (oszm. var-iken).

بَارْلِيْغ *barlig*: gazdag, vagyonos.

بَارِيكِيْن وَ بَارَايْ مُو *bar-ikin, baraj - mu*¹⁾: van-e?
megvan-e?

بَارِچَا وَ بَارِي *barcsa, bari*: mind, mindnyája; بَارِيْن *barin*: mindnyáját.

بَارْمَاغْلَارِي *barmagları*: ujjaik; meg: az ő me-
پَارُو *paru*: bőr. [nésük.

بِرْلَاس *berlasz*: egy csagataji néptörzs.

بَاس *basz*: nyomj (oszm. basz).

بَاسْكِدِس *baszkids*: lépcső.

بَاسْرُوغ *baszrug*: sátorbeli szerek.

بَاشَاك وَ بَاشَق *basak*: nyíl vasa.

بَاشْ تُومَانْ وَ بَاشْ تُوبَانْ *bastuman, bastuban (to)*:
fejével lefelé.

بَاشْلَاب *baslab*: megkezdvén.

بَاشْقَارُورْسِيْن *baskarurszin*: ez is azt jelenti (t. i.
megkezdész); meg: útat mutatsz.

بَاشْقَارُو *baskaru*: útat mutass, parancsolólag.

¹⁾ Ezen szó a kéziratban csaknem egészen eltörődött, s azért csak hozzátvető olvasás után van adva. B.

باشقاريب *baskarib*: utat mutatván.

باشقارمق *baskarmak*: valamivel bírni és végére menni.

باشقارا الماي *baskara-almaj*: nem mehet végére, nem telik ki tőle.

باغليغ و باغليق *baglig, baglik*: kötött, megkötött; kert; serény (oszm. beli *baghli* tkp. megkötött derékkal való).

باغيش دا *bagis-da* keresztbe vetett lábakkal, guggoló ülésről mondatik.

باغيش *bagis*: kötél, kötélek; meg: sátorbeli eszközök.

بَعْلَطَانِي *bagaltak*: panczél alatt viselt pamut kaftán.

باتمايين *bakmajin*: nem nézván, meg: nem néznek.

باتقونك *bakkung* (p. g): nézned kell.

باتقارى *bakarï*: nézése.

بكاول *bakavul* (a. k): ételkóstoló.

پَلْپُوش و پُلْپُوش * *pelpus, pulpus*: a ház fedelén való fűgerenda.

بلاليق و بلاليق *belalik, belalig*: szerencsétlen (arab. *belâ*, szerencsétlenség).

بالا *bala*: madár fia.

بالالاب *balalab*: madár és egyéb állat fiat szállván = költvén, ellvén stb.

بَلْتُوتَه * *beltüte*: valahol megmaradni és lakni.

بالتو *baltu*: balta.

بجلا و بجلا *bajla, bejle*: így, ekképen.

بَهْلِي *behli*, a perzsával közös szó: kesztyű, melyet a solymosok viselnek.

بابرى *babïri*: régi.

بيات *bajat (bejat)*: isten.

باغیژی و بادغیزی *bajgizî, badgizî: falu.*

بیبیک *bejîk (a. k): nagy, (oszm. bîjûk).*

B mekszfűre, azaz bî, bi, ¹⁾ pî, pi-vel kez=

dődő szók:

بیبیک *bibîk, bibek: szemteke.*

بیبی *bebe²⁾: bába asszony.*

بیبیک *bidsîk: tl.*

بیتدی *bitdi³⁾: íra.*

بیتیتی *bititti: valamit írata.*

بیتیک *bitîk (a. k): írás, levél; meg: a földből ki-
hajtó, kisarjadzó (oszm. biten) növényekről is mondatik.*

بیتکودی *bitküdsî: író.*

بیتیتکودی *bititküdsî: írató, ki valamit írat.*

بیتیلیب *bitilib: íratván, íratatván.*

بیتیلی *bitili: írjunk.*

بیتیریکا *bitirige (p. g): valami (oszm. bir neszne⁴⁾.*

بیتیکلیک *bitiklik (a. k, k): a mi íratatott.*

بیتى الماغای *biti almagaj: nem írhatnék (vmit).*

بیتیلدی *bitildi: íraték (vlmi).*

بیرگونی *birgüni (p. g): (az ő) adta = a mit ő adott.*

بیریکی *biriki: adandó valami, adatandó valami;
meg: egyike.*

بیرکوسی و بیرکیسی *birigiszi, birgüszî (p. g):
adó, ki ad.*

بیرمای *birmej: nem ad, nem adó; nem adok.*

¹⁾ V. úr még a be-féle olvasást adja hozzá. B.

²⁾ Olv. bîzi. B.

³⁾ Mind ezeket V. úr betdi, betitti stb.-nek olvassa.

⁴⁾ Ezt aligha jelenti; úgy látszik, a magyarázatnak java elmaradt a kéziratban. B.

- بیری *biri*: egyike; meg: innenső részre, óta (oszm. [beri]).
 بیریدا *biride*: egyikében.
 بیرگونک *birgüng*: adnod kell.
 بیرورکا *birürge* (p. g): adás végett, adásra.
 بیراالورسین *bire-alurszin*: adhatsz, tudsz adni.
 بیراالورمین *bire-alurmın*: adhatok, tudok adni.
 بیرک *birk*: erős, erősen tartó (oszm. *berk*).
 بیرکیتیب *birkitib* (a. k): erősítvén.
 بیرکیکان *birkiğen* (a. k, p. g): erősödb, erőssé váló.
 بیرگنه و بیرکنه *birgine*, kicsinyítéssel: *egyecske*.
 بیراو **biro*¹⁾: egy valaki.
 بیر یولی *birjoli*: valamely úton, módon.
 بیش *bis*: öt (oszm. *bes*).
 بیشاولا *biseüle*: mind öten.
 بیشالاسی *biseleszi*: mind ötje, mind öten; meg: *ötödike* (sic!).
 بیک *big* (p. g): bég, fejedelem.
 بیکه *beke*²⁾ (a. k): férjtelen asszony, özvegy.
 بیزنی *bizni*: minket (oszm. *bizi*).
 بیزادی *bezedi*³⁾: ékesíte.
 بیزی *bizi*: ékesítnék.
 بیزاب *bizeb*: ékesítvén.
 بیزالیب *bizelib*: ékesítettvén, ékesüllvén.
 بیزالکان *bizelgen* (p. g): ékesüllő.
 بیزینک *bizing* (p. g): oszm. *bizim*, a *biz* = *mí* genetivusa.
 بیگاج *bigeds* (p. g): leány.
 بیلگولوک *bilgülük* (p. g, a. k): tudással, ismerettel

¹⁾ Talán: *bireü*. ²⁾ Olvasd: *bike*. ³⁾ Olvasd: *bizedi* B.

بورکوت *bürgüt* (*börgüt*) (p. g) : ragadozó madár, melyet közönségesen *tavsandsil* (nyúlfogó sas)-nak neveznek.

بورکادی *bürkedi* (a. k) : fejét borítja.

بورکانیب *bürkenib* (a. k) : magát borítván, befödven.

بورکادی **bozladı* : gyászolók szakadatlan szomorú hanggal való *sohajtozásáról* mondatik. — (Az idézett versbeli *bozlab* a. m. „*sırván, sohajtozván*, s így van magyarázva a Muhákemet-ül-lugetejn-ben“).

بورزوغ *bozuga* : puszta.

بور *böz* (im.) : nagyon vastag pamut-kelme (?), posztó (?).

بورجین *bozdşin* (a. ds) : szarvas nösténye. A Muhákemet-ül-lug.-ben Nevai magyarázza, hogy a török a' himszarvast *ahu*, a nöstény szarvast pedig *bozdşin*-nak nevezi.

بورچین *borcsin* (p. cs) : nöstény récze, rucza. (Ismételtetik a Muh.-lug.-beli azon hely, mely *ilbaszun* alatt olvasható. Lásd fentebb a 18. l.)

بوساخه و بوساخه *boszaka, boszaga* (v. bu-) : küszöb.

بوساخه *boszaga* : a sátor (*khırkiáh*) küszöbe. (A Muh.-lug.-ben, hol az van írva, hogy a perzsák ugyanevvel a szóval élnek, noha tulajdonképen török, — úgy fordul elő, hogy annak, a mi *ok-øj*, *khırkiáh* nevet adnak; de annak sok részét is *bozaga*-nak hívják török nyelven.)

بوستاغان *bosztagan* (bo-) : hosszú pohár.

بوشتی *bustı* (bo-) : haraggal heveskedék, sértődve nyugtalankodék (*boszankodék*).

بوشقوندا *buskundsa* (bo-) : míg bajlódik, míg háborgatott szívvel lesz.

بوغنه *bu-gına* : kincsinyítéssel *ilyenke*, és (mintegy) *igyecske*.

بوغچی *bugcsı* : (bo-) : midőn az ijnak egyik része gyenge lett, a másik még erős, az erős részen egy kötelet kötnek az ijhoz, hogy mind a két része egyenlő legyen.

بوتمانگیز *bütmengiz*: ne higyetek, ne bízzatok benne.

بوتكارو *bütkerü* (a. k): végezz, fejezz be, parancsolólag.

بوتكان *bütken* (a. k): végbe menő, befejeződő.

بوتكاريب *bütkerib*: végezvén, befejezvén; meg: beföldvén.

بوتا و بوتە *buta* (*bute*): *fiu* (*butam* fordul elő a versben = *fiam*).

پوتاو *botau*¹⁾: egész.

بوت *but*: czomb (oszm. *bud*).

بوتراتای **butrataj*: szétszórónék.

بوتراتی *butrati*: szétszórá.

بوتراتیب *butratib*: szétszórván.

پوچ **pucs* = *ostoba, buta*.

بوخسادی *bokhsadi*: a szerelmesnek sírásáról mondják, mikor távol van kedvesétől; egyébféle sírásról nem használtatik.

بُودَنَه *büdene*: *fürj*.

بورى *huri*²⁾: *farkas*.

بورون *burun*: *előbb*.

بورناغی *burnagi*: *első, előbbi*; بورونلار *burunlar*: *első*; بورنا *burna*: *ugyanaz (első t. i.)*; بورناغیجا *burnagidsa*: *első*.

بُورنَاشتی *burnasti*: *egymás előtt járni, megelőzni*.

بُورداغان *burdagán*: *a tojáson kotló tyúk*.

بُوردادی **bordadi*: *valamely állatot nevéle és hízlala*.

بورتاغ *burtag* (*bortag*): *lejtős hátság, gödrös, rossz útakról mondatik*.

¹⁾ Olv. *büeti*. B.

²⁾ Olv. *büri*. B.

بورگوت *bürgüt* (*börgüt*) (p. g) : ragadozó madár — melyet közönségesen *tavsandsil* (nyúlfogó sas)-nak neveznek

بوركادی *bürkedi* (a. k) : fejét borítja.

بورکانیب *bürkenib* (a. k) : magát borítván, befödve

بورکادی **bozladı* : gyászolók szakadatlan szomorú hanggal való *sohajtozásáról* mondatik. — (Az idézett versbe *bozlab* a. m. „*sírván, sohajtozván, s így van magyarázva Muhâkemet-ül-lugetejn-ben*“).

بورزوغ *bozuga* : puszta.

بور *böz* (im.) : nagyon vastag pamut-kelme (?), posztó (?) -

بورجین *bozdsin* (a. ds) : szarvas nösténye. A Muhâkemet-ül-lug.-ben Nevai magyarázza, hogy a török a' him-szarvast *ahu*, a nöstény szarvast pedig *bozdsin*-nak nevezi.

بورچین *borcsin* (p. cs) : nöstény récse, rucza. (Ismételtetik a Muh.-lug.-beli azon hely, mely *ilbaszun* alatt olvasható. Lásd fentebb a 18. l.)

بوساق و بوساغ *boszaka, boszaga* (v. bu-) : küszöb.

بوساغ *boszaga* : a sátor (*khirkiah*) küszöbe. (A Muh.-lug.-ben, hol az van írva, hogy a perzsák ugyanevvel a szóval élnek, noha tulajdonképen török, — úgy fordul elő, hogy annak, a mi *ok-øj*, *khirkiah* nevet adnak; de annak sok részét is *bozaga*-nak hívják török nyelven.)

بوستاغان *bosztagan* (bo-) : hosszú pohár.

بوشتی *busti* (bo-) : haraggal heveskedék, sértődve nyugtalankodék (*boszankodék*).

بوشقونجا *buskundsa* (bo-) : míg bajlódik, míg háborgatott szívvel lesz.

بوغنه *bu-gina* : kincsinyítéssel *ilyenke*, és (mintegy) *igyecske*.

بوغچی *bugcsi* : (bo-) : midőn az ijnak egyik része gyenge lett, a másik még erős, az erős részen egy kötelet kötnek az ijhoz, hogy mind a két része egyenlő legyen.

بوغوز *boguz*: torok (oszm. *boghaz*).

بوغو *bugu*: hím szarvas.

بوكر اييب *bögrejib* (p. g): ketté hajolván.

بوكر ادى *bögredi*: hajla.

بولالى *bolalî*: legyünk; meg: *bulalî*: találjunk.

بولماغونجا *bolmagundsâ*: még lesz; *bulmagundsâ*: még talál.

بولماغين بولسا *bolmagin bolsâ*: ha nem lett volna (oszm. *olmamîs olsâ*).

بولغاچا و بولغوجا و بولغانجا و بولغونجا *bolgad-sâ, bolgudsâ, bolgandsâ, bolgundsâ*: még leszén.

بولونسا *bolunsâ*: ha leszén.

بولغين *bolgîn*: légy.

بُولُورِغَه *bolurîga*: levés végett; levésre, lenni.

بُولُورْغَه *bolurga*: lenni, létre, levésre.

بولغوم *bolgum*: lennem kell.

بُولُورْ دِيكْ دُرْ *bolur-dik-dur*: mintegy leszén.

بولغالى *bolgalî*: levés végett; levén, mihelyt lesz v. lön; mióta lesz.

بولماغونجا *bolmagundsâ*: még nem leszén.

بولغونگوز *bolgunguz* (p. g): lennetek kell.

بولجار *buldsar*: kitilzött egybegyűlő hely, midőn valamely padisâh hadjáratra akar indulni.

بُولْدِيكْ *bol-dig*: (p. g): legyen.

بولغاغ *bulgag*: ijesztés, prédálás, dúlás fúlás.

بولغانجوغلوق *bulgandsugluk*: szintén ijesztés, szétszórás, széthányás.

بُولَابْ *bulab*: kevervén.

بُولْغَابْ *bulgab*: ugyanaz.

بُولغاشتی *bulgastî* : keveredék.

بُولغادی *bulgadi* : kevere, belé burkola.

بُولَكْ *bölek* : azon fekete (bőrdarab), a mire az íj ~~ke~~
végén a húrt kötik.

پولادی *puladi* : fúva (füni).

پولابْ *pulab* : fúván.

بُولَیْمُو بُولُورْ *bulaj-mu bolur* : így van-e? így lesz-e

بویابْ *bojab* : festékekkel festvén.

بویاقچی *bojakcsî* : festő.

بویغالغان *bojgalgan* : festődő.

بویاتغان *bojatgan* : festő, festető.

بویالمیش *bojalmîs* : festődött.

بویان *bu-jan* : ez oldal.

T meftûhe, azaz ta, te-vel kezdődő szók :

تاپوق *tapuk* : valami a mi találtatott, találkozott.

تاپوقچی *tapukcsî* : szolgál.

تَپِنْگُو *tepengü* (p. g) : nyeregtartó (szíj).

تاپیق *tapmak* : találni.

تاپاالبای *tapa-almaj* nem található.

تاپای *tapaj* : találnék.

تَپَاغُومْ *tapmagum* : találnom kell; meg : találni
fogok¹⁾.

تاپغانغا *tapganga* : találónak.

تَپْگُونْگُوزْ *tapkunguz* : találnotok kell.

¹⁾ Ez alkalmasint tévedés, a magyarázó elfelejtvén, hogy a negatív igealakot magyarázza, nem a *tapkum*-ot.

تابقوسی *tapkuszi*: találnia kell.

تاپیشور *tapisur*: találkozik.

تاپغالی *tapgalı*: mióta talál; találásra, t. végett.

تاپمای *tapmaj*: nem találok; nem talál, nem találó.

تاپیر *tapır*: ide s tova mozog, szökdel, eviczkél.

تاپیردسیر *tapırsır*: ugyanaz.

تاپیردسیرلار *tapırsırlar*: ugyanaz (több. szám.)

تاتلیغ *tatlıg*: édes.

تاتای *tataj*: kóstoló, ízlelő.

تاتورماس *taturmasz*: nem ízlel, nem kóstol.

تات *tat*: az alattvalók egy osztálya, mely nem lakik
 városban; valaki mellett szolgálatban valók; önkéntesek csapatja.

تارتار *tartar*: hús, von, p. o. kardot, ijtat húzni, meghúzni; meg: inni (azaz mintegy kihúzni, egészen kiinni).

تار *tar*: szoros, szűk.

تارتانگیز *tartangız*: (p. g): húzzatok, parancsolólag.

تارتاردین *tartardın*: húzástól, húzás miatt.

تارتغان *tartgan*: húzó; (az ő) húzta valami.

تارتیمادی *tartımadı*: nem húzaték, azaz azon időkig,
 nem mene (nem tarta addig).

تارتیما *tartıma*: ne húzz.

تارتتی *tarttı*: húza; egy ideig tarta.

تارتیغان *tartıgan*: húzni, azza egyenlítani ¹⁾.

تارتادی *tarkadı*: elszéledék, elszóraték.

تارتانگ *tarkang*: széledjetelek el.

تارتامغی *tarkatmagı*: elszórása, elszélesztése.

تارتیماغان و تارتیماغان *tarkımagan, tartıg-
 magan*: meg nem haragvó.

¹⁾ De azért nem infinitívus a *tartıgan*, noha kéziratunkban olyan-
 nal van megmagyarázva, hanem = húzó v. a ki húzott. B.

تاریقما *tarikma* : ne haragudjál.

تاریقغاندا *tarikganda* : haragudtában, mikor (meg-) haragszik.

تاریق *tarik* : szántóföld.

تاردی *tardï* : magot vetett.

تاریب *tarib* : magot vetvén.

تاریغ *tarig* : köles.

تارتیغ *tartig* : ajándék.

تارماندی *tarmandï* : körmülve fölkapaszzkodék.

ترانغو و ترانگور (p. g) : tarangu, tarangu : atánfa, tamarik.

تراغ *tarag* : fésű.

تاراغاندا *taraganda* : haragudtában, mikor (meg-) haragszik.

تَرْخَان *tarkhan* : egy csagataji néptörzs neve.

تَرْك *terek* (a. k) : nyárfa.

تَسْكَرِي *teszkeri* (a. k) : megfordítva.

تاشلادی *tasladï* : vete, (vetni), neki vete.

تاش *tas* : kö; meg : kívül, kívül, kívül.

تاشقاری *taskarï* : ki, kívül.

تاغ *tag*, hegy; meg : jegy¹⁾.

تاق *taka* : kapocs.

تَكَو *tegeü* (p. g) : völgyben folyó víz.

تَكْرُون *tegrük* (p. g, a. k) : gömbölyű, kerekded, tekert.

تَك *tek* (a. k) : csere és -ként, képen értelmével jár.

¹⁾ Oszm. *dagh* e két jelentéssel jár ugyan; de a jegyet azaz rásütött bélyeget jelentő *dagh* perzsa eredetű levén, a csag. *tag*-ot csak a hegyet jelentő oszm. *dagh*-ra érteném. B.

تالا , تالا *tala* : rét.

تالا تالا *tala tala* : darab darab, diribdarab, darabonként.

تال *tal* : ág.

تالاج *talads* : kancsalszemél.

تالين *tal'in* : böszült kutya szájából folyó nyál.

تالغان , تالغان و تالغان و تالغان *talgan, talkan, talka, talga* : préda, prédálás, prédára hányás, rablás.

تالاردین *talard'in* : prédálástól, rablástól.

تالاي *talaj* : én prédálnék, rabolnék.

تالاب *talab* : prédálván.

تالغان *talgan* : elfáradó, ájuló.

تالدى *tal'di* : elfáradá, ájula.

تالكان *talkan* : egy étel, mely még meg nem érett, tűzhez tartott s kézzel dörzsölt búzából készül.

تالقونگوز و تالقونگوز *talkang'iz, talkunguz* (p. g) : égesetek tilznél, parancsolólag.

تالاش *talas* : akár igaz, akár hamis okból szóval s tettel czivakodni, veszekedni.

تالپينماك *talpinmak* : igyekezni s munkálkodni.

تالقيب *talk'ib* : elfáradván.

تامور *tamur* : ér (vena).

تامشىماق *tamsim'ak* : kóstolgatva cseppenként inni.

تاموق و تاموغ *tamug, tamuk* : pokol.

تامچى *tamcs'i* : csepp.

تاميزيب *tamiz'ib* : cseppegtetvén.

تاميز *tam'iz*, parancsolólag : cseppegtess.

تام *tam* : csepp; meg : földél.

تانگيب *tang'ib* (p. g) : körültekerve megkötvén.

تانگاسان *tangasz'an* (p. g) : ha akasztasz, megkötsz.

تانگدیلار *tangd'ilar* : körül tekerének s megkötének.

تانگيبان *tang'iban* : körültekervén s megkötvén.

تَانْكَارْغَا *tangargu*: körültekerésre, megköltésre, akasz
tásra.

تَانْكَ *tang*: megilletődés, megdöbbenés, bámulás¹⁾.

تَانْكَيْزْغَامَا *tangizgama*: ne csudálkozzál, ne bámulj

تَانْكَيْزْغَابْ *tangizgab*: csudálkozván, bámulván, meg
döbbenvén.

تَانْسُوْغْ وَ تَانْسُوْغْ *tanszuk, tanszug*: kinek mi
nek bámulni, megdöbbsenni kell, bámulnivaló.

تَانْكَ *tang* (p. g): reggel, reggeli idő.

تَانْكَلَايِيْمْ وَ تَانْكَيْمْ *tanglajim, tangim*: az é
holnapi (holnap reggeli) napom.

تَانْكَلَا *tangla*: reggel (= holnap reggel).

تَانْئِرْ *tanir*: tud, ismer.

تَانْئِسْتِي *tanisti*: tanakodék, ismerkedék, tanác
kozék.

تَانْئِمَايْ *tanimaj*: nem tudok; nem tud, nem tudó.

تَانْئِرْئِمْنِي *tanirimni*: a tudtomat (azaz: azt, kit
mit én tudok).

تَانْمَا *tanma*: ne vélj, úgy ne gondoldj (ne gyanakodjék)

تَانْدِي *tandi*: tuda, véle.

تَانْئِبْ *tanib*: tudván.

تَانْئِيْ-اَلْمَايْ *tan-i-almaj*: nem tudhatok.

تَانْئِيْلْمَايْ *tanilmaj*: nem tudatik; a mi nem tudatik

تَانْلَابْ *tanlab*: megkülönböztet; ért, gondol, vé
választ. (Tulajdonképen -ván -vén alakra kell érteni.)

تَانْلَامِيْشْ *tanlamis*: tudott, gondolt; választott.

تَنْبُوْلْ * *tambul*: egy jó szagú levél.

تَنْقَالْ *tankal*: a seregnek hírt adni, hogy a kitzűött
helyen egybegyűljön.

تَاوْشْ *tavas* (*taus*): a láb hangjáról mondják (to
pogás).

تَاوْشَالُورْ *tausalur*: gyenge lesz, elfárad.

تَاوْشَقَانْ *tauskan*: nyúl (lepus).

تَوَاجِي *tevenci*: bécsapó, és: *prédát fogni* (sic!); néme-
lyek úgy mondták hogy: *tevével száguldozó futó*.

تَاوْلُغَانْ و تَاوْلُغَا *tavulga, tavulgan*: sisak.

تَايَاغْ و تَايَاغْ *tajak, tajag*: bot.

تَايِيلْغَاغْ *tajilgads*: kapaszkodván, mihelyt fölka-
paszkodott.

تَايِيلِيبْ *tajilīb*: kapaszkodván.

تَايِيلْسَا *tajilsza*: ha kapaszkodik.

تَايِيلُورْ *tajilur*: kapaszkodik.

تَايِيكْ *tejik*: a betegek zavart beszédéről mondják, mi-
lőn gyengeség miatt eszméletüket veszítik.

T mekszûre, azaz Tÿ, ti-vel kezdődő szók:

تَيْبِرَانْدِي و تَيْبِرَادِي *tibredi, tibrendi*: tipra¹⁾.

تَيْبِرَا *tibre*: tiporj¹⁾, parancsolólag.

تَيْبُرُوكْ *tipük* (a. k): taposás, rúgás.

تَيْبِيْتِي *tipti*: taposa, rúga.

تَيْبِيَهْ *tipe*: tető, csúcs.

تَيْتِيكْ *titik* a. k): valamit keresve kereső; ügyességgel
dolgával, ügyével bírni²⁾.

¹⁾ Vajjon nem így-e inkább: *reszkete, rendüle és reszkess*? B.

²⁾ Így a török magyarázat; de azért a szót melléknévre kell ér-

تَيْتْرَاكُوجْ *titregüds* (p. g) : az asszonyoknak egy ékszere, melyet nyakukra és fülükbe akasztanak.

تَيْر *tir* : izzadtság; meg parancsolólag : szedj, gyűjts egybe.

تَيْرِيبْ *tirib* : gyűjtván, szedvén, egybegyűjtvén.

تَيْرْكَوْنَكْ *tirgüng* (p. g, g) : egybegyűjtened kell.

تَيْرْكَاكْ *tirgek* (p. g, a. k) : összeszedni s megtéríteni való valami.

تَيْرْكَامِيشْ *tirgemis* (p. g) : összeszedvén s egybegyűjtvén birtokába vett valamit.

تَيْرَالْكَانْ *tirelgen* (p. g) : egybeszedődő, egybegyűllő.

تَيْرْكَابْ *tirgeb* (p. g) : megvigyázván, meglesvén; egybegyűjtvén; keresve keresni.

تَيْرْكَادِيْ *tirgedi* : keresve keresé; birtokba vőn valamit s őrizé.

تَيْرْكَابَانْ *tirgeben* (p. g) : oszlopot támasztván.

تَيْرِيْ *tiri* : eleven.

تَيْرْكَوْزْكَوْجِيْ *tirküzgüdsi* (a. k, p. g) : élesztő, föl-élesztő.

تَيْرِيْ *tiri* : bőr.

تَيْرْكَاجِيْ *tiredsi* (a. ds) : csatorna; egy forrásból vizet vezető cső.

تَيْرْكَانْ *tireg* (p. g) : visszatartoztatás, akadályozás.

تَيْرْكَامَانْ *tirgemek* (p. g, a. k) : visszatartoztatni, akadályozni.

teni, tehát : ügyességgel bíró. Az idézett versben : emgelerde tirdikrek a. m. munkában ügyesebb. B.

تِيرِينْگ *tiring* (p. g): *szedjetek, gyűjtsetek össze*; ezenkívül még a tenger vizének *mély-ségéről* mondatik.

تِيرْمَانْدِي *tirmundi*: *karmolkodék, körmölve kapaszkodék.*

تِيرْمَاب *tirmab*: *körültekervén s megerősítvén.*

تِيرْمَابَان *tirmaban*: *ugyanaz; meg: körmeivel megkarmolván.*

تِيرِزْدِي *tizdi*: *rendeze, egyenlítte.*

تِيرِز *tiz*: *rendezz; ezenkívül még: térd.*

تِيرِسَا *tijসা*: *ha akadályoz (tilt).*

تِيرِشُوك *tisük* (a. k): *lyuk.*

تِيرِش *tis*: *szelj, lyukaszz át, parancsolólag; meg: fog (dens).*

تِيرِشْ قَادَاب *tis kadab*: *vicsoritván (fogát).*

تِيرِش *tis*: *fölbontva ereszz, parancsolólag.*

تِيرِشْكَالِي *tiskeli* (a. k): *oldás végett; mióta old.*

تِيرِشْكَارِي *tiskeri* (a. k): *megfordítva.*

تِيرِشِي *tisi*: *nöstény.*

تِيرِشْكَتِي *tikti*: *ültete, valahová ragasztá, szegze.*

تِيرِشْكَمَآك *tikmek*: *ugyanaz (ültetni t. i.).*

تِيرِشْكَب *tikib* (a. k.): *arról mondják, hogyha valaki gondolkozásában bámulatában nem tudván mit tegyen, (mintegy leszegezve) áll.*

تِيرِشْكَگ *tigen* (p. g): *tövis.*

تِيرِشْكَگِن *tigin*: *-ig, véghatár értelmében, p. o. anga tigin: addig.*

تِيرِشْكَرُو *tigrü*, szintén: *-ig (degin)*, véghatárt jelentőleg; többnyire még egy másik szóval használtatik.

تِغْرَا *tigre* (p. g): kör, körülötte valóság értelmében.

تِغْمِز *tigmez* (p. g): nem ér, nincs értéke, becse.

تِغْمُورْدِي *tigürdi*: juttata, oda érete valamit.

تِغْدِي *tigdi*: ére (valamit; valahová).

تِغْسَا *tigsze*: ha ér, akár érintkezés, odaragadás, akár átadás, akár érték, becs értelmében.

تِغْ *tig* (a. k): oszm. *dik*, azaz varrj, ültess; meg: lábadra állj, kelj föl (tiszteletül).

تِغِيل *tigil* (p. g): légy reményben s várakozzál, parancsolólag.

تِغْسَار *tikser* (a. k): egybegyűjt.

تِغِيش *tikis* (a. k): beérendő; elegendő mennyiség.

تِغِيرْمَنْ *tigirmen* (p. g): malom.

تِغْلَا *tilek* (a. k): kívánat, kívánság.

تِغْ *til* nyelv.

تِغْلَاب *tileb*: kívánván, akarván.

تِغْلَايِي و تِغْلَايِي *tilej, tilejin*: én kívánnék.

تِغْلَايِي *tilej*: kívánva, akarva.

تِغْلَامِيْن *tilemin*: (nyelvre estem ==) beszédbe juttatam (sic!); meg: nem kívánok; meg: metszek, szelek, átlukasztok

تِغْلُورُوب *tilkürüb* (a. k): állván (egyenesen, mint egy földhöz szegezve).

تِغْلُوك *tiluk* (a. k): lyuk.

تِغْلُورْدِي *tilmurdı* (*tilmürdi*): sütkérezék.

تِغْلُورُوب *tilmurub* (*tilmürüb*): sütkérezővén.

تِغْلِيْن *tilin*: valami szeletekre darabokra metszeték

(tkp. *tilindī*); arról is mondják, hogy ló vagy ember lábától nyomok (mintegy jelek) lesznek.

تيلبه *tilbe*: bolond.

تيلبه راكان *tiberegen* (p. g): bolondozó.

تيلبه راكاج *tilberegeds*: bolondozván.

تيلبه راكاج *tilberetkeds*: bolondítván.

تيلبه رااب *tilberob*: bolondozván.

تيلبه رادينك *tilbereding*: bolondozál.

تيمور *timür*: vas.

تيمور قنات *timür kanat*: a récének egy neme (tkp. *vas-szárny*).

تيماغور *tīmagur*: szánakozik vkin, megszán; gyenge

تيماغيل *tīmagıl*: ne tilts, ne akaddlyoz. [lesz.]

تيماغان *tīmagan*: nem akadályozó.

تيم تيم *tīm tīm*: (csepp csepp), cseppenként.

تيمسي تيب *tīmszītīb* (*tīmszītīb*): valami szagot érezni s nem is érezni; hangot, zajt mintegy hallani és nem hallani; szintén eszével valamit érteni s nem is érteni. [Tehát: rémlik, úgy rémlik.]

تينكالي *tingej* (p. g): orr vége.

تينك *ting* (p. g): egyenes, sík.

تيمح *tīkh*: tő, azt jelentvén, a mi beültetett, erősen behajtatott (a földbe).

تيندورروب *tindürüb*: eloltván (eltüntetvén), lecsendesítvén, csillapítván.

تينكانكا *tingenge*: eloltódnak, elalvónak (tűz); csendesülnek.

تيناي *tinej*: eloltódnám, csendesülnék, csillapodnám.

تينسا *tinsze*: ha eloltódik, csillapodik.

تينيب *tinib*: csillapodván.

تيندى *tindi*: eloltódelek, csillapodék; szenvedés által lett elgyengüléssel csendesülni.

تینماغور *tünmagur*: gyöngye erőtlenségen.

تیوروک *tijürük* (*tivrük*) (a. k): kötés s súrló varrás, kötés; megint görbült, hajtott értelmében is fordul elő.

تیورولوب *tijürülüb* (*tivrülüb*): bemezőlő, bemezőtető.

تیورولدی *tijürüldi* (*tivrüldi*): bemező.

تیوراتای *tijüretej* (*tivüretej*): hajtanék, bemezőtény.

تیوراب *tijüreb* (*tivür-, tivr-*): bemezőlő.

تیو *tive*: tevé.

تییب *tijib*: akadályozás (tiltés).

تییا آلمای *tija-almaj*: nem akadályozható.

تیس *tijisa*: ha akadályoz.

تیدی *tijidi*: akadályoz.

T mazmüme, azaz to, tu, tö, tü-vel kezdődő szók:

توپچاق *topcsak* (*tu-*), perzsával közös szó: tarka ló.

توپه *töpe*: tető, fej-tető.

توپا ugyanaz (csak írására különböző).

توپی *tüpi*: töve valaminek.

توپ *tüp*: tö, akár fának töve, akár más valaminek a töve (oszm. *dib-i*).

توپسوز *tüpszüz*: tövetlen, fenéktelen.

توتقوسی *tutkuszi*: fognia, megfognia, tartania kell.

توتماغوسی *tutmaguszi*: nem kell fognia.

توتقوم *tutkum*: fognom kell.

توتقونك *tutkung*: fognod kell.

توتای *tutaj*: fognék, fogjak.

توتانك *tutang* (p. g): fogsz, megfogsz.

توتكو tutku : valami megfogható.

توتوك tutuk : valami megfogható; a mi megfogtatott, fogoly.

توتاش tutas : szemközt való, közel.

توتوشيب tutusib : egymás közt neki tüzesedvén; viaskodván (fogódzván); szemközt jövőn.

توختادی tokhtadi : megerősítették, megállta, megmarada.

توختاتا tokhtata : megállítva, megmaradóvá téve.

تورلوق torlug (tu-) : mezőbeli sátor függönye. (Fölhozatik megint a Muh.-lug.-beli azon hely, mely boszaga alatt olvasható. Lásd a 36. lapot.)

توره tora v. töre¹⁾ : szokás, törvény. — De imáleva l t öre : az ember nyakába akasztott pajzs, melyet csatában maguk elé tartanak.

توری tori : átellenében, szemközt.

تور tur : állj, állj meg; (tür) : ház föhelye, ház szöglete.

توریگه türige (tö-) : föhelyének, ház szögletének.

تورمایین turmajin : nem állván, meg nem állván.

تورماسینگه turmasingga (p.g) : nem állandónak, meg nem állandónak.

تورای turaj : állanék, álljak.

تورار turar : áll, álló.

تور tör²⁾ : (fogó) tör; meg : halfogó gyalom v. varsa

تور tür (im.) : összetekerve kötni.

تورلانغان torlangan (tu-) : a mi összetekerve kötöttek.

تورلادی torladi (tu-) : körülkeríte, körültekere.

¹⁾ Abból hogy az „imáleva“ csak a második jelentésnél különösen említetik, úgy látszik, hogy az elsőre csak tora-t kell olvasni. B.

²⁾ Oliv. tur (tor). B.

تورمائی و تورمائی *törme, törmeji: az örmek-nek nevezett ruha.

تور tör, tor¹⁾: tör, háló. — Muh.-lug. a تور szóról: egy annál valamivel finomabb tur a madárfogó fa; még finomabb a házbeli tur; mindannyi közt a legfinomabb a turlug.

تورتار و تورتالاسی و تورتالا و تورتارولا törtel, törtelészi, törtelle, törtelle: mind a négy, mind a négyen, mind négyével.

تورتونج törtünds: negyedik.

تورتان *történ: bőr, bőrből való.

تورغوزمايین torguzmajin: nem szülvén.

توروش turus: állás, megállás, türelem és kitartás értelmében.

تورلوك (a. k) türlük (a. k): némi-nemű, nem vagy faj értelmében.

تورغو torgu: azon színes kelme, melyet oklevelek előoldalára ragasztanak, a papiros épentártása végett.

تورغای turgaj: állna, álljon, megálljon; meg: a tujgar-nak nevezett madár (pacsirta).

تورادی و تورودی törédi, törüdi: valami a mi nem volt megtermék, teremtdék, azaz létre hozaték.

توز түз (im.)²⁾: türelem és kitartás értelmében. (A түз-мек²⁾ ige.)

توزмедینگ түзмедінг³⁾ (p. g): nem túrel, nem vállal türelemmel.

توزкаيمو түзкеймү³⁾ (p. g): túrne-e? túrjön-e? kitartson-e? — Nevai a Muh.-lug.-ben: A تور szó többféle értelemben alkalmazható; először valami kopja v. nyíl-félét ne-

¹⁾ Oly tur (tor). B.

²⁾ Oly. түз, түземek. B.

³⁾ Oly. түзмедінг, түзкеймү. B.

znek így; megint a. m. *egyenes vidék, síkság (tüz)*; *egyenes, inte* emberről is mondják; megint parancsolólag a. m. *idezz, egyenlítés*; azonkívül két ember közt való *egyezke-* ről használják; *tüz* egy gyülekezetnek *oka, tárgya* is; gre *tüz* ¹⁾ (tűrj) *tűrelem és kitartásról* mondható.

توزلوکیدین *tüzlügidin*: *egyenességtől, őszintesé-* *ből, v. -ből.*

توزاك *tüzek* (a. k): *egyenes, őszinte.*

توزوك *tüzük* (a. k): *a mi rendeztetett, rendben fölsze-* *ve s fölékesítve van; rend s fölszereltség.*

توزلوك *tüzlük* (a. k): *egyenesség, őszinteség.*

توزانك **tozang* (p. g): *poros, lágy föld, a melyben* *ics kö.*

توزانتی *tüzetti*: *egyenessé tön.*

توزاتای *tüzetaj*: *egyenessé tennék v. tegyek.*

توزاتیب *tüzetib*: *egyenessé tevén.*

توس *tosz*: *por*; az ijakra is ragasztanak valamit, a *t toz-nak* neveznek.

توشوك *tüsük* (a. k): *lyuk.*

توشالکاج *tüselgads*: *kiterítettvén.*

توشتی *tüsti*: *esék; leszáll a lóról, vagy valamely ma-* *s helyről; megszállni állomáson.*

توشوق *tosuk* (tu-): *egy تويوق (tojuk, tu-)-féle* *rsnem.*

توشاب *tüseb*: *kiterítettvén (földön).*

توشالیب *tüselib*: *kiterítettvén.*

توش *tus*: *szemközt* (p. o. jö).

توش اولغاج *tus olgads*: *szemközt jöven (tkp. levén).*

توش *tus*: *oldal, rész* (ar. taraf).

توشلوق *tusluk*: *ugyanaz.*

¹⁾ Olv. *töz. B.*

- تُوشَارْكَا *tüserge* (p. g.): megszállásra.
 توش *tus*: álomlátás; a „kaba kuskuk“ ideje, midőn
 nap erősen kezd sütni.
 توغ *tog*: por.
 توغغان *toggan*: együtt született testvér, ikertestvér-
 توغقان و توقغان *toggan, togkan, to i*
gan: születő, anyától születő.
 توغغالی *toggali*: születés végett; mióta születik v. szá
 توغراغ *tofrag*: por; föld. [letett-
 توقوز *tokuz*: kilencz.
 توقولغان *tokulgan*: ütköző.
 توقاشیق *tokasmak*: ütközni, viaskodni.
 توقتادی *toktadi*: megerősítették, megállá, megma
 توگاباش *tugebas*: sírdomb fölszíne. [rada.
 توکن و توکن *tügen* (p. g): hegy; jegy¹⁾.
 توگون *tügün* (tü-): csikó (?).
 توکانکانیلدی *tükengeni ldi* (a. k, p. g): keresteték
 kívántaték; bevégezteték.
 توك *tük*: toll.
 توكوز *tüküz* (a. k): bevégezett, egész, teljes.
 تُوكُونَسَا *tükünsze*: ha bevégeződik, ha eltelik. Ellen-
 ben ha p. g-vel használtatik, *tögünsze*, azt teszi: ha má-
 gát veri.
 تُوكُودِيكُودور *tökü-dik-dur*: mintegy önt.
 توکوشماک *tögüşmek* (p. g, a. k): verekedni.
 تُوكُولُ *tögül*: az oszm. *degil, dejil* = nem (non).
 تولا *tola*: tele.
 تولوق *toluk*: tele.
 تولقوم *tolkum*: telnem, megtelnem kell.

¹⁾ A tör. magyarázatban van *dagh*, s jóformán csak azt a *dagh*-ot érti, mely hegyet jelent. V. ö. fentebb a 40. l. a *tag* szót. B.

تولولوب *tolulub*: *telvén*.

تولغانی *tolganı*: az ő telte.

تولون *tolun*: *tele*, p. o. *tolun aj*, *tele hold*. — Még az m. *dolunmak* értelmében is fordul elő (*tolun-mak*), a d és nap (mintegy elteléséről) *eltünéséről*, *lealdozásáról*.

تولغای *tolgaj*: *tele lenne*, *megették*, *teljék*.

تولۇگۇم ھەي تولۇم *tülüğüm hej tulum* (p. g): azon ninemü énekről mondják, melyet Türkisztánban vigadalkok lakodalmak alkalmával egynéhány ember, lábára kelés és valami játékot játszván, énekel el.

تولغادی *tolgadı*: *körüljártata*, *forogtata*.

تولغانیب *tolganıb*: *kerülvén*, *körüljárván*.

تولغان *tolgan*: *forogtatván*.

تولغاندورۇب *tolgandurub*: *körüljártatván*; *rászedés*, *megcsalván*.

تولغاتیب *tolgatıb*: *megkerülvén*, *körüljártatván*.

تولكو *tülkü* (a. k): *róka*.

تول *tul*: *özvegy asszony*, *kinek nincs férje*.

تومان *tuman*: *sokaságról átvitelesen*; *tíz ezer* (sz. n. akcse).

تومشوغ *tumsug*: *hegy orra*, *foka*.

توموشتی **tomustı*: *bámulatból* vagy *boszankodásból* *mit sem szölván ott üle*.

توموش **tomus*: *ugyanaz*, *parancsolólag*.

توماغا *tumaga*: *súlyomkápa*.

تونقطار *tunktar*: *padisáhi örök*, *testör*.

توندى *tondı* (*töndı*): *szeme káprázék*, *midőn az ember valami fénylőre vagy a napba néz*.

تونار *tonar* (*töner*): *ugyanaz* (azaz: *káprázik*).

تونگۇل **tüngül* (p. g): *hadd el*, *ne remélj*.

تونكولوب **tüngülüb*: *elejtvén a reményt*, *abba szölván*.

تونك *töng* (p. g, im.): *bor alja, üledéke, seprője.* —
Különbösen a *dongmak* ige parancsolója is: *tong*.

تونگوب *tongub*: *hidegtől megfagyván.*

تونگار *tongar*: *fagy, megfagy.*

تونگلوك *tünglük* (p. g, a. k): *a sátrak tetején való ablak.* Hideg és esős időben befödik; fölébredéskor, hogy a füst kihúzódjék, kinyitják.

تنبك *tümbek* (tö-): *kis dob.*

تنبان *tumban*: *gatya.*

تون *ton*: *fölöftenivaló ruha, kaftan.*

تون *tün* (im.): *éj.*

تواغ *tuag*: *köröm.*

تويناك *tujnak*: *szintén köröm.*

تويغون *tojgun*: *fehér solyom.*

توي *toj*: *jól lakjál, lakomázás értelmében; meg: valamely madárnak a neve.*

تويماجين *tojmajin*: *nem lakván jól, nem töltvén hasát étellel; meg: tujmajin: nem vevén észre.*

تويغارمايين *tojgarmajin*: *nem tartván jól (étellel); tujgarmajin: nem vétetvén észre, nem tudatván valamit.*

تويغاريبان *tojgariban*: *jól tartván (étellel), étetvén.*
تويماغور *tujmagur*: *nem veendő észre, nem tudandó, észrevevésre nem való.*

تويغارغالي *tojgar gali*: *jóltartás, étetés végett.*

Ds (cs) meftûhe, azaz dsa, dse, csa, cse-
vel kezdődő szók:

جا *dsa*: *véghatárt jelent, p. o. fulanga-dsa = osz^m-fûlana degin, egy némely tárgy-ig.*

چاپقون *csapkun*: *száguldozás.*

چاپتى *csapti*: *száguldoza.*

چاپىشتى *csapisti*: *ugyanaz.*

- چاپتوردی *csaptur dī*: száguldoztata, futtata.
 چاپیب *csap ĩb*: száguldozván.
 چاپیق *csapmak*: valakinek fejét lecsapni, fejét
 gni.
 چاپارسیز *csaparsziz*: vágatok.
 چاپقان *csapkan*: (az ő) vágta, lecsapta.
 چاپان *csapan*: ócska, foltos ruha.
 چاپان *csapan*: száguldozó; fej-lecsapó.
 چلیکار *cseliger*: fék.
 چت *csat*: harcz, csata.
 جر *dser*: gyerek, fiú, legény; a hadseregben hírvívő,
 'dr.
 جرگه *dserge* (p. g): arról mondják, hogy egy helyre
 ült emberek vadat hajtanak, — hajtó vadászat; meg *csa-*
 's, hadosztály; dís, pompa.
 چرچرک *csercserek*: forrás csöve; tücsök, szöcske.
 جارلادی *dsarladī*: hangosan híva.
 جارلابان *dsarlaban*: híván, meghíván,
 چارقب *csarkab*: ujjatlan felső ruhán való kapocs.
 جشن *dsesen*: lakoma, ünnep.
 چاغ *csag*: idő, kor; p. o. ol *csag* = akkor (oszm. ol
 't); de mennyiség (mikdâr) értelmében is fordul elő.
 چاغلین *csaglĭn*: híres neves.
 چاغلان *csaglaban*: vélekedvén, gondolván.
 چغداول *csagdavul*: hadsereg utócsapatja.
 چاقین *csakĭn*: kovából kipattanó szikra.
 چاقتی *csaktĭ*: bevádla, följelente.
 چاقم تاناک *csakĭr kanat*: a réczének egy neme.
 چکن *csekmen* (a. k): hosszú nadrág; némelyek a
 'ztót nevezik így.
 چکوش *csekűs* (a. k): kalapács.

چك *csek* (a. k) : bíró ítélet-aláírása, névvonás.

چكيم *csekim* : az én ítélet-levelem; levelkém, nye.

چنگك *csengek* (p. g, a. k) : köröm, ököl. [tár

چاگليگ و چاگليگ *cseklig, csaklīg* : (a. k, p. g darabokra vágott (valami).

چال *csal* : a szakállról, hogy fele fehér, fele fekete szürkés, őszbevegült.

چالين *csalın* : aczél (tüzűtő).

چلاير **dselair* : egy csagataji néptörzs neve.

چلَبَك *dselbek* : némijemű sütemény, fánk.

چون *csevük* : szín, p. o. kara csevük : fekete szíra közül csevük : vörös színű; az asszonyok fejrevalója; szó melynek egy színe van.

چاودی *csaudı* : híres neves lön.

چاُون *csavun* : a. m. csavkun, azaz nagy eső- és esés, zivatar.

چاينار *csajnar* : rág (rágni).

چايقاتي *csajkattı* : öblíte.

چايقالدى *csajkaldı* : öblítették.

Ds (cs) mekszûre, azaz dsı, dsı, dsı csi¹⁾-vel kezdődő szók :

چپن *csepen²⁾* : légy (musca).

چيبگان *csedsen³⁾* : ostoba ember, ki mégis bölcsen tartja magát.

چيبگيگ *dsıdsık* : juh, úrú farka.

چيدارمين *dsıdarmın* : tülök, kitartok.

¹⁾ V. úr hozzá adja a *dsı*-féle olvasást is. B.

²⁾ Olv. *csıpen*. B.

³⁾ Olv. *csıdsan* (v. *csıcsen*). B.

- جیداغای *dsidağaj* : túrne s kitartana.
 جیداب *dsidab* : túrvén.
 جیریب *dsirib* : maroknyi.
 چیرای *csirej (csiraj)* : arcz, arcz színe.
 چرماش *csirmes* : repkény, kerülgető.
 چیرماب *csirmeb* : körültekervén, kötven.
 چرم *csirm* : szikra, tűzszikra.
 چریک *cserik*¹⁾ : sereg, hadsereg.
 چیکر ایتیب *csiker itib* : arról mondják, hogy valakinek éjjel nem jő álom a szemére.
 چیرت *csirt* : hasból való széleresztés.
 چیرغاب *csirgab* : madár vadászat végett, a levegőbe nyilat löni.
 چیرغالانکدین *csirgalangdın*, hasonló jelentéssel.
 جیری *dseri*²⁾ : serény, bátor.
 چیققوردیک دور *csikkku-dik-dur* : mintegy kijő, kimegyen.
 چیققالی *csikgalı* : kimenés végett; mióta kimegy.
 چیققارغان *csikargan* : kimenető, kisegítő.
 چیققایین *csikmajın* : ki nem menven; ki nem mennék.
 چیکماکوم دور *csikmegüm-dur* (a. k, p. g) : húznom kell.
 چیککوجا *csikgüdsə* (a. k, p. g) : míg húz.
 جیکین *dsigin* (p. g) : csikó, ló csikaja; váll (hume-
 جیلای *dsilej* : -ként, -képen (oszm. *gibi*). [rus].
 جیلآؤ *dsileü (dsilev)* : fék, ló féke.
 جیلدام *dsildem* : gyors, hamar.
 جیلی *dsili* : vaskarika, melyet hadjáratból kikerült foglyoknak nyakukba akasztanak.

¹⁾ Olv. *csirik*. B.

²⁾ Olv. *dsiri*. B.

چله *csile*: a mit az ij közepére tekernek, hol a ny ۱۱
hegye megyen át.

چنگه *csinge*: egy csagataji helység neve.

چینادی *csinadî (csinedi)*: vélekedék, hive.

چیناملای *csinamlaj*: vélekednék, gondolnék.

چینداول *csindavul*: hadsereg utócsapatjából való.

چبورتنکا *csivürtke*: sáska.

جیغ *dsig*: siránkozás, rívogatás.

Ds (cs) mazmfime, azaz dso, dsu, dsö, dstü, cso, csu, csö, cstü-vel kezdődő szók:

چوپروشوب *csuprusub*: egymás után sorban menni
(tkp. *menvén*).

چوپوشتی *csupustî (cso-)*: csipás vala szeme.

چوپ *csöp*: egyenes; illő, való, igaz.

چوپچوق *csupcsuk (cso-)*: egy madár, melyet *bakana dsâdu*-nak neveznek; meg: *veréb*.

چوبولغان *csubulgan (cso-)*: valami, a *minek vége eldarabolva s átlyukasztva van*; arról is mondatik, hogy *egy köttől van körülcsavarva v. tekerve*.

چوجوک *dsüdsük (a. k)*: édes.

چوچورگانمان *csöcsürgenmek (csü-)* (p. g, a. k): oly reményről mondatik, mely *meg nem állhat*, mely *bizonytalan*.

چوچورن **csocsun*: útból érkezett, *jövevény, utas*.

چورکوک *csürgük (p. g, a. k)*: a *tüz lánggal való égése*.

چورکابان *csürgeben*: *égvén*.

چوکورُ csükür (csö-) : (a. k) : tövis.

چورتکه و چورتکا csürtke : sáska.

چورپه csörpe (csü) : disznó apraja, malacz, stüldö.

A Muhâkemet-ül-lugetejn szerint a hímdisznót kaban-nak, a nöstényt megedsin-nek s a malaczt csörpe-nek nevezik.

چورگه csürge (a. ds) : a réczének egy neme.

چوشکورُدی csüskürdi : prüszöge.

چوشکورُماکیدین csüskürmegidin : prüszögéséből,
-gése miatt.

چوغُ csog : izzó parázs.

چوقُ csok : veréssel lyukat, gödröt törni.

چوقونگُ csokung (p. g) : verjetelek gödröt, parancso-
[lólág.]

چوقماکُ csokmak : összegyűlni.

چوقاردینُ csokardin : összegyűlésből, -lés miatt.

چوقوغاجُ csokugads : összegyűlvén.

چوقتیُ csokti : gödröt vere, meg : összegülle.

چوکُ csüvük (csö-) : néminemű madár.

چوکیُ csöki (csü-) (a. k) : Khoraszânban csöki mirzá
a királyfinak czíme.

چولگه dsülge (p. g) (csö-) : hegy tövén való rét
vagy síkság.

چول dsül (im.) : földmivelés nélkül való, puszta mező.

چولدو *dsuldu : ajándék, díj, melylyel a harcban
kitűnt bátor s ügyes embert jutalmazták.

چولبانُ csolban : „fehér csillag“, mely közel reggel-
hez az égen mutatkozik (előkel).

جُومٌ *dsüm* : mind, egész.

جُومٌ *csom (csum)* : merülj vízbe, parancsolólag.

جُومَغَايٌ *csomgaj (csu-)* : vízbe merül és merülne.

جُومَغَالِيٌ *csomgalï (csu-)* : vízbe merülés végett; mióta vízbe merül.

جُومُورْدِيٌ *csomurdi (csu-)* : vízbe meríteni, súlyesz-
[teni.]

جُنْكَ *dsünk (a. k)* : bárkahajó, bárka.

جُونْغَزٌ *csungaz (cso-)* : hadsereg balszárnya.

جُورَانَةٌ *dsüvane* : galambfia.

H (ح) mazmûme, azaz ho, hu, hö, hü-vel kezdődő szók :

حُوجَّكَ *höcsek (hü-)* : mese, mondóka.

Kh (خ) meftûhe, azaz kha-val kezdődő szók :

خَوْبَلَا **khaubla* : kova, tüztű.

خَوٌ *khav (khu)* : tapló.

خَادَةٌ *khada* : hajóbeli evezőlapát.

خَلْمٌ *khalakh* : egy néptörzs.

D meftûhe, azaz da, de-vel kezdődő szók :

دَاغِيٌ *dagï* : is, még (oszm. dakhï, daha).

دَپْكَورٌ *dapkur* : hadrend, sor.

دپنگو *de pengü* : kengyel.

داربان *dariban* : törtévé, előadván magát

دارب *darib* : ugyanaz.

داروغه *daruga* : éjjeli örök kapitánya.

دداك *dedek* (a. k) : szolgáló leány.

دكلا *degle* (p. g) : felső ujjas kaftan.

تکلا *tekle* (a. k) : ugyanaz.

دك *dek* : a. m. *dik* : gyanánt, -ként.

دواج *devads* (testides *v*) : néminő felső ruha, köpönyeg; perzsában a. m. éjjeli sátor, meg: takaró. Így is fordúl elő: *dúvads*, testid nélkül, mely az arab-perzsában és törökben közösen van meg.

دادلغان و دادلغان *dadulgan, dadulga*, meg :

دالغا *dalga* : jól lakottság-ról (*satietas*) mondatik.

D mekszüre, azaz di, di-vel kezdődő szók:

دیبان *diben* : mondván (oszm. *dejüben, dejüb*).

دی آلمان *di-alman* : nem mondhatok.

دی آغایمو *di-algajmu* : mondhat-e?

دیب *dib* : mondván (oszm. *dejüb*).

دیب ایردینگ *dib-irding* (p. g) : mondottál vala.

دیب ایدینگ *dib-iding* : ugyanaz.

دپسب *dipszeb* : taposván, ugrálván.

دپسار *dipszer* : tapos, tipor.

دِي دُورَلَار *dij-durlar*: mondanak (most, vagy mon-
dásban vannak, oszm. *deyorlar*).

دِيرْكَآ *dirge* (p. g): mondas végett, mondásra.

دِيرْنِي *dirni*: a mondást.

دِيرْمِين *dirmin*: mondok.

دِيْشِكَاي *dijisgej*: (p. g): egymás közt mondunk
v. fogunk mondani; egymásközt mondanék (mintegy: mon-
dakoznám).

دِي سُوْر *di szöz*: mondj szót, szólj.

دِيْكَآي *digej* (p. g): mondana, mondjon; mondanék.

دِيْكَين ¹⁾ *degin*: (p. g): véghatárt jelent = -ig, p. o.
fūlanga digin = oszm. *fūlana degin*: valamely tárgy-ig.

دِيْكَينْبَا *dikindse* (a. k): még mond.

دِيْكَانْبَا و دِيْكَوْنْبَا *digendse, digündse* (p. g):
ugyanaz.

دِيْكَوْجِي *digüdsi*: mondó.

دِيْكَآج *digeds*: mondván, mihelyt mond v. monda.

دِيْكََانِيْمْدَا *digenimde*: mondtomban, mondtomkor.

دِيْكَوْسِي *dijilgüszü*: kell hogy mondassék.

دِيْكَوْمْ دُوْر *digüm-dur*: mondanom kell.

دِيْكَآيْلَار *digejler*: mondanának, mondjanak.

¹⁾ Olv. *digin*. B.

دِكَايُ سَيِّنِ *digejszin* : mondanúl, mondjál.

دِيكَالِي *digeli* : mióta mond; mondás végett.

دِيكُونُكْ *digüng* (p. g, g) : mondasz; mondanod kell.

دِيكِيَلَايُ *dikilej* (a. k) : a mi ültetett.

دِيكْ *dik* (a. k) : -ként, gyanánt.

دِيكْ *dik* (a. k) : még egy másik szóval használtatik,
p. o. *szor-dikler* = oszm. *szorszunlar* (kérdézzenek) *gör-dikler* = oszm. *gürszünler* (lássanak).

دِيلِي *dili* : mondjunk.

دِيْمَانْ *dimen* : nem mondok.

دِيْمَالِي *dimeli* : ne mondjunk.

دِيْمَانُكْ *dimeng* (p. g) : ne mondjatok.

دِيِي *diji* : mondanék, mondjak.

دِيِيِنْ *dijin* : ugyanaz.

دِيِنْ *din* : ugyanaz.

دِيِنْ *din, din* : p. o. *fulan-din* = oszm. *fülandan*
valakitől valamitől (oszm. *dan, den* = tól, től; ből, ből stb.):

دِيِيْلِكَانْ *dijilgen* : a mi mondatik v. mondatott.

دِيِيَالِي *dijeli* : mondjunk.

دِيِي *dij* : mondanék, mondjak.

D mazmûme, azaz do, du, dö, dü-vel kezdődő szók :

دوپدورون *dopdurun* : a láb hangjáról, *topogás-ról* mondatik ; meg : a szív *dobogásáról*.

دوپکو *dopku* (*du-*) : azon fa (deszkapadlózat), melyen a dselláli szerzetesek lépnek (tánczolnak).

دورلوك *durluk* : *gyöngyös*.

دوكولدءءءك *döküldemek* (*a. k, k*) : *szív dobogásának hangja*.

دءلءءء *dülene* : másképen *aludsnak* nevezett vadalma,

دءلءء *dültü* : *hyaena*.

دءلوءءء *duluga* : *sisak*.

R meftûhe, azaz ra, re-vel kezdődő szók :

رءءء *redse*, a perzsával közös szó : *épitőmester zsi-*

رءءء *rakh rakh* : *darabonként, szeletenként*. [nóra.

رءء *rab, reb* : egy olyan szó, melynek magában nincs értelme ; használtatik így : *tılbe-reb*, a. m. oszm. *delürüp*, *bolond-ozván*, *gende-reb*, *büz-ölvén* (büzlik), *szag-olván* (szaglik)-

R mazmûme, azaz ro, ru, rö, rü-vel kezdődő szók :

رءءء *rüsz* : *erős, erősen tartó*.

رءء *rus* (*ros*) : *nyílvas*.

Z mekszûre, azaz zı, zi-vel kezdődő szók :

زءلء *zili* : *néminemü szőnyeg*.

Sz meftühe, azaz sza, sze-vel kezdődő szók:

- سپاغ *szapag*: nyél, valaminek a nyele.
 ساتقون آلیب *szatkun alib*: megvevén (oszm. *szatin alib*).
 ساچوق و ساچیق و ساچوق *szacsük, szacsüg, szacsuk*: lakodalomnál szórítani szokott kis ajándékok (oszm. *szacsü*).
 ساچقونك *szacskung*: szórnod kell.
 ساچراب *szacsrab*: ugorván.
 سارت *szart*: a városi perzsa ember, ki töröktől épen nem tud¹⁾.
 ساری *szari*: oldal, rész, fel-é (ar. *taraf*).
 سارغاردی *szargardi*: sárgúla.
 ساریق و ساریق *szarig, szarık*: sárga, sárig (p. o. sárig virág).
 ساریغ آغریق *szarüg agrık*: sárgakórság, sárkór (ar. *jarkán*).
 سرقون *szerkud*: a bor-ról mondatik²⁾.
 سراغ *szerağ*, perzsával közös szó: hír, tudósítás.
 ساسیغ *szaszüg*: rosz szag.
 سراغم *szerağuds*: szalag, melyet az asszonyok fejükre kötnek.
 سرگان *szergeg* (p. g, g): könnyű álom, melyből az ember hamar felébred, szundikálás.

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy a falusi perzsák több mint két har-
 ada csagataj-török nyelvvel él. V.

²⁾ A kéziratban így van: a bor minőségéről mondják. Tehát nem
 ll egyenesen a borra érteni. B.

ساغينيب *szagïnïb*: vélén, gyanítván.

ساغينغاڭ *szagïngads*: vélén, mihelyt vél v.

ساغينغاي سيز *szagïngajszïz*: vélétek, gyanítnd

ساغينما *szagïnma*: ne vélj, ne gyaníts.

ساغينم *szagïnds*: vélemény, gyanítás.

ساغينورغا *szagïnurga*: vélesnek, vélesre, gyanít
nak, gyanításra.

ساغين *szagïn*: A Muh.-lug. szerint három érte
van: 1) vélni; 2) fejős juh; 3) szerelemtől való részegség
betegség.

ساغليغ *szaglïg*: a mi fejetik, fejős.

سَقَاك *szakak*: a mi áll és nyak között van.

ساغيزغان *szagïzgan*: szarka.

سالوردين *szalurdïn*: rázkodásból, ringatásból; h
désből.

سَالَمَق *szalmaq*: rázkodni, ringatni, küldeni; a sz
dobogásról is mondatik.

سَالِقُوچى *szalkudsï*: vető, rázó; küldő, eresztő.

سَالِقُونَك *szalkung* (p. g): küldened, vetned kell.

سَالِينغَاڭ *szalïngads*: mihelyt elereszt, elbocsát;
v. eleresztett, elbocsájtott.

سَالَمَق *szalmaq*: tehetetlenség, gyengeség.

سَالِقَادى *szalkadï*: küldé.

سال *szal*: valami a mivel a vízen átkelnek.

سالنچك و سالكنچك *szelendsek, szelkes
dsek*: pántlikával nyakba akasztott talizsman.

سَالِقِين *szalkïn*: hideg szél, mely meleg napokba
fú; szél, mely a vetésekbe ütven, azokat hullámszába hoz:

سَلْبَجَة *szelbse*: valamely féreg, mely az állatok vékonyába ragaszkodik.

سَيْنِين *szenin*: lándsza.

سَانَاعْلِيْق *szanaglĭk*: figyelmesség, őrizkedés, ki-mélve való bánás, óvakodás.

سَانَاب *szanab*: őrizkedvén.

سَانِبَكْتَاي *szandskuj*: útszúr.

سَان *szan*: szám.

سَانَامَان *szanamán*: nem veszek számrá, nem számít. [tok.

سَانَاغَانَلَار *szanagunlar*: számítók.

سَانَار *szanar*: számít.

سَانَاب *szanab*: számítván.

سَانَاي *szanaj*: számítanék, számítsak.

سَانَاعْلِيْق *szanaglĭk*: kinek gondolni vélni kell, ki gondolni fog; gondolnivaló.

سَوَغَات *szaugat*: ajándék.

سَاوَرغَاي *szavurgaj*: díszruhát és ajándékot ad; megajándékoz; arról is mondják, ha a paradisáh részéről valakinek egy föld adatik.

سَايْغُو *szajgu*: selyemnek egy neme; fehér színű.

سَايْپَاغُوچِي *szajpagudsĭ*: elszélesztő.

سَايْپَادِي *szajpadĭ*: elszélesztte.

سَايَاب *szajab*: számítván.

سَايْغَةَ الْغَانْبَا *szajga-algandsa*: míg számíthat, míg számítani tud.

سَايْلَانِيْب *szajlanĭb*: számíttatván.

سَايَغَالُور *sajgalur* : számíttatik s elköltetik.

سَايَغَالُودِيك *sajgalgu-dik* (a. k) : a mint számíttatik s elköltetik; számíttatnia kell.

سَايَغَالِدِي *sajgaldî* : számíttaték.

سَايَغَالِيْب *sajgalîb* : számíttatván.

سَايَغَانَا *sajgana* : számítandó s elköltendő.

سَايَغَامَاك *sajgama k* : elkölteni.

سَاي *saj* : számíts, parancsolólag; meg olyan völgy, hol télen víz foly, nyáron pedig nem foly.

سَاي *saj* : csak még egy másik szóval együtt használva, van értelme, p. o. *algan-saj* = oszm. *aldükcsa*, *szorgan-saj* = oszm. *szordukcsa*.

Sz mekszûre, azaz szî, szi-vel kezdődő szók :

سِيْپَقَارْدِي *szîpkardî* : hörpölve ivék, *szippanta*.

سِيْپَقَارُوْب *szîpkarub* : hörpölvén.

سِيْپْتِي *szîptî* : csepege víz vagy valami esőféle.

سِيْپَارَغَا *szîparga* : cseppegni; szórni.

سِيْپَامَاك *szîpamak* : ugyanaz.

سِيْرْكَاَك *szîrgek* (p. g, a, k) : áloból való fölébredés.

سِيْرْمَادِي *szîrma dî* (szîrma di) : megkapa, olvón.

سِيْرْمَادِيْم *szîrma dîm* : ugyanaz, 1. személyről.

سِيْرَادِي *szîrada dî* : énekelni (tkp. énekle).

سيزدي szizdi: csiszola; *tra.*

سيزسا szizsa: *ha csiszol; ha tr.*

سيزماتق اوجون szizmak ucsun: csiszolds végett.

سيزدي szizdi: *g:aníta, sejdíte¹⁾* (oszm. *szezdí*).

سيزيب ايردي szizib ir di: *sejdtített vala.*

سيزيب szizib: *szivárogován, szilrödvén.*

سيزغوروب szizgurub: *szivárogtatván, szilrűvén; olvasztván, olvasztva tisztítván.*

سيزگندي szizgendi (p. g): *álomból fölébredés, fölserkene.*

سيزغوردي szizgurdí: *fölkarczola.*

سيزغورغاي szizgurgaj: *fölkarczolna, -oljon.*

سيزغناق szizgnak: *az írásnak egy neme.*

سيزغتاتي szizgtattí: *nagyon keservesen megstrata, strásba hozza.*

سيزگریدی szizgrijidi (p. g): *ugrála, szökdele.*

سيزگيز szizgiz (a. k): *nyolcz, számnév.*

سيزلادی szizladi (sziledi): *törülte, simogata.*

سيزلاب szizlab: *simogatván, pödörvén.*

سيزنگيل و شينگلي szizngil, szingli (p. g): *kisebbik lednytestvér, hűg.*

سيزنگرهمك szizngremek (p. g, a. k): *titkosan keser-*

¹⁾ Hozzá tehetjük a török magyarázat szerint (*szann ejledi*) még ezt: *véle, vélekedék, azt hívé. B.*

vesen sírni, siránkozni. (Lásd a Muh.-lug.-beli helyet, fentebb a 19. lapon, ingrendi alatt.)

سِينُوقْتُورْدِي szinukturdi: összetöre, széttöre.

سِينْغَان szingán: összetörődő, összetörődött.

سِينَالِيْب szinalib: megpróbáltatván.

سِينْ szin: te, megszólítólag (oszm. szen).

سِيُورْغَان szijurgan: valamin átvonatván.

سِيُورْغَادِي szijurgadi: jól tartja, díszruhát és ajándékot uda.

سِيُورْغَال szirjurgal: ugyanaz (t. i. jóltartás).

سِيُوَارْ sziver: szeret (oszm. szever); meg: szivar: valami festékekkel behúz, megken (oszm. szivar, a szümak.ige).

سِيُوكُلُوكْ szivgüllök: szeretetes, szeretnivaló.

سِيُوكَان szivgen: szerető.

سِيُوكَانِيْم szivgenim: (az én) szerettem.

سِيُوكْ szivük: szeretet.

سِيُونْبَجِي szivündsi: jó, örvendetes hír vivőjev. hozója.

Sz mazmûme, azaz szo, szu, szö, szü-vel kezdődő szók:

سُوت szüt: téj.

سُودْ رَسْهْ szüdrésze: ha üz, ha hajt.

سُودْ رَالْدِي szüdreldi: üzeték, hajtatók.

سُودْ رَادِي szüdredi: üze, hajta.

- سودرایبی *szüdrejî*: üzzünk.
- سودرآب *szüdreb*: üzvén.
- سورگانیب *szürgenib* (p. g): húzódoán, dörzsölődvén.
- سورتاریم *szürterim*: (az én) üztem.
- سورتا آلسام *szürte-alsam*: ha üzhetek, üzni tudok.
- سوررون *szürük*: csorda.
- سورگوم *szürgüm*: (p. g): üzniöm kell.
- سوردیکلار *szür-dikler*: üzzenek; megint *szorkler*: kérdezzenek.
- سورقوت *szorkut* (szu-): korty.
- سوران و سوررون *szüren, szürün*: két ellenséges dseregnek nagy lármával egymásra ütése.
- سورماغین بولسا *szormagın bolsza*: a. m. oszm. *ormadın olsza* (szormak: kérdezni).
- سوروق *szuruk*: karó, rúd, pózna; meg sátor ossza is.
- سورغوجی *szorgudsî*: kérdő, kérdező.
- سوران *szorag*: kérdezni való hely.
- سوروغ کونی *szorug gûni*: föltámadás napja (minty: kérdés napja).
- سورآغ *szorag* (szu-): hír, tudósítás.
- سوزلاشتی *szözlesti*: szóla, szólakozék, beszélget.
- سوزلاتکالی *szözletkeli*: megszólaltatásra.
- سوزلا *szözle*: szólj, parancsolólag.
- سوزاول **szuzavul*: azon ember, ki hadsereg elindít.

lásakor arra vigyáz, hogy senki a városban ne maradjon; egyszersmind ha hátra marad valaki a seregből, megint ahhoz juttatja.

سوزگۇدس *szözgüds* (szü-): szűrő, szűrű.
سوساب *szuszab*: szomjuhozvón.

سۇستاتماق *szusztatmak*¹⁾: elfáradni, elgyengülni, lankadni.

سۇستايىب *szusztajib*: ellankadván.

سۇستادى *szusztadi*: ellankada.

سۇستايماغىنىك *szusztajmaging*: ellankadásod.

سۇغۇردى *szogurdi* (szu-): kimenete, kihúsa.

سۇغۇرۇرغا *szogururga*: kihúzásra.

سوغات *szogat* (szu-): díszruhát és ajándékokat adni.

سوقات *szokat* (szu-): ugyanaz.

سوقور *szokur*: sovár, fukar, éhszemű (acs gözli); így használják: szokur gözli: sovárszemű.

سۇقسۇر *szokszur*: a rézcének egy neme.

سۇكتى *szökti* (a. k): valami egészet darabokra, részekre osztva v. olda; szögdi (p. g): szida.

سۇكۇنج *szögünds* (p. g): szidás.

سۇكسۇك *szökşük* (szü-), (a. k, k): tavaszkor ki-sarjadzó fű, mely nyáron elhervad s megszárad.

سۇل *szol*: bal, baloldal.

سۇلاكاى *szülegej*: szájából kifolyó nyál.

سۇلدۇز *szulduz: egy csagataji néptörzs.

¹⁾ Szusztajmak? B.

سُولُوكُ *szuluk* : tkp. vizes edény, asután víztartó
lencze.

سُوْلَابُ *szulab* : megvizesvén, öntösvén.

سُوْنَكُ *szong* : vég, utó; asután.

سُوْنِكِيْجَا *szongidsa* : utána.

سُوْنُغِيْ اُوَيْقُوْ *szongü ujku* : halál (tkp. utolsó dóm,
flom).

سُوْنُكَاكُ *szongak*¹⁾ (p. g, a. k) : csont.

سُوْنُكَايْ *szöngej* (p. g) : elalunnék, eloltódnék p. o.
rtya vagy tűz.

سُوْنُغَارُ *szongar* : madár, melyet oszm. *szongur-nak*
eznek, *kerecsen*.

سُوْنُدِيْ *szondü* : hosszában nyúlék, fektülék.

سُوْنُغَانُ *szongan* : kinyúló, nyújtó.

سُوْنَهْ *szona* : a réczének egy neme.

سُوْرُوْرْدِيْ *szovurdü* : levetkezék.

سُوْيُوْرغَالِيْ *szujurgali* : pénz és ajándékadás végett;
tartás végett.

سُوْيُوْرغَارُ *szujurgar* : jól tart, szívesen lát.

meftühe, azaz **sa**, **se**-vel kezdődő szók :

سَفْلَا شَفْلَا *sefle* : szájjal csattanni.

¹⁾ Oly. *szöngék*. B.

S mekszure, azaz sí, si-vel kezdődő szók:

شَيْبَال *sīpal* (p. g): egy hősnek a neve; meg: *hős*,
[bátor.

شَيْبَانِي *sībānī* (a. b): a ház földelének kiálló része;
fadg; néminő fi.

شَيْنُورْغُو *sīdurgu*: egy neme a sásnak.

شَيْرِدَاغ *sīzdag*: nyereg alá tett csótár; felső, bő ujju
kaftan, melyet a csagataji nép visel.

شَيْرَالْغَا *sīralga*: az ember dereka fölött való teste;
vadászaton használják a szót elejtett vadakról is, a deréktól
fejig való testet jelölve meg vele.

شَيْش *sis*: törölj, húzz vonalt, csiszolj, parancsolólag.

شَيْغَاوُل *sīgavul*: vendéglős, fogadás.

شَيْمَالِيْب *sīmalīb*: fölgyltrvén, fölgyltrekezevén.

S mazmīme, azaz so, su, ső, sti-vel kezdődő szók:

شُورِي **surī*: salpétrom.

شُونْرون **sudrun*: szökővíz; a perzsában a. m. *éj-
jeli harmat* is.

T (ط) meftuhe, azaz ta-val kezdődő szók:

طَغَاي *tagaj*: nagy bátya, azaz, az anyának bátyja.

T (ط) mazmûme, azaz to, tu-val kezdődő szók :

طُولًا *tolga* : parancsolólag : járass körül, forogtass.
 طَوَى *toj* : lakoma, tor.

G (غ) meftûhe, azaz ga-val kezdődő szók :

غان *gan* : még egy másik szóval használtatik, p. o. *bolma-gan* = oszm. *olma-jan*, nem lévő; *kalma-gan* = oszm. *kalma-jan*, nem maradó.

غان *gan* : úr, háziúr, házigazda.

غَبْرَجِي وَغَرَجِي *gadsazdsi, gazardsi (ge-)* :
kalaúz, vezető.

غَرَوَاش *garvas* : azon hely, hol a takácsok vászont szőnek; szövőszék.

غَرَاو *garau (garav)* : sás (a. m. *karagu*).

غَا *ga* : még egy másik szóval használtatik, p. o. *fulan-ga* = oszm. *fulan-a*, valaki-nek.

G mekszûre, azaz gî-vel kezdődő szók :

غَنَجِي وَغُونَجِي *gîncsi, guncsi (p. cs)* : azon lovaknak, melyek csótárjukat szokták rágni, nyakuk alá egy darab fát kötnek, hogy hozzá ne érhessenek a csótárt rágni; ezt a fát *gîncsi*-nek nevezik; szintén egy fadarab, melyet a kutyanak nyakába kötnek, hogy kötelét szét ne harapja, s el ne mehessen.

غَيْنِكِشِيْب *gîngisib* : (a kutya) ordítva szaladván.

گنه *gine* és *gene*¹⁾ : kicsinyítő szócska, p. o. *jakhet-gine* : jócska; *küdere-gine* : szobcska.

G mazmûme, azaz **go, gu**-val kezdődő szók :

گول *gol* : egy hadseregbeli *rend, katona-sor, csapat*.

F meftûhe, azaz **fa, fe**-vel kezdődő szók :

فریادیدین *ferjadîdîn* : (oszm. *ferjadîndan*) *jajgatásától*.

فلفس *felfûsz* : *gyenge, rest*.

F mekszûre, azaz **fî, fi**-vel kezdődő szók :

فِرْسْت *firreszt* : valamely ellövetett tárgynak röp-tiben való hangja, *surrogása*.

F mazmûme, azaz **fo, fu, fû, fû**-vel kezdődő szók :

فُلَّة *fulle* (tesdides *l*) : *enyv, enyû*.

فُلَانِي *fulanni* : oszm. *fulani*.

فُلَانِيك *fulanlik* = oszm. *fulanli*.

فُلَانْغَا *fulanga* = oszm. *fulana*.

فُلَانْكَا v. فُلَانْگَا *fulanka* v. *fulanga* (p. g) : *példá-*

¹⁾ Csak *gîna* (*gine*). B.

فُلَانٌ بِرْلَا *fulan birla* = oszm. *fulan-ilo*.

فُلَانِدَا *fulanda* = *fulanda*. (*Fulan* arab szó, egy néminemű, valaki, valami jelentésével.)

فِرْكَاتِيدِيْن *firkatidin*: csapatjától, falkájától.

K (ق) meftûhe, azaz ka-val kezdődő szók:

كَانَ *kaan*, a perzsával közös szó: *khan*, *khakan* (fejedelem, császár).

كَابَان *kaban*: hím disznó, *kan*. (Lásd csörpe alatt a 59. lapon a Muh.-lug.-beli helyet, mely itt ismételtetik.)

كَأْبَاكَالْغَان *kapakalgan*: a mi körülvétellett, beburkoltatott, őriztetett.

كَأْسَامِيْش *kapsamis*: hasonló jelentésű.

كَأْبَغَامَاك *kapgamak*: bezárni, betenni (ajtót), bedugaszolni.

كَأْبَتَان *kaptan*: ruha, kaftan.

كَأْبُرْزَاغ *kapuzak*: (fa-) héj, bőr, kupak.

كَأْبِيْغ وَكَأْبِيْكَ *katig, katik*: erős, kemény¹⁾.

كَأْبِيْب *katib*: erős, keménynyé lévén.

كَأْبْكَان *katkan*: erős, kemény (lévő).

كَأْبْلَا *katla*: újra, azaz még egyszer.

كَأْبْجِيْر *kadsir*: a (mesés) kerkesz madár.

كَأْبْكُوسِي *kacskuszi*: elfutnia kell.

كَأْبَادِي *kadadi*: alámeríte; bedöfe.

كَأْبَالِيْب *kadalib*: alámerülvén; bedöfetvén.

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy *kat* és *kasz* = *kő*, *kaja* pedig sziklát jelent. V.

قَرَاغْ *karag* : embernek szemgolyója, szem.

قَرَالِي *karali* : nézése, tekintete.

قَرَاتِي *karak*, l. *karag*.

قَارِي , قَارُو *karı*, *karu* : kar (oszm. kol).

قَرَاغْ *karag* : fekete.

قَرَاتِي *karak* : rablás, megprédálás.

قَارْغَادِي *kargadi* : káromkodék, szidkozék.

قَارْغَاغَانْ سَاي *kargagan-szaj* : káromkodás közben,
káromkodás folytában.

قَارْغَيْش *kargıs* : káromkodás.

قَارْغَاش *kargas* : zajos veszekedés, viaskodás, harczo-
قَارِي *karı* : öreg, koros. [lás.

قَارِيْب *karıb* : öregedvén, korosodván.

قَارِي *karı* : arasz (oszm. karıs).

قَارُو *karu* : kártérítés, díj.

قَارَانْكَغُو *karangu* (p. g) : sötét.

قَارَالْغُوْدِيْن *karalgudin* : megfeketedésből.

قَرَالُوْب *karalub* : fekete v. feketévé lén.

قَارَاغُوْسِيْ دُوْر *karaguszı-dur* : feketévé kell lenni.

قَارَالْغُوْسِيْ دُوْر *karalguszı-dur*, ugyanaz.

قَارْمَاشِيْب *karmasıb* : egybekeveredvén, veszekedvén.

قَارَاْ بَاسْكَان *karabaszan* : linkadás, bosszorkány-
nyomás.

قَارْمَانِي *karmak*: keverni, zavarani.

قَارْدِي *kardi*: kevere.

قَارْمَايَغِيل *karmajgil*: ne keverj.

قَارْجِيَقَانِي *karcšikaj*: egy solyomfaj.

قَرَانِي *kazak*: önkénytes, család és ház nélkül való.

قَاشَقَاتَان *kaskakan*: száradván, száradó.

قَاشِي دَا *kasida*: oldalán, mellett, -nál.

قَاشِيْب *kasib*: vakarván.

قَانِي *kak*: valami megszáradt dolog. Khoraszán és Szarmarkandban a dinnyét szárítják, mint egyéb gyümölcsöt is, mit aztán megint vízzel föllágyítanak, midőn szükségük van

قَالَادِي *kaladi*: egymásra raka, halmoza. [reá.]

قَالَاي دُورْمِيْن *kalaj-durmīn*: egymásra raktam; egymásra rakok (most).

قَالَاغَانِي *kalagaj*: valamely vörös szín.

قَالْبَاغ *kalpag*: kalpak a tatároknál, børsapka.

قَالِيْن *kalīn*: sok.

قَالْمَاغَاي *kalmagas*: mihelyt nem marad v. marada.

قَامُوْق *kamuk*: mind, egész, mindnyája.

قَانْلِيْغ و قَانْلِيْك *kanlīg, kanlık*: véres.

قَانَاب *kanab*: vérezvén, vére indúlván.

قَانَامَاغُونَك *kanamagunok* (p. g): nem vérzel.

قَاوْلَانَك *kaulangan* (p. g): üzzetek, kergessetek.

قَاوَلَارْ kavlar : kerget.

قَاوَلَابَانْ kavlaban : kergetvén, üldözvén.

قَاوَلَايْ kavlaj : kergetnék; kergessek.

قَاوْغُونْجِي kavgundszi : följelentő; üldöző, száguldozó had.

قَاوْغُونْ kavgun : ugyanaz.

قَاوْلَامَاغْلِيغْ kavlamaglig : üldözés.

قَاوْرُسُونْ kavurszun : madártoll vége, tollszár, melybe a festők a kül-kalem-et (ecset, tkp. ször-penna) teszik.

قَاوْرُمَاچْ kavurmads : pörzsölt hús, pörzsölt búza s egyébféle pörzsölt.

قَاوچِينْ و قَاوچُونْ kavcsin, kavcsun : szállóhely, vendégfogadó (oszm. konak).

قَايُو kavju : bú, szomorúság (kajgu).

قَايْغُولُوكْ kajguluk : bú, szomoró.

قَايُو و قَايُو بِيْرْ kavju, kaj-bir : a ki, melyik.

قَايْ kavj : hóval való eső.

قَايْدِينْ kajdin : honnét, honnan.

قَاي سَارِي kavszarzi : merre, mely oldal felé.

قَايْتَارْمَقْ kajtarmak : forgatni, fordítani.

قَايْتَارُو kajtaru : forgass, fordíts, parancsolólag.

قَايْتِمَايِيْبْ kajtimajib : nem fordulván.

قَايْتِمَاسُونْ kajtimaszun : ne forduljon.

قَايْتَارُورْدَا kajtarurda : forgatásban.

قَايْتَارْدِي kajtardi : forgata, fordíta.

كَايْتَالِي وَايْتَالِي *kajtalī. kajtgalī*: mióta fordul; fordulás végett.

كَايْتَارِي *kajtarī*: fordulása, az ő fordulta.

كَايَالْمَقْ *kajalmak*: szintén fordulni.

كَايْتِيْبْ *kajtīb*: fordulván.

كَايْتَارُوْرْ وَايْتَانُوْرْ *kajtarur, kajtanur*: forgat.

كَايْتَارَايْ *kajtaraj*: forgatnék.

كَايْتَالْدُوْنِكْ *kajtaldung* (p. g): elhárítottál, fordítottátál.

كَايْرِيْلُوْرْ *kajrīlur*: hátra sebesíttetik.

كَايْغُوْرْمَاْسْ *kajgurmasz*: nem bán valamit, nem gondol valamivel.

كَايُوْقْ وَايِيْقْ *kajuk, kajik*: sajka, hajó.

كَايْغَالْدُوْرُوْقْ *kajgalduruk*: megcsinezett valami.

K mekszüre, azaz kÿ-vel kezdődő szók:

كَيْدِسُوْرْ *kīdsīsur*: viszket.

كَيْدِسُوْرْ-سَا *kīdsīs-sza*: ha viszket.

كَيْكِرِيْبْ *kīckirīb*: (csavarván), esztergályozván.

كَيْرَاوْ *kīrav* (*kīrau*): dér, mely éjjel a levegőből esik le.

كَيْرَاغْ *kīrag*: szél (margo).

كَيْرَاغْ *kīrag*: ugyanaz.

كِرِيْقْ *kizik* : a mi meghevült, megtüzesedett.

كِرِشْتِي *kizisti* : meghevülte, tüzes, meleg ltn.

كِرِزْغَان *kizgan* : hb, meleg levő.

كِرِزْتِي *kizitti* : havíte, melegíte.

كِرِسْكَه *kiszka* : kurta.

كِرِسْكَارْدِي *kiszkardi* : kurtíta.

كِرِغَات و كِرِغَات *kigrat, kigat* : két csagataji néptörzs.

كِرِغُوجِي *kilgudsi* : a tevő.

كِرِغِيْق *kilik* : tett, tét.

كِرِغُونْكَ *kilgung* : tevé (sic!)¹⁾; tenned kell.

كِرِغُولِي *kilgulü* : tennivaló; tevő, a ki tartozik tenni.

كِرِغَالَان *kila-alman* : nem tehetek.

كِرِغَادِس *kilgads* : tevén, mihelyt teszen v. tln.

كِرِغَاغَان بُولْسَانْكَ و كِرِغَاغِين بُولْسَانْكَ *kilmagan*

bolszang, kilmagän bolszang : ha nem teszesz (szó szerint : ha nem tevő leszesz).

كِرِغَالْمَاسِيْنْكَدِين *kila-almazingdin* : (a te)

nem tehettedből, nem tehetésedből.

كِرِغُومِيْزْدُوْر *kilgumiz-dur* : tennünk kell.

كِرِغَالِي *kilali* : mióta teszen; tegyünk.

كِرِغَالِي *kilmali* : nem tevén; nem tennék.

¹⁾ E jelentésre így kellene : *kildung*. B.

قِيلْغومْ *kilgum* : tennem kell.

قِيلْغونك *kilgung* : tenned kell.

قِيلْمَاغوسى *kilmaguszı* : kell hogy ne tegyen.

قِيلْغالى *kilgalı* : mióta teszen; tevés végett, tevéssre.

قِيلِيلور *kililur* : tétetik (oszm. *külünür*).

قِيلاو *kılav (kılau)* : tenni való; életre való, elszánt és bátor ember; — Átvitelesen, a kardnak fölötte való élességéről.

كَيْن *kın* : büntetés, gyötrés, kínoztatás, kín, baj és viszontagság.

كَيْنَالْغودِيك *kajnalgu-dik*¹⁾ : baj, viszontagság, büntetés.

كَيْنَالْب *kajnalıb*¹⁾ : szintén büntetés, fáradozás értelmében (tkp. *ub*, *ıb*-féle igealakban).

كَيْنَا *kına* : kicsinyítést fejez ki, de magában nincs értelme, ha nincs még egy másik szóval.

K mazmûme, azaz ko, ku-val kezdődő szók :

كُوَيْغَا *kujga (ko-)* : kútból vizet merítő veder.

كُوَيْتِي *koptı* : helyéből fölkele, földlla.

كُوَيْغَاي *kopgaj* : helyéből fölkelne v. fölkeljen.

كُوَيْمَاق *kopmak* : valamit magasra fölemelni.

¹⁾ Így kell a pontozás szerint olvasnunk. Azonban vagy tévedésből került ez a két szó a „k mekszüre“ alá, vagy a pontozás hibás s így kell olvasnunk : *kinalgu-dik*, *kinalıb*. Mind a két szónak a fordítás a török magyarázatot követve csak töéértelmét, nem alakbeli viszonyjelentését is adja. B.

قوپارينك *koparïng* (p. g) : emeljeteK.

قوتور *kotur* : beteg kutyáról mondják.

قوتغار *kutgar* : ments meg, szabadíts (oszm. *kurtar*).

قوتول *kutul* : szabadúlj, menekülj.

قوتغارو *kutgaru* : szabadíts, ments, parancsolólag.

قوتولغابيز *kutulgabiz* : szabadulunk, menekülünk.

قوتولوب *kutgulub* : szabadulván.

قوتلوغ و قوتلوق *kotlug, kotluk* (ku-) : áldott,
[szent.]

قوجقار *kocskar* (p. cs) : kos.

قوجاشلانغاج *kodsaslangads* : egymással ölelkezni.

قورغان *kurgan* : vár, kastély.

قورقوش *korkus* : félelem.

قورقوند *korkunds* : szintén félelem.

قورجا *kurja* : száraz.

قور *kur* : pajtás, egyenlő társ; arany vagy ezüst öv.

قورغاشون *kurgasun* : ólom.

قورچوق *kurcsuk* (ko-) : perzsa dervisek kecskebőrből hosszú szíjakat vágnak s azokkal körülkötik fejüket; ezen (fejrevalót) hívják így.

قورچالدى *korcsaldı* : (egyszerre) magasra növekedék, fölhajta (növéssel).

قورغال *korgal* : arról mondják, hogy valaminek két feje egybejő.

قورون *korun* : őrizkedjél, óvd meg magadat, parancsolólag.

قوروب *kurub* : megszáradván.

قوروشتی *kurusti*: megszárada.

قوروق و قوروق *kurug, kuruk*: száraz.

قورغانان *kozgalan (ku-)*: ijedség értelmében (tkp. ki ijedségbe hozatik).

قورغادی *kozgadi*: ijeszte.

قورغانور *kozganur*: megijed, megzavarodik.

قورغاب *kozgab*: ijesztvén; ha valamely gyülekezet együtt van s egyszerre fölkelve elszéledik, mondják, hogy *kozgaldi* (mintegy: szétijede).

قوش *kus*: madár; *kos*: társaságban két tele pohár, egy pár értelmében, mert egyes pohárról nem használják.

قوشولدورغوجی *kosuldurgudsi*: egybecsatlakozó, valakivel társul való.

قوشونما و قوشونما *kosanma, kosunma*: csatlakozás, vele együttlét.

قوش قوش *kos kos*: együtt, párosan.

قوشون *kosun*: hadsor, csapat.

قوشوق *kosuk*: az „orgustek“ módjára énekeltető [ének.

قوطاق *kutak (ko-)*: tengelicz (madár).

قولماق *kulmak (ko-)*: bocsánatot kérni; leányt feleségül megkérve elvenni.

قول *kol*: hegy oldalán levő emelkedés, mely közvetlen a síksággal érintkezik; egyébként: *csatarend, hadsor (szárny)*; meg: kéz.

قولدادی *koldadi*: kezét fogá, kezét tartá valakinek, segíté, véde.

قولدانگیز *koldangiz*: fogjatok kezét, segítsetek.

قولدا *kolda*: fogd kezemet.

قَوْلْدَادِينِك *koldadïng* : kezemet fogád, segítl.

قَوْلْدَاش *koldas* : barát és pajtás; segítõ, védõ.

قَوْلِينْدَسَان *kolïndsan (ku-)* : egy csagataji néptörzs neve.

قَوْلْتورْمَاج *kolturmads* : a kaftánon való kapocs.

قَوْلْنَكَرْدِي *kongardï (p. g)* : kitépe.

قَوْلْنَكَرَاج *kongaraj* : én kitépnék.

قَوْلْنَكَرَات *kungrat* : egy csagataji néptörzs.

قَوْلْنِك *kung (ko-)* : holló.

قَوْلْنَاغ *konag* : szálláshely, fogadó.

قَوْلْيَاش *kujas* : nap (sol).

قَوْلْيُون *kujun* : forgószél, vihar.

قَوْلْيَان *kujan* : a mell erei; nyúl (lepus); forgószél.

قَوْلْيِي *koi¹⁾* : le, lefelé.

قَوْلْيِي *kojï* : juh (oszm. *kojun*).

قَوْلْيَان *kojan¹⁾* : szintén le, lefelé.

قَوْلْيِي *koj* : hagyj.

قَوْلْيَاي *kojaj* : hagynék, hagyjak.

قَوْلْيَالِي *kojalï* : hagyjunk.

قَوْلْيَابِير *koja-bir* : hagyj el, ereszesz (oszm. *koj-vir*).

قَوْلْيَغِين *kojgïn* : hagyj, hagyj el.

قَوْلْيِجِي *kojcsï* : juhász.

¹⁾ Olv. *kuji*; *kujan*. B.

**K (ك) meftûhe, azaz ke, ge-vel kezdődő
szók :**

كا *ge*¹⁾ (p. g) : még egy másik szóval használtatik p. o.
nime-ge, kime-ge; -ge = magy. -nek.

كاورگا *ka v u r g a*²⁾ (a. k, p. g) : *nagy dob.*

گاز *gez* (p. g) : *ék, ékszeg; kis gyermekek bölcsője; szék, kerevet.*

کندک *ketek* (a. k) : *tyúkól.*

کت *ket* (a. k) : a perzsával közös szó : Hindusztnban
a király trónját nevezik így; de egyéb szék és trón-féléket is.

کتون *ketun* (a. k) : *pamut kelméből készült kaftan.*

کچه *kecsce* (a. k) : a perzsával közös szó : egy
perzsa, ki a (török?) nyelvet nem tudja.

گدایین *gedajin* (p. g) *szegényét, koldusát.*

گدایینک *gedajing* : *a te szegényed, koldusod.*

گدایی *gedajï* : *szegénye, koldusa. (Perzsa szó : geda.)*

کزک *kezek* (a. k, k) : *rákfene (betegség).*

گز *gez* (p. k) : *tollatlan nyíl, vessző.*

کیکولوک *kejgülık* (a. k, p. g, a. k) : *fölszénivaló,*
[ruha.

کی *kej* (a. k) : *ragadozó madár, olyan mint a fekete*
[sas.

کین *kejn* (a. k) : *hát, sark (azaz hátul, utána való rész).*

کیین *kejin* : *utána, hátulról.*

¹⁾ V. úr szerint még : *ga.*

²⁾ Olv. *geürge.* B.

كَيْبَحَ *kejindse* : utána, nyomában.

كَيْبُورَ *kejmür* (a. k) : fődj be, takarj be, rejts.

كَيْبُورَ *kejbür* : lapos nyilvas.

K (ك) mekszfüre, azaz ki, gi*)-vel kezdődő szók:

كَيْتُكُومَ *kitgüm* (a. k, p. g) : mennem kell.

كَيْتَارُكَانِي *kitergej* (a. k, p. g) : elmenetne, elindítana; elvenne.

كَيْتُكُولُوكَ *kitgölük*: elmenendő, kinek minek mennie kell.

كَيْتَيْبَ *kitik*: menvén, elmenvén.

كَيْتَارُكَأَ *kiterge* (a. k, p. g) : menésre, menetel végett.

كَيْتُورُكَأَيْلَازَ *kitürgejler* (a. k, p. g) : vinnének, hoz-
[nádnak.]

كَيْتُورَ *kitür* : vigy, hozz.

كَيْبُورُورُونَ *kics kurun* (a. k, p. cs) : este után késő
[idő.]

كَيْبُكِي *kicsik* (a. k, k) : kicsi, kicsiny.

كَيْبُكْتِي *kicsti* (a. k, p. cs) : a. m. oszm. gecsdí, valamennyi jelentésében : elmúlék, mellette elmené, átkele stb.

كَيْبُكْتَا *kicskej* (a. k, k) : elmúlnék.

كَيْبُكَا *gicsge* (p. g, g; p. cs) : hátulsó nyak; hátul
való rész.

كَيْبُاسَ *kirjasz* (a. k) : a perzsával közös szó : ház
külsőbe, pítvara.

*) V. úr szerint még : ke.

كِرْغَالِي *kirgeli* (a. k, p. g) : mióta bemegyén; bemenés végett.

كِرْغُوْكَ *kirgüge* : még bemegyén.

كِرْغُوْغْ *kirgüng* : bemenned kell.

كِرِيشْتِي *kiristi* : együltt bemene, együltt vula; de használtatik még más szóval is, p. o. *kıla-kiristi*, a. m. *ejlemege basladı*, hozzá kezdé valami tevéshöz, belcereszkedék.

كِرِيشْكَايِ *kirisgej*, p. o. *tama kirisgej* = oszm. *tamlagha baslaja*, elkezdene cseppegni.

كِرِدِيْدِيْن *kirdidin* (a. k) : újra, vissza, hátra.

كِرِز *kiz* (a. k) : nemez.

كِرِزْدِيْكَ *kiz-dik*¹⁾ (a. k) : sétáljon, tegyen útat; meg: sétálván.

كِرِيسْ *kisz* : vágj, mess valamit, parancsolólag.

كِرِيسْكَوْلَادِي ²⁾ *kisküledi* : metéle.

كِرِيسْكَالِي *kiskeli* : vágás végett; mióta vág.

كِرِيسْكَامُوْز *kiszemüz* : vágnánk, szabnánk, p. o. ruhát.

كِرِيسْكَ *kiszek* (a. k, k) : téglá.

كِرِيلْكَانْ *kilgen* (a. k, p. g) : jövő.

كِرِيلَاْآلْمَانْ *kile-alman* : nem jöhetnek.

كِرِيلُوْجِي *kilüji* : jövése, jövetele.

كِرِيلْ *kil* : jöj.

¹⁾ V. úr ezt *kezdik*-nek olvassa, valamint a *kiszmek* ige alakjait mind e-vel : *keez* stb. B.

²⁾ A' kéziratban ki van hagyva az *...* betű.

كَيْلَادُورُ *kile-dur* : jö (most, = oszm. *gelijor*).

كَيْلَانُورْغَانِينُ *kile-turganin* : (az ő) jövőben volt; jövőjét (azaz : azt, ki közülök jövőben van).

كَيْلْمِشِينُ *kilmisin* : jöttünk (tkp. *jöttem*).

كَيْلِيبُ *kilib* : jövőn.

كَيْلِيلِيبُ *kililib* = oszm. *gelinib*, jövetvén (passive).

كَيْلْغُونْكَ *kilgung* (a. k, p. g, g) : jöned kell.

كَيْلْتُورْغَالِي *kilturgeli* (a. k, p. g) : mióta hoz; hozás végett.

كَيْمَسَانُ *kimszen* : arany színű bőr, melyet a' tükrök a' tükrökre alkalmaznak.

كَيْمِه *kime* : hajó (oszm. *gemi*).

كَيْمُورُ *kimür* (a. k) : szén.

كَنْ *gene*¹⁾ (p. g) : kicsinyítő szócska.

كَيْنْكَاشُ *kinges* (a. k, p. g) : tanácskozás.

كَيْتْكَاشْتِي *kingesti* : tanácskozáék.

كَنْكَ *genğ*²⁾ (p. g, g) : tágas, széles.

كَيْوُورْدِيلَارُ *giürdiler* : hagyának, letönek (oszm. *kojdular*).

كَيْيْكَ *kejik*³⁾ (a. k, k) : szarvas, gím.

¹⁾ Olv. *gine*. B. ²⁾ Olv. *ging*. B. ³⁾ Olv. *kijik*. B.

K (ك) mazmûme, azaz kö, kü-vel kezdődő szók :

كُوبُ *köp* (a. k) : sok.

كُوبَلَكُ *köpelek* (a. k, k) : lepke.

كُوبْرُوكُ *köprük* (a. k, k, p. p) : híd.

كُوبُ كُوبُ *köp köp* : erős erős, sok sok (= sokszor).

كُوتَارِكُونِكُ *kütergüng* (a. k, p. g, g) : hoznod kell.

كُوتَارِدِي *köterdi* : hoza.

كُوتَلُ *kötel*¹⁾ (kü-) (a. k) : vezetéklő (oszm. *gedek* = hátraléklő, mit a kerván után vezetnek, annélkül, hogy valaki rá ülne).

كُوجَلُوكُ *güdslük* (p. g, a. ds, a. k) : erős.

كُوجُونُ *gücsün* (p. g) : erővel, bajjal, alig.

كُوجُورُوكُونِكُ *gücsürgüng* (p. g) : költöztetned kell.

كُورْكَانُ *görgen* (gü-) (p. g) : ha valaki Timur Khan nemzetségéből egy leányt elveszen, azt *görgen*-nek nevezik; meg arról is mondják, ki maga király nemzetségéből való, és két királyleányt elvett; egy khan leányától és egy khan fiától lett *sehzáde* (királyfi).

كُورْكَانُ *körgen* (a. k, p. g) : látó (oszm. *gören*).

كُورْكُوسِي *körgüsü* : látnia kell.

كُورْكَارْدِينُ *körerdin* : látásból, -ról stb.

كُورْكَاجُ *körgeds* : látván (mihelyt lát v, láta, *görtüdsék*).

كُورْكَايُ *körej* : látnék.

¹⁾ Így van írva a kéziratban; meglehet hogy a végén való *l* helyett *k* akart volna iratni : *kötek*. B.

کورار *kör er* : lát.

کورمایدور ایردی *körmej-dur-irdi* : nem látott
[vala.

کورديك *kör-dik* (a. k, k) : lászon (oszm. görszün).

کورماین *körmejin* : nem látnék; míg nem lát.

کورگوزور *körgüzür* : láttat, mutat (göszterir).

کورمگه *körmege* (a. k, k, p. g) = oszm. görmege.

کورگونك *körgüng* : látnod kell.

کورماینگه *körmeginge* (a. k, p. g, g) : a végett
hogy te láss; a végett hogy téged lássanak (tkp. látásodra).

کوروك *kürük* (kö-) : kotló tyúk.

کورگالیكا *güzkelege* (p. g, a. k, p. g) : szépségében.

گورگ *gürg* (p. g, g) : szép, szépség.

گورگادی *gürkedi* (p. g, a. k) : szép vala, szép lön.

گورگایب و گورگایب *gürkeib, gürkejib* : széppé
tévén; szép lévén.

گورگلوك *gürglük* : szépséges.

گورگلوكنی *gürglükni* : szépségest, szépet.

گورگه *kürege* (kö-) (a. k, p. g) : pohárszék.

گورگه *kürege* (kö-) (a. k, p. g) : sátorfalbeli póz-
nák; a sátorfal különféle szövetből való függönyei.

گورچك *kürcek* (a, k, k, p. cs) : evező lapát.

گورلالی *közleli* (a. k) : szemeljünk, vigyázzunk (göz-
lejelim).

گورگو *közgü* : tülkör.

كُوْزْلُوْكَ *gözlük* (p. g, a. k) : szemes.

كُوْسَاوْ *köszeü* : üszök.

كُوْكْسُوْكَ *kögszik* (a. k, p. g, a. k) : mell (pectus).

كُوْكَلَا *kükle* (a. k, k); (kö-) : pengess, játszál (hangszeren).

كُوْكَ *kük* : szintén *pengetni* (hangszert).

كُوْكَتَا *kükte* : szintén *pengess*, parancsolólag.

A' Muh.-lug.-ben Nevai a' كُوْكَ szót több értelemre magyarázza : 1) *kök* : *coelum* ; 2) *kük* : *zene* ; 3) *kök* : *gyökér* ; 4) *hegy* (?) ; 5) réten való *zöltség* (?) .

كُوْكَرَا *kügrek* (a. k, p. g, a. k) : máj.

كُوْكَوْمُوْكَ *kökümtül* (a. k, k) : sötét kékes (güm-gök).

كُوْكَرَاوْكَ *kögergündse* (a. k, p. g, g) : míg *kékül*.

كُوْكَوْلَتَا *kökül-tas* (a. k, k) : ha valakinek fia dajkájának fia van, s mind a két fiu ugyanazt a tejet szopja s egymás mellett fölnövekszik, a dajka fiát nevezik ama nével. (Tkp. *kebel-társ* = milchbruder).

كُوْلَاكَا *külege* (a. k, p. g) : árnyék.

كُوْلَاكَانَا *külegeng* : árnyékod.

كُوْلَا *gölek* (p. g, a. k) : (gü-) tenger hullám.

كُوْلُوْمُوْكَ *külümlü* (a. k) : nevetnivaló, nevetséges.

كُوْلُوْكَ *külgü* (a. k, p. g) : nevetés.

كُوْلَاكَآجْ *külegedszülük* : nevető mosolygó arcú.

كُوْلُوْكَ *kül-kümük* (a. k, k, k) : egész *kék*; sötét-kék (oszm. *gümgök*).

كُوْلُوْ *gül* (göl) (p. g) : meztelen.

كُومُورِدِي *kömurdi* (a. k) : tetemet vagy egyéb valamit eltemete, elása.

كُومُوكْلُوكُ *kömulukluk* : eltemettetett, elásatott valami.

كُومَاكُ *kömek* (a. k, k) : nyak; buzgóság, tisztelet, segítség.

كُومَرَاكُ *kömræk* (a. k, k) : vékony, lágyék (az ember testén).

كُونُكَرَانِمَا *köngränme* : ne rágódjál.

كُونُذِسِيلِكُ *kündsilik* (a. k, k, a. ds) : minden nap.

كُونَسُ *künesz* : nap (günes, sol); fölötte meleg nap (dies).

كُونِجِ *göneds* (p. g) : öröm, dicsekedés.

كُونَانِجِي *gönendsi* (p. g) : örülle, dicsekvék.

كُونَانْدُرُوبُ *gönendürüb* : örültete, dicsekedtete.

كُؤِمَانْدِي *köjmeni* (a. k) : ürügyle, vonakodék.

كُؤِمَانِمَا *köjmenme* : ne ürügylej, ne vonakodjál.

كُؤِمَانِيبُ *köjmenib* : ürügylevén.

كُؤِيدِي *köjdi* (a. k) : ége.

كُؤِيكَايُ *köjgej* (a. k, p. g) : égne.

كُؤِيكُوجِي *köjgüdsi* : égö.

كُؤِيكَانِكَا *köjgenge* : égettnek.

كُؤِيدُورْكَالِي *köjdürgeli* : égessünk, gyógytsunk.

كُؤِيدُورْكَايُ *köjdürgej* : égetne.

كُؤِيكَانَاكُ *köjkenek* (a. k, k, k) : egy madár (kácsér?).

كُؤِيَاوُ *köjeü* : vö (vej-e; oszm. göjegu).

L meftûhe, azaz la, le-vel kezdődő szók :

لَشَّ *les* : *holttest, dög.*

لَا *la (le)* : *óh! jaj!*

L mekszûre, azaz lÿ, li-vel kezdődő szók :

لَيْكُ *lik (a. k), لَيْغُ لَيْكُ* *lÿg, lÿk* : ezek még egy másik szóval használtatnak : *fulan-lÿ.* (A *lÿk, lik* képző = oszm. *lÿ, li (lu, lü)*, mely mellékneveket képez, mint magy. *os, es*).

لَيْسَكُ *licsek (a. k)* : *kendő, kezkenő.*

L mazmûme, azaz lo, lu, lő, lü-vel kezdődő szók :

لُنْكَ *lunk* : *előköttő, kötény.*

لُوكُ *luk (a. k)* : *vastag, kövér.*

M meftûhe, azaz ma, me-vel kezdődő szók :

مَرَلْ *merel* : *nöstény szarvas.* — A Muh.-lug. szerint a török a hímszarvast *bugu*, a nöstényt *merel*-nek hívja.

مَاشِدْ *masmil* : *perzsa, kinek a dülbend (turban) kötője hátulról lelóg.*

مَاشَابْ *masab* : *néminemű szövet, dervisruha.*

مَاجْ *mag* : *galamb, melynek feje, farka, szárnya egyszínű, akár fekete, akár fehér; a miszerint aztán szidh-*

mag (fekete), *bejaz-mag* (fehér)-nek nevezik, s akármely más színnel hasonlóképen.

مَلَّش *meles* : *enyelgő, kecses szép leány*; egy csagataji néptörzs.

مَامُوغ *mamug* : *pamut.*

مَنكَا *manga* (p. g) : *nekem.*

مَنِينِكَ *mening* (p. g) : oszm. *benim* (a *ben* = én, genitivusa).

مَانْكَلا *mangla* (p. g) : *homlok.*

مَانْكَرَا *mangra* (p. g) (*mengre*) : a juh, ökör, s egyéb állatok *bőgése, bégetéséről* mondatik, s parancsolólag : *bőgj.*

مَانْكَيش *mangış* (p. g) : a szép nők *kecses, enyelgő mozdúlata.*

مَائِرُوَق *majruk* : *görbe, hibás, szégyenes.*

مَائُوَق *majuk* : *gyümölcsön vagy virágon való pehely.*

M mekszûre, azaz mî, mi-vel kezdődő szók :

مِيكَدْسِين *mikedsin* (a. k, ds) : *nüstény disznó.*

مِنَآي *minej*¹⁾ : *lóra ülő.*

مِين *min* : *ülj föl.*

مِينْمِين *menmen*¹⁾ : *föültnék (én).*

مِينِكَ *ming* (p. g) : *ezer, számnév.*

مِيكَيْكَ *migig* (p. g, g) : *szeplő (az arczon).*

مِينْدَسَاكَ *mindsak* : *apróság, apró ajándék.*

¹⁾ Oliv. *minej*; *minmin* (*minemin*?). B.

مِنْدُو mendev¹⁾: a ló vállán való föltúrt bőr.

مِينْغِيز mingiz (p. g): arcz színe, sztnbőr.

مِينْغِيزْتِي mingizitti (p. g): hasonlítta.

mazmûme, azaz mo, mu, mö, mti-vel
kezdődő szók:

مُونْدُو *mondü: vadászoktól fölállított vadfogók, török,
lyekbe a vadak belésvén, átszúrják magukat.

مُونْدَانْ munda: ilyen.

مُونْغِدِيك mung-dik (p. g, a. k): ekképen, mint ez.

مُونْدَا munda: itt.

مُونْغُ mung: oszm. bunung (bu = ez genitivusa).

مُونْغُوز munguz (p. g): szarv.

مُونْغُ mung (p. g): baj, nyomor, munka (régibb je-
tésében véve: labor, aerumna).

مُونْغَالْدِي mungaldï: bajlódék.

مُونْغَالْشْتِي munglasdï: együtt valakivel bajlódék,
omorkodék.

مُونْغَرَا mungra: a juh, ökör böggése, bégetéséről mond-

مُونْغُورْغَاب mungurgab: ugyanaz (t. i. bögvén). [ják.

مُولُ *mol (mul): szükséglő, szegény.

مُولْدُورُ *moldur: harmat.

مُوْچَك möcsök (mü-): csók.

¹⁾ Olv. mindeü (mindev). B.

مُوشِكْ *músek* (mü-): kändl (?).

مُوشُوكْ *mosuk*¹⁾: macska.

موز *muz*: fagy, jég.

مو *mu* ez is egy olyan szó, mely csak egy másikkal együtt véve tiszta értelmet nyer, *fulan-mu ikin?* (kérdő szócska = magy. -e, -é?)

مُورِي **murî*: ablak; vízvezető csatorna.

مُورِجَلْ *mürtsel* (mü-): vár őr (?)

مُونَجَا *mundsa*: ennyi.

N meftûhe, azaz na, ne-vel kezdődő szók:

نَاغُو *nagu*: miért.

نَارِي *narî*: túl, azontúl, azóta.

نَارِي رَاكْ *narîrak*: túlsóbbra, odébb.

نَاكْدِسِي *nakdsi*: a kádi (bíró)-nak helyettesítője.

نَاَجُو *nadsu*: fenyőfa.

نَيْتِي *nejti*: mi vala (oszm. ne idi).

N mekszûre, azaz nî, ni-vel kezdődő szók:

نَيْمِي *nime*: valami.

نَيْتَاي *nitej*: mit mondjak.

نِي اِيْرْدِي اِيْكِين *ni irdi igin* (p. g): mi vala.

¹⁾ Oly. möstik. B.

نى *nĭ, ni* : (accusativus ragja) p. o. *fŭlan-nĭ*.

نَيْتَاكْ *nitek* (a. k) : *néhánya*.

نَيْكَا *nige* (p. g) : *minek, mivégott*.

نَيْلَاكَامِينْ *nejlegemin* (p. g) : *mit tennék, mit te-*
[gyek.]

نَيْتْتِي *nitti* : *mit tőn*.

نَيْچُوكْ *nicsük* (a. k) : *hogyan, mikép; miért*.

نِي *ni* : *mi* (oszm. *ne*).

نَيْلَارْ *niler* : *mit teszen*.

نَيْتُوكْ *nitük* (a. k) : *hogyan, mikép, mint*.

نَيْشْ *nise* : *mint, minthogy*.

نَيْنِكْ *nĭng, ning* : *genitivus ragja*.

N *mazmŭme*, azaz **no, nu, nŏ, nŭ**-vel
kezdődő szók :

نُتُوكْچِي *nutukcsĭ* : *solyomkápa*.

H (ه) *meftŭhe*, azaz **ha, he**-vel kezdődő
szók :

هَارْدِي *hardĭ* : *elfárada, lakada*.

هَاوْ *hau* : *igen, igenis*.

H *mekszŭre*, azaz **hĭ, hi**-vel kezdődő szók :

هَيْرُولْ , هِرَاوُلْ *hĭrul, hĭravul* : *az örök után küldött segédőrcsapat; elbcsatározók*.

H mazmûme, azaz ho, hu hõ, htî-vel kezdõdõ szók :

هُرَّازٌ *hur ar* : fúj.

J meftûhe, azaz ja, je-vel kezdõdõ szók :

يَاسَانُكُ *ja szang* (p. g) : kiterjedt, tágas, lapos.

يَاشُ *ja s* : kis gyermek.

يَاتِيْشُ *ja tîs* : azok, kik éjjel a paradíshot őrzik.

يَامٌ *ja m* : futár számára való ló (melyet állomásonként vált).

يَامِجِي *ja m c s i* : futár.

يَاكْتِي *ja k t i* : ráhatást tûn, nyomot, jegyet hagyva.

يَاكَّارٌ *ja k a r* : hatást teszen.

يَاكْمَايُ *ja k m a j* : nem tesz hatást.

يَاكْمَاكُ *ja k m a k* : tulajdonítani, fölírni.

يَاكْمَا *ja k m a* : ne vádolj, ne tiltess föl vétkesnek.

يَا لَانُكُ *ja l a n g* (p. g) : meztelen; még föl nem öltött ruhaszövet.

يَا رْمَاكُ *ja r m a k* : pénz (akcsa).

يَا نْدِي *ja n d i* : fordúla.

يَا نٌ *ja n* : oldal.

يَا نْدُرُ *ja n d u r* : fordít (valami felé).

يَا رُوْتُونُكُ *ja r u t u n g* : ragyogtassatok, fényeltessetek.

يَارُتَقَّاجْ *jarutkad s*: fényessé tevén, mihelyt fényessé tesz vagy tett.

يَارُوت (javítsd így : يَارُوب) *jarub*: fényes lévén, fényelvén.

يَارُوشْتِي *jarusti*: fényes vala, fénylők.

يَارُوق و يَارُوك *jarug, jaruk*: fényes.
يَات *jat*: idegen.

يَاتْلِيَق *jalik*: ledny.

يَاغْدُو *jadu*: fény.

يَاَسَا *jaszar*: egyenlít, kiterít.

يَاَسَايَ الْوَر *jaszaj alur*: egyenlíthet.

يَاُوق *javuk*: közel, közelvaló.

يَاُودِي *jaudi*: közel vala, közeledék.

يَاُوسَا *jausza*: ha közel lesz.

يَاُوشُور *jausur*: közeledik.

يَاُومَانِك *javumang*: ne menjetek közel, ne közeledjétek.

يَاُنْكِي *jangi* (p. g): uj.

يَاُنْكَلَاب *janglab* (p. g): újítván (?)

يَاُنْدَاشْتَاي *jandastaj*: hozzá közeledne, azaz meléje menne.

يَاَشُورُون *jasurun*: elrejtett, titkos.

يَاَشُورْغُوسِي *jasurguszi*: rejténie kell.

يَاَشُورَاي *jasuraj*: rejténék (én).

يَاشُونَ و يَاشِينِ *jasün, jasun* : légy rejtve, rejt-
közzél.

يَانِكَاغ و يَانِكَاغِ *jangak, jangag* : orcza.

يَارَاشَا *jarasa* : illendő, alkalmas.

يَارَاشِ *jaras* : két ellenség egyezkedése.

يَاتْقُورْدِي *jatkurdi* : fektete.

يَسَالْ **jeszal* : hadcsapat.

يَسَاوُلْ *jaszavul* : csaus.

يَالَاوْ و يَالَاوْ¹⁾ *jalau, jalavuz* : fénylés, villogás.

يَاوْمَاسْ *jaumasz* : nem közeledik.

يَاوِيْ أَلْمَاسْ *javi-almaz* : nem közeledhetik.

يَاوُوتُودُورْ *javutup-dur* : közelített, közelvalóvá
[tett.]

يَاوُتْسَا *javutsza* : ha közelít.

يَارْغُو *jargu* : megtámadás, harcz.

يَاكْتُو *jaktu* : lealdozás (a napé; p. o. mihr jaktuszü, nap
lemente.)

يَارْمَانِيْبْ *jarmanib* : magas helyre fölkapaszkodván.

يَاتُوغْ و يَاتُوغْ *jatuk, jatug* : zenehangbeli leszállás
és harmonia.

يَاوُچِينْ *jaucsin* : vendégfogadó (konak).

يَانْگَلِيْغْ *janglig* (p. g) : -ként, gyanánt.

يَارْغُوچَاكْ *jargudsak* : kézi malom.

¹⁾ A kéziratban hibásan ez van : يَامَالَاوْ *jamalau*; az idézett ver-
sek ugyanis csak *jalau*-t adnak, a mi különben is a *jalavuz* mellett
könnyen mint egyedül helyes ismerhető föl. B.

يَارَاغَاجٍ و يَارَاغَاجٍ *j a r g a d s, j a r a g a d s*: érendő, mi valamit ér.

يَارِغَلِيغٍ *j a z i g l i g*: írott, a mi íratott, írva van.

يَاوُكٍ *j a v u k*: a mi elveszett, eltűnt.

يَاوُنُوبٍ *j a v u n u b*: elvesztetvén, elveszvén.

يَا دِإْتِي *j a d i t t i*: elgyengíte.

يَا دَامَانَ *j a d a m a n*: nem leszek gyenge, el nem gyengülök.

يَانِحِيكَانَ و يَانِحِيكَانَ *j a n d s i k a n, j a n d s i k k a n*: a mi összegyűretik v. gyűretett.

يَانَا *j a n a*: más; újra, megint.

يَانَايِي *j a n a j i*: más.

يَانَا *j a n a*: újra, megint; még egyszer (v. ö. *kaila*).

يَا زُغُورْمَانَكُ *j a z g u r m a n g*: ne vétkezzetek, ne sértsetek, ne károsítsatok.

يَا لِيْقَدِي *j a l i k d i*: hogyha a fölötte nagy zajtól bedugul a fül, megstíketül.

يَا لِيْنِمَاكُ *j a l i n m a k*: magát megalázkodn hizelegni.

يَاوْغَانَ *j a u g a n*: u mi dörzsöltetett, összegyűretett.

يَاوَانَ *j a v a n (j e v e n)*: étel.

يَا سَالْدِي *j a s a l d i*: egyenlítették.

يَا قُفُونُكُ *j a k g u n g*: égetned, gyújtanod kell.

يَا لِيْنِ *j a l i n*: hogyha a kutya hőség miatt nyelvét kilógatja; meg: fénylő tüz, láng.

يَا رَغَاغُ *j a r g a g*: bőrruha.

يَا پورغان *ja purgan* : levél (oszm. *ja prak*).

يَا راي *ja raj* : érteke (valamit).

يَان *jan* : fordúlj.

يَا مغور *ja mgur* : eső (pluvia; = oszm. *ja ghmur*).

يَا غين *ja gïn* : szintén eső.

يَا غيش *ja gïš* : esőzés.

يَا دارمواير كين *ja dar-mu irkin* : gyenge, beteg-e?

يَا قتي *ja kti* : valami tettet valakire rávetni, ráróvni.

يَا وشان و ياوشان *ja vusan, ja vuskan* : közeledő.

J mekszûre, azaz jï, ji ¹⁾-vel kezdődő

szók:

يَتِي *jitti* : juta, érkezék; elvesze; fordíta; hét, számnév.

يَتِكُورُوب *jitkürub* : juttatván valahová, mintegy: érkeztetvén.

يَتِيلِبْ دُور *jitilib-dur* : érkezett, ért valahová.

يَتِكُولُوك *jigülük* (p. g. a. k) : enivaló.

يَتِپَارْدِي *jiperdi* : küldö.

يَتِنِك *jeng²⁾* (p. g) : ruha-ujj; meg: győz.

يَتِپ *jip* : evén.

يَتِشِيلْدِي *jisildi* : oldaték.

¹⁾ V. úr szerint még: je. ²⁾ Olv. *jing*. B.

يِغَاچْ *jägads*: fa; mér földmutató; rőf, öl.

يِيلَاكْ *jel ek*¹⁾ (a. k): egyszerű mellény.

يِيمِرُولُورْ *jemrilür*²⁾ (*jïmrilür*): aprítottik (?).

يِيلْبَحِي لِيَقْ *jildsilik*: évi út, évi járó.

يِيجِي *jÿgÿ*: sírás; gyűjtemény, rakás; visszatartóz-

يِيجْ *jÿg*: tartóztass vissza; parancsolólag. [tatás.]

يِيجَلَايْ *jÿglaj*: sírnék; sírván.

يِيجَانْ *jigen*: evő.

يِيتْكُورْكُونْبَا *jitkürgüñdse*: még juttat valahová.

يِيتْكُورْلِينْ³⁾ *jitkürlin*: juttatnék, juttassak.

يِيتْكَانْ دِيكْ *jitken-dik*: u mint érkezék.

يِيتْكَانْ دِيكْ *jitek-dik*: elveszendő; elveszett, s minek
vesznie kell, azaz valami értéktelen dolog.

يِينْكِيلْ *jingil*: könnyű, azaz súlytalan.

يِيرْلِيغْ و يِيرْلِيكْ *jÿrlig, jirlük*: aldvaló; porba-
[való.]

يِيوْتْتِي *jivutti* (*jÿvuttÿ*): változata.

يِيبْ *jip*: kötéll, fonal (*gyep-lő*).

يِجِي, *ji*: csak még egy másik szón előforduló végzet, p. o. *dud-jÿ-dÿn*: imádság-á-tól, *khuda-jÿ-dÿn*: ur-á-tól.

¹⁾ Olv. *jilek*. ²⁾ *jirimlür*. B.

³⁾ Vajjon nem *يِتْكُورَايْ* *jiktürej* helyett olvasta-e a fent kiírt alakot az eredeti kézirat másolója? B.

J mazmúme azaz **jo, ju, jü, jü**-vel kezdődő szók:

يُورُوشُ *jürüs*: járás, utazás.

يُوسُونُ **joszun* (*jüszün*): jegy; szabály, szokás, törvény; alak, természet.

يُومَالَاتِيْبُ *jumalatib*: hengerítvén, gördítvén.

يُولُوكْتِي *joluktü*: találkozik.

يُولُوكُوسْتِي *jolukustü*: szintén találkozik.

يُولُوكُوسْتِي *jolutkundsá* (sic! *jolukkundsá*,
3 helyett 3?): még találkozik.

يُورُونُ **jorun*: ruha-folt.

يُورَايُ *jürej*: járnék, járjak.

يُومَرَانُ *jumran*: a ki látott, pillantott.

يُولُوبُ *jolub*: útat találván, jövőn.

يُولِدَابَانُ *joldaban*: útnak indítani, utalni (tkp. utalván).

يُولِدَادِي *joldadi*: útat mutata.

يُوكْلَابُ *jukleb*: terhelvén.

يُوزْغِينَا *juzgine* (p. g),

يُوزْغِينَا *juz-gina*: arczocska, kicsinyítéssel.

يُوكْلَامِيْشُ *joklamis*: érintett, tapogató.

يُوكْتِي *joktü*: érinté, tapogató, úte.

يُوكْكَارِي *jokkarü*: fent, fentvaló.

يُيْرَلَايُ *jürlaj*: énekelne.

يُوزَلَانْدِي *jüzlendî*: arczát tartá, azaz fordúla valamerre.

يُوكُورْدِي *jügürdi*: futa, szalada.

يُورْگُورْگُونْكَ *jürgürügüng*: futnod kell.

يُوغَان *jugan*: valamit vízzel mosó; meg: jogan, oszm. *joghun*: vastag.

يُوبْ *jub*: valamit vízzel mosván.

يُوغَايْ *jugaj*: mosnék.

يُوَالِي *juali*: mossunk.

يُوقَارْ *jokar*: érint, redhat.

يُوقْ اِيْرَسَا *jok irsze*: ha nincs; különben.

يُومَايْ *jumaj*: valami nyíltan valót becsuknék; mosnék ¹⁾.

¹⁾ Sic! de azt várnók: *nem mosnék*, s hibásan van a török magyarázatban *jujain a jumajain* helyett.

Sajtóhibák.

Xl	18	alúlról	اۆلدی
Lap	sor		olvasd
4.	2.	felülről	Nazm-ül-dsevâhir
5.	1.	"	függeszsz
6.	16.	alúlról	Neszâim-ül-muhabbet
	12.	"	Fevâid-ül-kibr, Mizân-ül-evzân
14.	8.	"	iszitmîs
15.	12.	"	ایشاری <i>iseri</i>
	11.	"	اڭستان <i>istan</i>
18.	4.	"	ایلینسام
21.	11.	"	ottî
	10.	"	ötrük-gine
22.	1.	"	اچار
23.	5.	felülről	okhsaszi
26.	12.	alúlról	oldser
	2.	"	üldser, öldser
29.	9.	"	bakhsî
35.	1.	felülről	بوتمانکز
36.	5.	"	بورلادی
39.	8.	alúlról	azaz
42.	1.	"	tavus
47.	13.	felülről	ne akadalyozz
52.	15.	"	توکان
56.	1.	alúlról	csidsen
57.	16.	felülről	csikku-dik-dur
58.	4.	"	csinedi
59.	11.	alúlról	چوقتی, összegyüle
61.	6.	felülről	devvads
65.	8.	alúlról	سَرَاغْم
88.	10.	felülről	kitið
90.	5.	alúlról	کینک
91.	1.	felülről	kö, kü, gö, gû

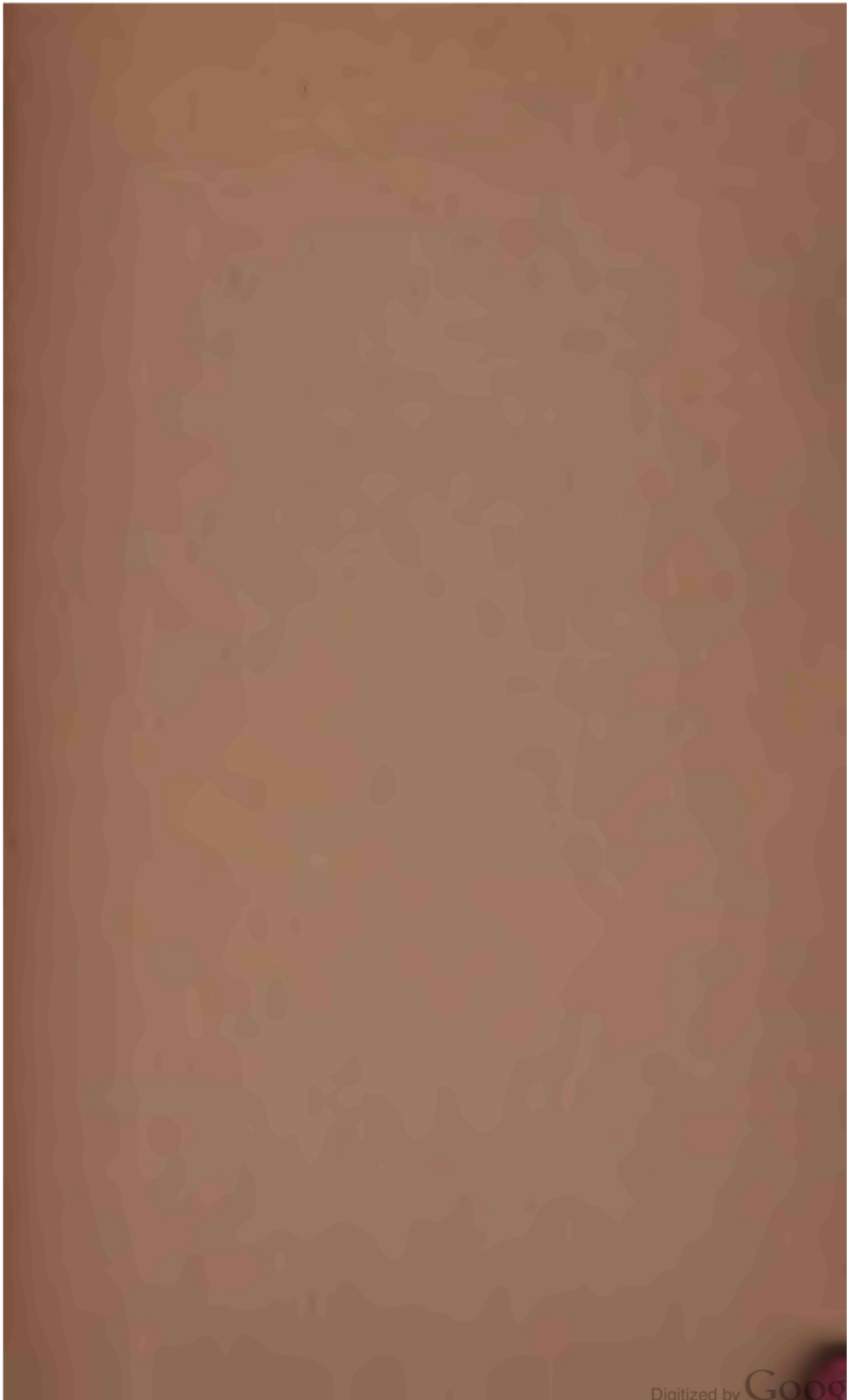

3 2044 009 921 842

THE BORROWER WILL BE CHARGED AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE NOTICES DOES NOT EXEMPT THE BORROWER FROM OVERDUE FEES.

WIDENER
SEP 29 1984
OCT 26 1984
CANCELLED
BOOK DUE

WIDENER
BOOK DUE
CANCELLED
FEB 10 1984
FEB 21 1984

WIDENER
BOOK DUE
DEC 18 1990
CANCELLED

